

ביאורים והידושים בסוגיות בין המצרים

מהגאון הגדול
ר' יצחק מנחם בלוי שליט"א

סודר ונערך מכתביו
ע"י הרה"ג ר' פנחס כהן שליט"א

עיה"ק ירושלם תובב"א
תמוז תשפ"א

© כל הזכויות שמורות

בכל עניני הקונטרס אפשר לפנות:

0533194889

6386468@gmail.com

לעילוי נשמות

אבי מורי

הגאון רבי בן ציון ב"ר אברהם ברוך זללה"ה
נלב"ע ח' אייר תשנ"ה

אמי מורתי

מרת חנה ב"ר יהושע הכ"מ
נלב"ע יום הקדוש תשפ"א

תנצב"ה

תוכן הענינים

11	..... עניין הקונטרס	
13	..... הקדמה	
13	..... שישו איתה משוש כל המתאבלים עליה	
13	..... המועדים והזמנים חוזרים כל שנה	
13	..... חג לה' מחר - אתם תחליטו	
14	..... צום העשירי יהפוך לנו לששון ולשמחה - ביאור לשונות ששון ושמחה	
15	..... יז בתמוז - מועד האירוסין, ות"ב - מועד הנשואין	
15	..... מה התועלת לטובתינו במנהגי האבילות	
16	..... ב' אופני האבילות - כמו אשה בצריה, וכבתולה חגורת שק על בעל נעוריה	
17	..... ביקש רבי לעקור תשעה באב להראות חביבות האבילות	
17	..... המשיח יהיה הדבר שכולם יראו בשוה כי אותו הם חיפשו וביקשו	
18	..... תכלית התענית לחזור בתשובה והוא חובת הצפיה לישועה	
18	..... באבילות מתקן האדם את נפשו לקרבת ה'	
18	..... סילוק השכינה מכל יהודי והשבתה באבילותו	
19	..... זוכה ורואה בשמחתה בפועל בהוה	
19	..... שישו איתה משוש, ושמחו בה	
20	..... הרמז במעשה הנס שאירע בשערי ניקנור - לסערה שבאה קודם גילוי השכינה	
21	..... ביהמ"ק וישראל - קנין לקב"ה	
21	..... כאילו נחרב בימיו - כי האדם באבילותו משיב קניינו של ה' בביהמ"ק	
22	..... מי אני שאתפלל על גלות ישראל	
22	..... גוי אינו מסוגל להבין את השמחה שבאבילות	
24	..... מאמר א'	
24	..... סדר הכוונה בתפילה על צער השכינה	
24	..... מנהמת כיונה שלוש פעמים ביום - אוי לבנים, בברכת בונה ירושלים	
24	..... צפית לישועה	
25	..... בקשת יהא שמיה רבא היא הצפיה לישועה	

26 ..... אשרי המלך שמקלסין אותו בביתו

26 ..... מה לו לאב ... ואוי להם לבנים - כששומעים הבת קול

27 ..... תפארת לעמוסי בטן - קידוש הלבנה במוצאי ת"ב

27 ..... יכוין ליבו לארץ ישראל עד קה"ק בתפילתו לרמז על דרכי העבודה

28 ..... איך עושים תיקון חצות הלכה למעשה

28 ..... סדר פרקי התהלים והנביא

29 ..... עיטוף להשים כובע באמירת התיקון

29 ..... הרמת קול בכי

29 ..... אפר על ראשו תחת פאר - סוד עניין שריפת התורה

30 ..... טעות סופר בסידורים

30 ..... תיקון חצות בתשעה באב

מאמר ב' .....

31 ..... **שלושת זמני האבילות (כ"ב, ל"ט, ול), וכנגדם ג' פרקי תיקון חצות**

31 ..... אברהם קראו הר, יצחק קראו שדה, ויעקב קראו בית

32 ..... ג' בחינות אלו, כנגד ג' עמודי העולם תורה עבודה וגמ"ח

32 ..... וכנגדם מתאבלים בתיקון חצות על חורבנות ג' העמודים

33 ..... שכחם וחזרו ויסדום - מכח שבירת הלוחות, דלא חזר בשלימותו

34 ..... ג' החטאים שבהם איבדנו את ג' העמודים

34 ..... הטעם שלא ביטלו יצרא דשפי"ד

34 ..... ישוב הטור לסתירה במשנה על איזה ג' עמודים העולם עומד

35 ..... ישוב הגר"א וחיידושו דאחר החורבן העולם עומד רק על גמ"ח

36 ..... ג' העבירות שהחריבו את המקדש הם מידותיו של בלעם

36 ..... כנגדם יש ג' זמני אבילות בימים האלו

37 ..... **כוונות התפילה בבין המצרים לאריז"ל**

37 ..... ג' השמות שממתקים ג' הדינין האלו

37 ..... ברכת אבות

38 ..... ברכת אתה גבור

38 ..... הטעם דצירוף חודש תמוז הוא זה איננו שוה לי

39 ..... ברכת אתה קדוש

40 ..... ברכת רצה

40 ..... ברכת שים שלום - ועניין שני המיתוקים

41	מיתוק האות ש' .....
41	המתקת הדין בשרשו בא"ש אתה עתיד לבנותה .....
42	מבלעדי אין אלוהים .....
43	בשבת אין מכוונים .....
43	מ"ב ימי ולילות בין המצרים כנגד שם מ"ב .....
44	מאמר ג' .....
44	חמשת החורבנות המבוארים בפסוקים שעליהם מתאבלים .....
44	פתיחה .....
44	בזכור ה' מה היה לנו, מזכירים את ה' החורבנות .....
45	רחם על ציון - כי היא בית חיינו .....
46	חמשת הקומות שבאדם .....
47	ה' לשונות החורבן בנחם ושבבונה ירושלים כנגדם .....
47	א. ותזנח משלום נפשי נשיתי טובה .....
48	ב. איננו מרגישים אחד את השני .....
49	ביאור בבכייתם של בנו ובתו של ר' ישמעאל בן אלישע .....
50	הטעם שלא מרגישים אחד את השני .....
50	אהבת חינום - היא שנאת חינום .....
51	האם לא חרבה אלא על שהעמידו דיניהן על דין תורה .....
51	ג. האבילות על ביטול המצוות, ועליך הורגנו כל היום .....
53	ספר היוסיפיון שייחס המעשה לחנוכה טעות ואינו בר סמכא .....
55	ד. מיתת הצדיקים, באו גוים בנחלתך - ונחלתנו .....
56	בני ציון היקרים איכה נחשבו לנבלי חרס .....
56	כל המכה אשר שמת' במצרים - זו מיתת צדיקים .....
57	ה. העונש על שאיננו מרגישים בצער השכינה .....
58	רק הדבק בתורה בענווה זוכה לשמוע הבת קול הזו .....
58	על נהרות בבל - שם ישבנו גם בכינו עם השכינה .....
59	ויכוח בני בבל ובני אר"י למי ראוי להספיד .....
60	מאמר ד .....
60	ההשתתפות עם השכינה היא נחמתינו וגאולתינו .....
60	נפלה ולא תוסיף קום - רק השכינה תעלה אותנו כשנרגיש בצערה .....

- 61 ..... זהו הבת קול מהר סיני המוקף בעקרבים וחמורים לבנים
- 62 ..... מזמור לאסף - טבעו בארץ שעריה מלמד על גודל הנחמה
- 63 ..... מדוע דווקא השערים מלמדים על זה
- 63 ..... המסר ביונה שהביאה עלה זית בפיה, שכילה חמתו על עצים ואבנים
- 64 ..... נתת שמחה בליבי מעת דגנם ותירושם רבו
- 64 ..... משנת ת"ר התחיל תחיית ישראל, וכנגדה בקליפה

מאמר ה' 65

65 ..... **יז' בתמוז - ביטול התורה, ת"ב סילוק השכינה**

- 65 ..... ה' פורעניות יז' בתמוז הינם ה' מדרגות של ביטול התורה
- 65 ..... ביטול התמיד
- 67 ..... העמד צלם בהיכל
- 68 ..... הובקעה החומה
- 68 ..... תמוז נצח (תורה) שהפך לצנ"ח, אב הו"ד (ביהמ"ק) שהפך לדו"ה
- 69 ..... בוטל התמיד והובקעה העיר בראשון או בשני
- 69 ..... האם בקיעת העיר היה בתשעה בתמוז
- 70 ..... תשעה באב כנגד יום הנשואין שנתבטל
- 70 ..... חטא המרגלים ושנאת חינם ולשוה"ר ביטל את הנשואין
- 70 ..... ביהמ"ק מקום דנשקי שמיא וארעא, חדר היחוד
- 71 ..... אינכם מאמינים - אין דביקות בינינו
- 71 ..... העולם נשאר עומד רק על עמוד גמ"ח
- 72 ..... קשה מכולן הוא כי חולת אהבה אני

מאמר ו' 74

74 ..... **כל רודפיה השיגוה - המלחמה בימים האלו רק בכח החיבור לתורה**

- 74 ..... הלומד תורה היצה"ר משלים עמו ואין צריך מלחמה
- 75 ..... היצר הרע נעשה לתבלין ליצר הטוב ע"י התורה
- 75 ..... חונה מלאך ה' סביב ליראיו ע"י לימוד גמרא
- 76 ..... בשאר הנסיונות צריך להכרית היצר הרע והגוף להכניעו לה'
- 76 ..... כל החטאים שהחריבו הבית התחילו עם החסרון בחיבור לתורה
- 77 ..... כשאין לשכינה שמן לדלוק היא שורפת את הנר שהם ישראל והתורה
- 78 ..... ברכת התורה על הדביקות בתורה

78	שאלו למלאכי השרת ולא ידעו על מה חרבה
79	עוד ביאורים בלא בירכו בתורה תחילה
79	יז' בתמוז - כנגד ביטול התורה, שגרם לט' באב לסילוק השכינה
80	הליכה - חודש תמוז, ושמיעה - חודש אב - לרמוז לעמל התורה
81	הסכת ושמע ישראל
82	בלימוד תורה גם נתחדש יום לשנה, כיון שמתקן חטא המרגלים
82	מיושב קושיית התוס' דלא שייך בזה מידה טובה מרובה, וכבמעשה פנחס
83	באבילות ובעמל התורה ביז' בתמוז נתקן החטא

84 ..... מאמר ז'

84 ..... נידונין הלכתיים

84 ..... משנכנס אב ממעטין בשמחה

84 ..... ג' שיטות עד מתי ממעטין, וטעמי פלוגתתן

85 ..... דווקא בחודש אב למרות שאין מזל לישראל

85 ..... איסור כיבוס ואכילה, ושמחה מדה כנגד מדה

86 ..... ד' השאלות בשבת קמה: סובבים על זה

87 ..... חודש אב בשליטתו של עשיו

87 ..... ישוב הסתירה מתי היה המאבק של יעקב וס"מ

88 ..... זהו הטעם שהוזהרו אחר חטאם שלא להתגרות באדום

88 ..... איסור לימוד תורה בט' באב

88 ..... היאך יתכן שאסרו את לימוד התורה אשר ביטולה החריבה את מקדשינו

89 ..... מחלוקת הראשונים אי פליגי ר"מ ור"י בטעם איסור הלימוד בת"ב

89 ..... טעם הרמ"א דאוסר ללמוד מחצות בערב ת"ב

90 ..... בהכרח אין זה מטעם איסור האבילות שמתחילה מסעודה המפסקת

91 ..... איסור לימוד תורה אינו רק מדין אבילות אלא מדין האנק דום

92 ..... רש"י לשליטתו סובר דהאיסור רק משום שהתורה היא משמחי לב

92 ..... האנק דם - הוא דווקא מתורה הנקראת שירה

92 ..... וזהו הטעם שהותר לתשב"ר ללמוד, וכן בדברים המצערין

94 ..... לגי' דידן צ"ל דפליגי אי כיון שסופו לבוא לשמחה נאסר מדין משמחי לב

94 ..... לפי"ז איסור לימוד בערב ת"ב תלוי במחלוקת ר"מ ור"י

95 ..... מוכיח די ש איסור אבילות מערב ת"ב כשהוא נוגע לת"ב

96 ..... רמב"ן לפי"ז מבואר דשייך רק על רחיצה ואכילה

97	..... מיושב דבשבת אין שייך לאסור אכילה אלא רק תורה
98	..... הטעם דדווקא אוכלין לחם ומים בסעודה המפסקת למרות שבטלו מהמזבח
99	..... אבילות ת"ב מיוחדת שכאילו עתה נלקח מאיתנו התורה וביהמ"ק
100	..... חסרנו מהחורבן דווקא את התורה של השראת השכינה שמשרה שמחה
100	..... אבילות כזו מחזירה את ההשראת השכינה שהיה בביהמ"ק
101	..... ספיקות הלכתיות כשחל יז' בתמוז ות"ב בשבת
102	..... להכין בגדים בשבת חזון
103	..... מצוות ישוב, וירושת ארץ ישראל
103	..... ישוב הירושלמי דבזה"ז רק הוא יכול לכוף לאשתו ולא להיפך
106	..... מאמר ח' .
106	..... הערות על סדר איכה, והקינות
106	..... קינות
106	..... ג' אפשרויות בביאור קינת אלי ציון ועריה
107	..... קינה ז
107	..... קינה ח
108	..... קינה י
108	..... קינה יא
109	..... קינה יג
109	..... קינה טז
109	..... קינה כ
109	..... קינה לב
110	..... קינה לז
110	..... מגילת איכה
110	..... שבעת הא' ב' דאיכה כנגד שבעת ספרי התורה, ומיני אר"י
111	..... ביאורים ברש"י על איכה
114	..... פרק ה' כנגד תוכחת חומש דברים
115	..... זכור ה' מ"ה היה לנו
115	..... במזמור זה רמוזים ה' החורבנות הנ"ל
118	..... מאמר ט'
118	..... הערות בסוגיות אגדתא דחורבן

118	עקיבא ניחמתנו עקיבא ניחמתנו
119	אסור למלאות פיו שחוק בעוה"ז
119	עניין הבכי
120	הנחמה דווקא במעשה החרישה של טורנסרופוס שהיה המתנגד לר"ע
120	דוקא בציון שדה תחרש ראה את הנחמה
121	עדים נאמנים - ביאור הגר"א
121	הטעם שהזכיר את אוריה ולא את מיכה וירמיהו
123	סדר קדימות נבואתם
123	התנגדות ר"ע לעמלק וטורנסרופוס ולאותו האיש יש"ו
123	ויכוחו על התנגדותו למילה
124	מלידת ר"ע מתחילה הספירה הנוצרית
124	אלוהיהם של אלו אינו נפרע אלא במים
125	מעשה דקמצא ובר קמצא
126	קריאת התורה - ועבדתם שם אלוהים וגו'
126	כי תוליד בנים ובני בנים וכו' ועבדתם שם אלוהים וכו'
130	ועבדתם שם עץ ואבן
130	הפטרת תשעה באב
130	אין ענבים בגפן ואין תאנים בתאנה
131	על מה אבדה הארץ - שלא ברכו בתורה תחילה (עפ"י סוד)
132	עשרת הרוגי מלכות
132	מתי היה ר' ישמעאל של העשרה הרוגי מלכות
133	כוונת הזכרתם - עד היום הם המעלים הנצו"ק
133	ראב"ש יצאה נשמתו בברא אלוקים
133	ציון במשפט תפדה ושביה בצדקה
134	ביאור לפי"ז מחלוקת האם חותמים בונה - ברחמיו ירושלים
134	ההוספה בברכת מעין שבע - בקדושה ובטהרה
135	בענין גילוי שכינה שהיה בזמן בית שני
135	הדרך לעורר את אותה החביבות

עניין הקונטרס

יתבוננו הלומדים וישכילו התלמידים, בת ציון הורדי כנחל דמעה, על בית ישראל כי נחרב ועל עם ה' אשר נתפרדו ונשתלחו, וברבות הזמנים קהו רגשות הלב ואין בשר המת מרגיש באיזמל, ה"י. ודבר זה עצמו הוא סיבה נוראה להמשך גלותינו רח"ל כמו שכתב היעב"ץ בהקדמת סידורו.

לזאת שינסנו מתנינו ללקט ולקבץ מכתבי אאמו"ר הגאון שליט"א דברים מעוררים בענייני אבילות החורבן, אשר כידוע לכל טועם מיערות הדבש הוא כמעין הנובע הולך וקושר את כל חלקי התורה זה בזה באופן המעורר את הלב והנשמה לקשר פנימי עם התורה ועם נותן התורה, כמו ששמענו מרבים שזכו לשמוע מדבריו, בוודאי אם זכו לשמוע מפיו בהתרגשות ובעירת הדברים כגחלי אש, ואף כאשר הורק מכלי אל כלי עדיין בוערים בחום פנימי ואמיתי ולא נצטננו, לעורר לבבות בגעגועים להארת פנים.

תכלית הדברים שהבאנו כאן, הוא לבאר באופן השוה לכל נפש את התועלות שזוכה האדם אליהם בהתאבלו על חורבן המקדש, התורה והמצוות, וישראל. והיאך יכול האדם לבוא לעיקר העיקרים להשתתף בצערה של השכינה אשר מושלכת באשפתות בעוונותינו.

וביותר מכך להבין מהם שרשי החטאים שגלגלו את ישראל עד לדיוטא התחתונה שאנו נמצאים בה, והיאך שהדרך לתקנם אינו אלא ע"י עמל התורה בטהרה. להבין דברי חכמים וחיידותם באגדתא דחורבן הבית, אשר באו ללמד חכמה ודעת על הדרך לנהוג בימים האלו, ועל פנימיות העבודה שיכוין האדם את ליבו אליה בתפילתו ובעבודתו להפוך את הצר"ה לרצ"ה, ובמקום הדין ותוקף האבילות למצוא את גודל האהבה והנחמה, והיאך הימים האלו בשרשם הינם ימי ששון ושמחה אשר בידינו הדבר להפכם להיות ימי רצון וקרבה.

ועוד יבואו ביאורים חדשים על מאמרים המוקשים בדברי הנביא, וחז"ל, והקינות, והעיקר לקשור את כל דברי חז"ל הפזורים אנה ואנה, המדברים לכאו' מהרבה עניינים ובחינות שונות לשורש אחד, ובזה יהיו הדברים בס"ד מאירים כפתור ופרח.

תודתנו להרה"ג המופלא ר' פנחס כהן שליט"א שעמל ויגע טובא על הכתבים שהרבה מהם היו על ניירות קטנים וכו', והשקיע עצמו בעומק הסוגיות לברר וללבן הדברים ולסדרם כראוי, תקוותנו שחפץ ה' בידנו יצלח ויהיו הדברים מעוררים את הלבבות לתקן המעשים ולהתקרב למקור החיים ברצון ובשמחה מתוך כאב וצער האבילות.

מחובתנו לציין כי מחמת מהירות העבודה שנעשה בימים ספורים לא הספקנו שאאמו"ר שליט"א יעבור על הדברים כדבעי, ועל רובא דרובא לא עבר כלל אף מקופיא, ובכל זאת לא נמנענו מלהוציא הדברים בעצת חברים מקשיבים שסברו שיש בזה תועלת גדולה גם באופן זה, ובעז"ה בעתיד נזכה לברר את הדברים כראוי בשלימות.

ונזכה בקרוב לקיום נבואת ישעיהו (ס"א ג'), לשום לאבלי ציון, לתת להם פאר תחת אפר, שמן ששון תחת אבל, מעטה תהלה תחת רוח כהה, וקרא להם אילי הצדק מטע ה' להתפאר. במהרה בימינו אמן.

דוד משה בלאאמו"ר הגרי"מ שליט"א בלוי

הקדמה

שישו איתה משוש כל המתאבלים עליה

המועדים והזמנים חוזרים כל שנה

נלמד בס"ד מהו העבודה המיוחדת השייכת לזמנים האלו. וכידוע כמו שישנם ו' זמנים במשך השנה מבחינה גשמית קיץ וחורף זרע קציר קור וחום, כך ישנם כנגדם ברוחניות של השנה יש את אותם הבחינות, ומעין מה שהביאו התוס' בר"ה לגבי מחלוקת ר"א ור"י האם בניסן נברא העולם או בתשרי וביארו שאלו ואלו דא"ח כי ישנם זמנים וחגים השייכים לשני הזמנים האלו.

עם ישראל לא חיים בעבר כמו אומות העולם שיש להם תאריכים מסויימים שמציינים מה שקרה באותו יום, ואם יש זמן של מועד הכוונה שיש עבודת ה' מיוחדת לאותו הזמן.

וביאור הדברים הוא כי למרות שאנחנו מוגבלים בזמן ובמקום כי אנחנו ברואים ואנחנו לא יכולים להבין מה זה מושגים שהם מעבר ומחוץ למושגים של זמן ומקום, אבל כשמתחברים לקב"ה שהוא אין סוף בזמן ובמקום, ואצלו כמובן אין לפני ואחרי (וזה עצם פשטות המילה הוי"ה שהוא היה הוה ויהיה שאצלו יתברך אין הבדל בין העבר לעתיד ולהוה כמבואר ברמב"ם), הכל חי תמיד אצלו יתברך, וכן אין תפיסת מקום אצלו וכמו שכתוב על הארון שבקודש הקדשים שהוא לא תפס מקום ולא התאים למידות שהיו שם ובכל זאת נכנס מקום ארון אינו מן המדה, שמה אפשר להתחבר לשכינה כנגדו, (כנפסק בשולחן ערוך לגבי כוונת המתפלל).

ועל זה כתוב בתורה אתם הדבקים בה' אלוהיכם חיים כולכם היום, והיום לעשותם דהכוונה בזה שכל יום צריך לראות את העבודה מחדש מה ה' רוצה מהזמן הזה.

חג לה' מחר - אתם תחליטו

וגם בין המצרים הוא מועד וחג החוזר על עצמו בכל שנה ושנה אלא שתחת היותו חג שמחה לה' הפכנו אותו בעוונותינו לאבילות.

כי חודשי תמוז ואב נאמר עליהם עיני עיני יורדה מים, חודש תמוז היה חטא המרגלים שבכט' סיוון הם יצאו ובאותה שעה כשרים היו, ורק מחודש תמוז נחשבו מרגלים, עי' תוס' תענית כ"ט. (ומתו ב"ז באלול כמובא בטור בסימן תק"פ, ואז נסתיימו הל"ט יום מט' באב שה' הענישם) ונענשו יום לשנה יום לשנה משום שהיה להם מחשבה רעה מהתחלה לכן נענשו יום יום לשנה להיות ארבעים שנה במדבר ולא נתקבל תשובתם ומתו וזהו עניינו של חודש תמוז עד ט' באב שמסתיימים המ' יום.

אכן חטאם לא היה אלא ל"ט יום מר"ח תמוז, שבתחילה צדיקים היו בכ"ט סיון. ומשום הכי י"ל שמתו אחר ל"ט יום שהרי מט' באב עד י"ז אלול יש ל"ט יום.

ומבואר בפסיקתא בפרשת פנחס כי היו צריכים להיות ימים טובים באלו הזמנים ונראה שם כי ה' רצה לעשות את ר"ה ב"ז בתמוז (שבו מצינו חובה מיוחדת של אכלו משמנים וכמובא בנביא נחמיה פ"ח), ובתשעה באב יו"כ ויום קבלת התורה שבו ירד משה מההר, וכפי שנבאר, או שמב' באב עד ט' באב הוא כנגד זמן שמחתינו סוכות, ותשעה באב כנגד שמינ"ע שמחת תורה שה' אומר לנו עשו לי סעודה קטנה.

וזה שאמר להם אהרן חג לה' מחר - אתם תחליטו איזה חג יהיה לכם ואתם תחליטו אם יהיה חג של קבלת התורה או של ביטול התורה שזה הכלל של החמשה דברים שארעו שם עניין הביטול תורה כפי שנבאר - ותחת קבלת הלוחות הראשונות שבהם נאמר חרות על הלוחות להיות חירות ממלאך המות ובני חורין, וכפי שהאריך בזה"ק ובנפה"ח ש"ד פי"ז, קיבלו את מלאך המות ואת החורבן והשעבוד הנורא של הגלות עד היום הזה.

כי חג הוא לשון מחוג ועיגול שסובב וחוזר בכל שנה וכמבואר בתוס' בחגיגה ח: וזה שאהרן אמר להם שהיום הזה הולך להקבע לדורות היאך שאתם תקבעוהו.

ולכאורה שייך גם בזמן הזה להפכו לחג (שהרי בעצם זה למעלה מן הזמן).

צום העשירי יהפוך לנו לששון ולשמחה - ביאור לשונות ששון ושמחה

נראה לבאר דקדוק לשון ששון ושמחה שאמר כאן, כי בתפילה אנו אומרים ותתן לנו מועדים לשמחה חגים וזמנים לששון, דיש חילוק בין לשון שמחה ובין לשון ששון דלעולם לשון שמחה הוא על שמחה חדשה המתחדשת לאדם, ואילו לשון ששון הוא על שמחה ישנה שחוזרת אליו, וכדוגמת מה שאנו מבקשי בתפילה שמחנו בישועתך, ואילו דוד המלך התפלל השיבה לי ששון ישעך, והחילוק בין הלשונות האלו כי אצל דוד היה כבר רוח"ק אלא שנסתלקה ממנו ועתה שהיא שבה אליו זה מוגדר כששון (עי' יומא כ"ב ע"ב), ואילו אצלינו זה שמחה חדשה כי מעולם לא זכינו אליה.

וכן יש לפרש החילוק בין לשון חג, ללשון מועד כי חג הוא דבר החוזר על עצמו בכל שנה ושנה ועליו שייך לשון ששון, ואילו על הלשון מועד שייך לשון שמחה כיון שההתוועדות חדשה בכל שנה ושנה מחדש.

וכן יש לפרש מה שנאמר קול ששון וקול שמחה קול חתן וקול כלה, כי לשון ששון שייך אצל חתן כי מצא את אבידתו שהיתה שייכת עליו מקודם (קידושין ב' ע"ב), ואילו אצל כלה לשון שמחה.

וכן יש לפרש אצל תשעה באב שנאמר בו שייהפך לששון ולשמחה הוא מצד שני דיני האבילות שיש בו יש בתשעה באב דין אבילות ישנה, ויש גם דין אבילות חדשה שבכל שנה יראה כאילו מתו מוטל לפניו (וכפי שנרחיב בזה לקמן א"ה), וכנגד שני אלו אמר ששון כנגד האבילות הישנה שחוזרת כל שנה ושנה, ושמחה כנגד האבילות החדשה שמתחדשת בשנה הזו, ודו"ק.

יז בתמוז - מועד האירוסין, ות"ב - מועד הנשואין

ונבאר במאמרים הבאים כי יז' בתמוז היה צריך להיות חג האירוסין של קבלת התורה, ות"ב הנשואין של יום חתונתו של השראת השכינה בישראל ותחתיהם גלתה ונתבטלה התורה ביז' בתמוז בכל חמשת המאורעות שהיו בה, ונסתלקה השכינה בכל חמשת המאורעות שהיו בת"ב.

כי האירוסין זה קבלת התורה וכדרשת חז"ל תורה צוה לנו מורשה קהלת יעקב ודרשו בקרי וכתוב מלשון מאורסה שהתורה שקיבלנו זה האירוסין (וכמבואר בגר"א שלעולם כשיש קרי וכתוב השורש הוא הכתיב, אבל הלמעשה הוא הקרי) וגוי שלומד תורה חייב מיתה כאילו בא על אשת איש וכן כאילו גוזל, ואילו תשעה באב זה הנשואין ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש זה הקידושין, ומה שקרה זה ההיפך מהדברים האלו, ועל זה אמרו בגיטין לו. עלובה כלה שזינתה בשעת חופתה ועיי"ש במהרש"א.

וחטא העגל הוא הפגם באהבת ישראל לה' וכידוע מה שמכוונים בברכת אהבה רבה ועי' במגן אברהם בסימן ס' בעניין השש זכירות, וממילא תיקון חטא העגל הוא הלימוד באהבה ובהתבטלות, ועיין מה שכתב הבית הלוי בפרשת כי תשא בביאור כפרתה של הפרה אדומה שזה גופא שעושים בלי להבין את הטעם זהו גופא התיקון לחטא העגל וכפי שיבואר.

מה התועלת לטובתינו במנהגי האבילות

את חשיבות העבודה של חודש אלול וימי תשובה כל אחד מבין, אך את העבודה של הימים האלו שצריך לנהוג אבילות שזה קשה ומאוד לא נח שאוסרים עלינו מוזיקה ולהתרחץ, וחתונות, ואסור לאכול בשרי וכו', (אצל הגוים כשאירע להם דבר רע הם משתדלים להעלים אותו ובונים את ענין הבטחון אצלם ע"י סיפורי גבורה, אך אצלנו אנו נוהגים להיפך), וקשה להבין מהו הטעם לחזור

להרגשת הצער והפחד ולבכות שוב על כל הצרות שאירעו, ועד כדי שאחר החורבן רצו לנהוג ככה כל השנה כולה כמבואר בב"ב נט:.

ועוד דבר פלא שאחר חצות קמים ויושבים על כסאות ואומרים פסוקי נחמה וכו' למרות שהיה צריך להיות אז יותר בתוקף האבילות שהרי אז היה את עיקר החורבן שתפס האש בביהמ"ק.

צריך להבין שמה שההלכה אומרת זה הדבר הכי טוב שיכול להיות וחז"ל לא רוצים להרע לנו אלא לתת לנו את הדבר הכי טוב, כדי שנזכה להגיע לתיקון גדול לנפש האדם (כלשון האריז"ל בשעה"כ), וחז"ל תיקנו לנו מיני הנהגות של פרישות מהנאות ותענוגי העולם בכדי שנרגיש את הצער אנחנו צריכים להתנתק מהעוה"ז להרגיש משהו ולהתקשר עם השכינה ואין דרך אחרת, וכמובא בתוס' בכתובות עד שיתפלל אדם שיכנסו דברי תורה לתוך מעיו, יתפלל שלא יכנסו דברי מאכל ומשתה לתוך מעיו.

וכן יש לבאר בנוסח הברכה בשמונ"ע אתה קדוש ושמך קדוש וקדושים בכל יום וכו', דהכוונה דאנו נקראים קדושים בזה שאמרו קדש עצמך במותר לך, שאנו מפרשים עצמינו ממני השמחות של העוה"ז, וזהו התנאי להתחבר לאתה קדוש ושמך קדוש שקודם אנו צריכים להיות קדושים.

ב' אופני האבילות - כמו אשה בציריה, וכבתולה חגורת שק על בעל נעוריה

ובחו"ל שהיו חיים עם הגוים היו מרגישים מה זה חיי עולם נטע בתוכינו ומה זה שלא עשוי גוי ולפני שבעים שנה היה תקופת הצנע ולא היה מה לאכול והיו הרבה צרות וכולם הרגישו את הפס' באיכה שמדברים על הצרות הגשמיות שהייתי זוללה, כמה עניות ובזיונות ישראל סבלו, היה קל להרגיש את המציאות של 'ויתשם ה' מעל אדמתם באף ובחמה ובקצף גדול', והיה קל יותר לכל אחד להתחבר להרגשת הצער והגלות האיומה, אבל היום יש ביגוד וקורת גג, ואוכל, אין מושג כזה להיות רעב או ללכת לישון רעב, ואנחנו צריכים להתחבר לאבילות באופן של כי רחוק ממני מנחם משיב נפשי, ועל כי אין אלוהי בקרבי וכפי שנבאר.

אבל האמת יש שני בחינות בצער ובאבילות וכמו שאנו אומרים אלי ציון וכו' כמו אשה בציריה, שהוא בחינה של צער חיצוני של הגוף, ומוסיפים כבתולה חגורת שק על בעל נעוריה שהוא צער פנימי של הלב שזה בא מתוך התבוננות ביום הזה. (וכן בתפילה אנו פותחים תחילה 'אדני' שפתי תפתח - והוא כנגד החצון שהפה מדבר, ופי יגיד תהלתך כנגד הכוונה הפנימית, ועיין מש"כ הגר"א באיוב ה', ועיין בתרגום בפרשת כי תבוא על צר וצוקה ולכאו' זהו כוונת החילוק שביניהם)

וכדי להתחבר לצער והרגשת הגלות, אנו צריכים להרגיש את כל הצרות שיש לנו מבפנים, שאנשים ריקנים ולא שמחים, כל השטויות שכואב לנו עליהם, אין לנו את שלוות הנפש, חסר

לנו את השמחנו בישועתך, את הארת פני ה', את קרבת ה' לי טוב, אין לנו השראת השכינה, ואם היה לנו ביהמ"ק כל השטויות האלו לא היו תופסות מקום בכלל.

אבל בכדי להתבונן בזה דבר ראשון חובתינו בזמן הזה להרגיש את הצער והאבילות ולא להיות עסוקים עם עצמינו, וצריך גם התבוננות כמבואר במסילת ישרים פ"ט, ולכך כתבנו את הקונטרס הזה בכדי לפתוח את הלב לדעת במה והיאך להתבונן בכל אשר חסרנו.

ביקש רבי לעקור תשעה באב להראות הביבות האבילות

ובמעלת האבילות יש להביא גם את דברי החת"ס שביאר על הגמ' במגילה בדף ה: דנאמר שם שרבי ביקש לעקור תשעה באב ולא הודו לו - ותמהו כל הראשונים בזה וכתב החת"ס וז"ל 'לא שהיתה כוונת רבי באמת שידחה תשעה באב, אלא ביקש לדחותו כדי שלא יודו לו חכמים להראות כי רוצים בתענית לחלות פני ה' על נחמת ציון שיתקיים בנו לשכנו תדרשו ובאת שמה', ורואים את גודל חובת ומעלת האבילות וכמה השתוקקו חכמים לקיים האבילות הזו.

ואפשר להוסיף שזה גופא שרצה לעשות כזה מעשה חשב שבזה באמת ידחה את התשעה באב כי אם כולם יאמרו שהם רוצים את ביהמ"ק זה גופא יגרום שיבנה ביהמ"ק ובזה יתבאר הא דנאמר על שני הביאורים שם בגמ' טובים השנים מן האחד דאלו ואלו דא"ח.

המשיח יהיה הדבר שכולם יראו בשוה כי אותו הם היפשו וביקשו

ישנם אנשים שמעסיק אותם לדעת מי יהיה הגואל ומי אמר שהם יקבלו אותו ומאיזה עדה הוא יבוא וכדומה ויש להביא לכך מעשה בשביל להבין איך יקבלוהו כולם, והרי כולם שונים אחד מהשני וכשם שאין פרצופיהם שוים כך אין דעותיהם שוות.

ישנו מעשה על הרב אלפנדרי שהיה בעיר איסטנבול ושם היה שם סולטן אכזרי שחשש מאוד ממרד שיקומו נגדו, וכל פעם שהיה שומע על מישהו שהיה חשש שהוא גם כנגדו וכדומה, הוא היה מזמין אותו לקפה והיה שם סם המות והורג אותו.

ופעם אחת הוא שמע שיש רב שמדבר על משיח שיקחו את כולם לארץ ישראל שימרדו ממנו והביא אותו לקפה אליו, כדי להרגו כי הוא הבין שאם יבוא המשיח הרי שזה נגד שלטונו וכולם יעלו לארץ ישראל, וכשישב איתו הרב הוא שאל אותו מה תעשו אם אני אתנגד למשיח

1. וביארו שם בגמ' דהיה ת"ב שחל בשבת וסבר דכיון דנדחה ידחה, ועיין בחת"ס שביאר הטעם דאת יז' בתמוז שגם חל בשבת לא רצה לעקור משום שהיה כבר בין המצרים ובכל מקרה לא היה שייך לרוחץ בקרונה של צפורי דהא האבילות הולכת ומתחזקת ועיין באור שמח תענית פ"ה ה"ו דתענית אסור בשבת רק אם הוא כל המעת לעת וזה שייך רק בט' באב ובאמת ביז' בתמוז כן היה שייך להתענות.

שלכם, וענה לו הרב בחכמתו כשיבוא המשיח הרי שכל המלכים סירו בפניו את כתריהם ואם יהיה מלך אחד שלא ירצה להסיר את כתרו ולא יסכים למשיח הרי שזה לא משיח, חייך המלך ופטרו לשלום, והרי שמתי שיבוא המשיח יכירו וידעו כולם בבירור שזה הוא הוא, וזה דומה לאדם ההולך בחושך ומחפש דבר מה, ויבוא מישהו וידליק לו את האור ויראה בבירור ולא יהיה לו שום ספק.

וכך אנחנו צריכים לדעת כי המשיח יבוא לכולם לגאול את כל אחד ואחד ממצוקותיו וצעריו, היכן שהוא נמצא ולהיכן שהוא שייך.

תכלית התענית לחזור בתשובה והוא חובת הצפיה לישועה

אם יודעים מה שחסר אז אפשר לצפות לישועה למלאות מה שחסר, וזהו עניין הספד והצער על המת, כי הספד זה אותיות הפסד שהמטרה היא שנבין מה הפסדנו ונדע היאך לתקן ולהשלים את הדבר ההוא, וכמבואר ברמב"ם בפ"ה מהלכות תענית א' יש שם ימים שכל ישראל מתענים בהם מפני הצרות שאירעו בהן כדי לעורר הלבבות ולפתוח דרכי התשובה ויהיה זה זכרון למעשינו הרעים ומעשה אבותינו שהיה כמעשינו עתה עד שגרם להם ולנו אותן הצרות, שבזכרון דברים אלו נשוב להיטיב שנאמר והתודו את עונם ואת עון אבותם וגו'. והנה כדי לחזור בתשובה צריך לדעת גודל החורבן וממילא גודל החטא ועל זה גופא באה התשובה.

באבילות מתקן האדם את נפשו לקרבת ה'

לכל זמן עם העבודה שלו שאפשר להתקרב לקב"ה ואנחנו רוצים את בין המצרים ואפשר לנצל את זה לקרבה גדולה עד מאוד וכמבואר בדברי האריז"ל בשער הכוונות שמי שעושה פעולות מסוימות בזמן הזה הוא תיקון גדול לנפש האדם.

וכידוע מנהג ישראל היה לחתום בכל מכתביהם בימי בין המצרים בנוסח 'בין המצרים יזרח אור לישראל' להורות על העניין הזה של ישראלים אפשר שיזרח אור גדול בימים האלו.

ובאמת במנחה של תשעה באב זה קרבה נוראה שאפשר להרגיש אז לקב"ה, אך לחוש את הקרבה הזו צריך להתחיל להתכוון ולהתאבל כראוי מיז' בתמוז והוא תלוי איך מתנהגים בשלושת השבועות ובט' הימים וכו' והוא פלאי פלאים ממש כמה קרבה אפשר לזכות להרגיש.

סילוק השכינה מכל יהודי והשבתה באבילות

הגר"א אומר שכמו שהיה חורבן ביהמ"ק בעולם, כך יש גם בכל אדם סילוק השכינה באדם עצמו, וכמבואר במקרא דכתיב ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם היינו בתוך בני ישראל עצמן,

וכנראה שהוא מגודל כח ההכרה וההשגה בה' שהיה לישראל מכת הביהמ"ק, (ומעין המבואר בשבת לא: כי על המשכן מאחר שנאמר על פי ה' יחנו ועל פי ה' יסעו הרי שזה דומה לגמול עלי אמו שבכל מקום שהוא נמצא הוא חי עם אמו כן שמעתי בשם הגר"ח שמואלביץ זצ"ל).

וכן מבואר בזוהר חדש באיכה נד: **תא חזי קודם שחטאו היתה השכינה עטרה על ראשיהם להיות בשבילם שורה על העולם כיון שחטאו כביכול תש כחה ואסתלקת ולא שליטת וקב"ה שארי לקונן ואמר איכה מה תהא מינה שלטנותא אעדו מינה. אוף הכא בחורבן בי מקדשא שולטנותא אעדו וקב"ה שארי למיספד ואמר איכה מה תהא עליה: היה חורבן שנוגע אלינו כי מתי שהמלך נמצא בארמון שלו זה מסובך להכנס עליו יש פרוצדורה שלימה אך כשהמלך בגלות שכינתא בגלותא מי שמתחבר אליו זוכה.**

זוכה ורואה בשמחתה בפועל בהוה

כי כשהאדם מתאבל על הדבר הוא מראה שהדבר חי אצלו והוא באמת חוזר ומחיה אותו, וכמבואר ברש"י שכתב שהטעם שיעקב מיאן להתנחם על יוסף משום שהיה חי, ורק על המת יש גזירה שישתכח מהלב אך לא על חי, והרי שכשהאדם מתאבל זהו הסימן שאצלו הדבר חי.

עד כדי כך מצינו שהדבר הזה כפשוטו דהשלה"ק כתב דהטעם דלא עושים אבילות בשבת משום שזה סותר על מנת לבנות, ועל כן אין להתאבל בשבת בתשעה באב כי בניין ביהמ"ק אינו דוחה שבת.

שישו איתה משוש, ושמחו בה

והנביא ישעיה אומר שישו איתה משוש - כל המתאבלים עליה, ויש שמחו את ירושלים וגילה בה כל אוהביה, והחילוק שבין שמחה לששון מבואר בגר"א (בסוכה במעשה דששון ושמחה) זה פנימי וחיצוני, ואנחנו רגילים לומר ששון זה מה שמתעורר מחדש. המשוש הפנימי זה רק המתאבלים עליה שהלב שלו לא מת ואדם מת לא מרגיש.

להמחיש קצת את הדברים - במקומות שיש קור חזק מאוד ואי אפשר להיות חמש דקות בחוץ, ובזמן שנהיה קפוא אינו מרגיש כלל, ורק כשהאדם מתחיל להפשיר מהקור מתחיל להרגיש, ובתחילה זה אפילו כואב, אכן זה סימן שהוא חי.

ועל זה כתבו בספרים כי הימים האלו שנאמר עליהם באיכה כל רודפיה השיגוה בין המצרים רומז לאלו שרודפ י"ה שרודפים אחר ה' זוכים להשיג אותו דווקא בזמן הזה.

ואפשר לומר שמשום הדבר הזה אנו אומרים שכל שלא נבנה ביהמ"ק בימיו כאילו נחרב בימיו, דהכוונה כלפי עצמו דהוא לא בנה אותו אצלו ומעין המבואר בגיטין נז: על כפר סכניא

שחרב מפני שלא נתאבלו על ירושלים, ולכאוף הכוונה היא כיון שלא היה שם חיות של השראת השכינה ולכן היא נחרבה.

וצריך לזכור את דברי הגמ' בסוף מסכת תענית 'שישו את ירושלים וגילו בה כל אוהביה שישו איתה משוש כל המתאבלים עליה - כל המתאבל על ירושלים זוכה ורואה בשמחתה וכבר דקדק החת"ס שלא נאמר זוכה ויראה אלא רואה בהוה, והריטב"א אומר שיש שני תחיית המתים, אחד אחרי שייבנה ביהמ"ק אך אלו שהתאבלו יקומו לפני כן לראות בבניין המקדש, (ועל זה מתאים מה שאנו אומרים ותקוה טובה לדורשיך שבעצם הדרישה כבר נמצאת התקוה).

וכידוע מה שהעולם אומרים, שהניגון שמנגנים במוסף דיו"ט 'בנה ביתך כבתחילה' הוא בניגון של אלי ציון ועריה, שזה גם בא להורות כי בניין ירושלים יבוא מתוך ההתאבלות על אלי ציון ועריה.

הרמז במעשה הנס שאירע בשערי ניקנור - לסערה שבאה קודם גילוי השכינה

יש עוד להעיר בזה במעשה המובא ביומא לח. עם הנסים שנעשו לשערי נקנור כשהלך ניקנור להביא דלתות מאלכסנדריא של מצרים בחזירתו עמד עליו נחשול שבים לטבעו נטלו אחת מהן והטילוה לים ועדיין לא נח הים מזעפו בקשו להטיל את חברתה עמד הוא וכרכה אמר להם הטילוני עמה, מיד נח הים מזעפו והיה מצטער על חברתה כיון שהגיע לנמלה של עכו היתה מבצבצת ויוצאה מתחת דופני הספינה ויש אומרים בריה שבים בלעתה והקיאתה ליבשה

לפיכך כל השערים שהיו במקדש נשתנו להיות של זהב חוץ משערי ניקנור מפני שנעשו בו נסים ויש אומרים מפני שנחוששתן מוצהבת היתה רבי אליעזר בן יעקב אומר נחשת קלוניתא היתה והיתה מאירה כשל זהב.

והמעשה הזה צ"ב רב, מדוע באמת עמד נחשול בים להטביעו ואיזו תביעה היתה עליו, ועוד צ"ב הרי היה פיקו"נ והיאך אמר הטילוני עמה לים, ומה באמת גרם לנחשול שעמד עליהם להפסיק, ועוד צ"ב מה שבגלל המעשה הזה השערים נשארו מנחוששת מוצהבת, או נחשת קלוניתא.

ולכאוף כל המו"מ שביניהם היה מצד הלכתי האם יש איסור לרדת למצרים בשביל להביא את הדלתות, וזהו שבסוף השאיר את הדלת כי אמר שאין איסור וכדי שלא יאמרו שיש איסור ולא יבואו לטעות בזה, (ועי' תו"י שם).

ונראה שזה בא לרמוז דכתב רש"י דהנחשול הוא סערה שעמדה עליהם בים, והנחשול הפסיק משום שהקב"ה קיבל את טענת הצדיקים (וכמבואר בב"ק נ. ועיי"ש בשיטמ"ק), אך צ"ב מה הטעם שהנחשול בא.

ורש"י פי' שהנחושט המוצהבת היא נחושט קלל, והנה מצינו ענין נחושט קלל בדניאל ומרגלותיו כעין נחושט קלל, וכן ראה יחזקאל במרכבתו ורגליהם רגל ישרה וכו' ונוצצים כעין נחשת קלל, וזהו דמות רגלי המלאכים. ולהכי נראה דהוא ענין הסערה שבאה לפני שבא כבוד ה' ושכינתו וכמבואר שם ביחזקאל, וכמבואר במלכים במה שראה אליהו שתחילה היה רעש אש ורוח אמנם לא בהם ה' ורק אחר שעברה הסערה בא קול דממה דקה, וכך הוא תמיד שגילוי שכינה בא רק אחר סערה והוא ענין נחושט קלל. וכן כאן יש לומר שכל ענין האבילות הוא הסערה שאחריה באה כבוד ה' אך צריך להקדים את הסערה הזו בשביל לזכות להתגלות כבודו ושכינתו.

ביהמ"ק וישראל - קנין לקב"ה

במשנה באבות פ"ו נאמר כי חמשה קנינים קנה הקב"ה בעולמו ואילו הגר"א הגיה שם רק ארבעה, ומוחק את מה שנאמר על אברהם שהוא קנין אחד כי הפס' שהובא שם קונה שמים וארץ הולך על הקנין של שמים וארץ דווקא, ועיין בפסחים פז: שגם נאמר שם כך (ועיי"ש במהרש"א שיישב שקנין השמים היו תלויים באברהם ובשבילו נעשו קנין לה') והנה עמלק ביקש לעקור את כל ד' הקנינים, וכל ד' הקנינים האלו נחרבו.

ועמלק הם סילקו את כל הקנינים האלו מזמן המדבר, ואת קנין הבית המקדש - חורבן הראשון, ואת קנין ישראל - המן רצה להשמיד, ואת קנין התורה - העלימו בחורבן בית השני, עיין על זה בגר"א, ראשית גוים עמל"ק ר"ת עמרם משה קהת ולוי, וסופי תיבות ואחריתו עדי אובד זה דו"י.

ומאחר מה שנשאר היום מהד' קנינים הוא ישראל והקב"ה ושמים וארץ צריך להשלים את הקנין של הבית המקדש שהוא החמישי באיזה צורה, וזה ע"י שמתאבלים עליה.

כאילו נחרב בימיו - כי האדם באבילותו משיב קנינו של ה' בביהמ"ק

וזהו ביאור דברי הירושלמי שאמר כי כל שלא נבנה ביהמ"ק בימיו כאילו נחרב בימיו שיכול להשלים קנין להקב"ה וכו' ונמצא כאילו יש אצלו את הביהמ"ק, וכמו שאברהם עשה את השמים והארץ לקנין.

ועיין מה שכתב לבאר הך גי' מאברהם כי כל הקנינים היו תלויים באברהם שעשה את ה' קונה שמים וארץ (עיין מהרש"א בפסחים שם), והיינו שאברהם הוא תכלית שמים וארץ וכמו שכתוב אלה תולדות השמים והארץ בהברא"ם - באברהם.

ונראה לבאר שגם שאר הקנינים באים מכוחו וכן מכח שהוא האב הראשון של עם ישראל, וכן ביהמ"ק שייך אליו וכמו שדרשו בריש חגיגה על הפס' של העליה לרגל מה יפו פעמיך בנעלים בת נדיב - שישראל נקראים בת של אברהם שנידב ליבו להכנס תחת כנפי השכינה,

ועיין ברמב"ם בפ"ב מהלכות בית הבחירה בעניין מקומו של המזבח (רואים גם כן שהוא תלוי בזה שהוא ממשיך מעקידת יצחק), וכן האלפיים תורה התחיל אצל אברהם כמבואר ע"ז ט.

עמלק זה כנגד זה רצה לעקור כל הד' קניינים כי בלק ובלעם לקחו את עמל"ק כרמוז באותיות של בל"ק בלע"ם בשביל לעקור את שם ישראל מהעולם.

ולכן גם המתנגד לבלעם שבא לעקור שם ישראל הוא אברהם וכמבואר באבות פ"ה תלמידיו של אברהם וכנגדם של בלעם זה היפך זה רוח שפלה וכו' כי הוא מגלה קנינו של הקב"ה בעולם וההיפך בבלעם הרשע שמגלה איך עוקרים את קניינו של הקב"ה.

וכל העניין זכר למקדש הוא הכח לגאולה והוא השבת השכינה ולכן בבית ובסעודה ובכל מקום של השראת השכינה צריך לשייר מקום לזכור החורבן והשכינה שירגיש שחסר לו הדבר הזה ולא סתם

מי אני שאתפלל על גלות ישראל

המסילת ישרים בפרק י"ט כותב ואם יאמר אדם מי אני ומה אני ספון שאתפלל על הגלות ועל ירושלים וכו', המפני תפלתי יכנסו הגליות ותצמח הישועה? תשובתו בצדו, כאותה ששינינו (סנהדרין ל"ח): לפיכך נברא אדם יחידי כדי שכל אחד יאמר בשבילי נברא העולם, וכבר נחת רוח הוא לפניו יתברך שיהיו בניו מבקשים ומתפללים על זאת, ואף שלא תעשה בקשתם מפני שלא הגיע הזמן או מאיזה טעם שיהיה, הנה הם עשו את שלהם והקב"ה שמח בזה.

המסילת ישרים כאילו אומר לנו: תפסיק עם הגאווה הזו האם אני חשוב או לא חשוב, ואל תחשוב רק על עצמך, יש לנו הלכה ואנחנו צריכים לקבל אותה שזהו זמן שכולם צריכים להתאבל על ירושלים, יש בכל אדם חלק שישן וחלק שלא ישן שנשאר קצת חיות ומשם אפשר להעיר את העצמות היבשות האלו לתחיית המתים, ותורה היא הדבר היחיד שמביאה את הפרישקייט להתעורר לתחה"מ, היה חורבן הבית וסילוק השכינה ורק כשהאדם מרגיש שחסר לו שייך למלאות את החסרון הזה ולהחיותו חזרה.

גוי אינו מסוגל להבין את השמחה שבאבילות

ר' אליהו לאפיאן זצ"ל (לב אליהו קס"א) מביא בשם תורת העולה לרמ"א, שהיה אחד מחכמי או"ה שקראו לו אפלטון שפגש את ירמיהו הנביא אחר החורבן בוכה ואמר לו וכי אתה בוכה על מה שקרה והרי מה שהיה היה ושאל אותו עוד כמה שאלות, ואמר לו ירמיהו הנביא אני יענה לך רק על שנים מהשאלות ולא על השאלה השלישית מה ששאל וכי אתם בוכים על עצים ואבנים ענה לו כל החכמה שלי זה מהמקום הזה אך על השאלה הרי זה קרה כבר ולא בוכים על חלב שנשפך הוא אמר לו את זה אתה לא יכול להבין, והוא כמו המבואר במגילה ט. בעובדא דתלמי המלך שכתבו לו החכמים במקום חמור, נושא בני אדם, וכפי שביאר שם

רש"י כדי שלא יאמרו משה רבכם לא היה לו חמור או סוס, דאין גוי יכול להבין את הענין של עני ורוכב על החמור שנאמר אצל המשיח, שרמוז בזה הענין שהגאולה מגיע מתוך האבילות. אבל אם אני מרגיש שחסר לי ביהמ"ק אז אצלי זה חי וככל שהאדם מתאבל יותר זה יותר חי.

וזהו התיקון הגדול לנפש האדם שכמו שהיה סילוק שכינה מביהמ"ק היה גם מהאדם עצמו כי האדם הוא המרכבה לשכינה כמבואר בזוה"ק בכמה מקומות שהאבות היו המרכבה לשכינה וכפי שהאריך הנפה"ח, ומי שמתאבל הוא רואה ומתייחס הוא חי את השכינה, ומגיע לקרבת אלוקים.

מאמר א'

סדר הכוונה בתפילה על צער השכינה

מנהמת כיונה שלוש פעמים ביום - אוי לבנים, בברכת בונה ירושלים

ברכות ג. תניא אמר רבי יוסי פעם אחת הייתי מהלך בדרך ונכנסתי לחורבה אחת מחורבות ירושלים להתפלל בא אליהו זכור לטוב ושמר לי על הפתח עד שסיימתי תפילתי ... ואמר לי בני מה קול שמעת בחורבה זו ואמרתי לו שמעתי בת קול שמנהמת כיונה ואומרת **אוי לבנים** **שבעונותיהם** **החרבתי את ביתי ושרפתי את היכלי והגליתים לבין האומות** ואמר לי חייך וחיי ראשך לא שעה זו בלבד אומרת כך אלא בכל יום ויום שלש פעמים אומרת כך.

ונראה לבאר את דברי הגמ' האלה בפשטות שהוא שמע מתוך תפילתו את הבת קול הזו, והיא חוזרת על עצמה שלוש פעמים ביום ונראה לכאן שזהו בזמן שמתפללים בתפילת העמידה ולירושלים עירך ברחמים תשוב וכו'.

וא"כ לכאן כל פעם שמתפללים תפלה זו בעצמה היה שייך לשמוע את אותו הבת קול, אכן צריך להיות נמצא בחורבה מחורבות ירושלים, והיינו להרגיש את החורבן של ירושלים, ולכאן הלא מי שישמע בת קול זו בתפילתו הלא ימס כל לב בשמיעה זו, וזהו המוטל עלינו לכוין באמירת ברכה זו, ובזה נראה לבאר את הברכה של צמח דוד כהמשך למה שנזכר מכאן לקיום צפיה לישועה, וכפי שנבאר מהי עניינה של הציווי של צפית לישועה, והיאך מקיימים ציווי זה, ונראה שזהו המשך דברי הגמ' שם בס"ד.

צפית לישועה

ידועים דברי הגמ' בשבת לא. כי שואלים את האדם בשעה שמכניסין אותו לדין האם צפית לישועה וצריך להבין מהו ההגדרה המעשית של צפית לישועה, ולמה היא כ"כ יסודית שהיא אחת משאלות היסוד ששואלים את האדם בשעת הדין הגדול.

והדבר נתבאר כבר בדברי הראשונים כי מצות הצפיה לישועה היא קיום המעשי של מצוות האמונה ויעוין בסמ"ק במצוה א' שביאר שזהו המצוה של אנוכי ה' אלוהיך אשר הוצאתיך

מארץ מצרים שכשם שהוצאתי אותך בעבר כך אני עתיד להוציאך מכל הצרות כולם, ולכך צריך האדם ממילא לצפות כל ימיו, וכן עיין בדברי הרמב"ם היסוד היב' של הרמב"ם להאמין שאמת שיבוא שיאמין שיהיה לו יתרון על כל המלכים ומי שנסתפק בו ונתמעט אצלו מעלתו כפר בתורה,

עיין רמב"ן וירא כב' טז' שכתב 'והנה הובטח שלא יגרום שום חטא שיכלה זרעו, או שיפול ביד אויביו ולא יקום. והנה זו הבטחה שלימה בגאולה העתידה לנו: וכן מה שכתב בשירת האזינו (לב מ) כי כל השירה הזו נאמרה על לעת"ל שה' הבטיח שהוא ינקום בגוים וכו' עיי"ש.

וע"ע בשערי תשובה או"ח סו"ס קי"ח וז"ל ובאומרו לישועתך קוינו, יכוון למה ששואלים אחר מיתתו צפית לישועה ולכן תכוין שאתה מן המקוים לישועתו, וכתב מהר"י צמח ז"ל וגם אני מכוון לצפות לישועת ה' שעושה עמנו להצילנו מכמה פגעים רעים בכל יום ובכל רגע ומצאתו תועלת גדול כמה פעמים לעתות בצרה בזה, ע"כ.

וע"ע במדרש ילקוט איכה תתקצז' שמא אין חזרה לזו אל אמר להם אל תאמרו כך יש דור שהוא מצפה למלכותי.

ויסוד הדבר הוא כי תכלית הבריאה והתורה והמצוות היא האמונה, שה' רוצה שיתגדל ויתקדש שמו הגדול בכל העולמות ולכך צריך האדם לצפות ולהאמין כל ימיו, מחייבת שהאדם ירצה לחזות שוב באור ה' וישתוקק לכך וזהו שאנו אומרים בברכת את צמח דוד לישועתך קוינו כל היום. וישועת ה' זה אור פניו האר פניו ונושעה כמובא בשערי תשובה ולזה אנחנו מחכים.

בקשת יהא שמייה רבא היא הצפיה לישועה

ולא זו בלבד אלא בשעה שישראל נכנסין לבתי כנסיות ולבתי מדרשות ועונין יהא שמייה הגדול מבורך הקדוש ברוך הוא מנענע ראשו ואומר אשרי המלך שמקלסין אותו בביתו כך מה לו לאב שהגלה את בניו ואוי להם לבנים שגלו מעל שולחן אביהם.

וכאן מודגש הבתי כנסיות יחד עם הבתי מדרשות כיון שאמירת יהא שמייה רבא שייכת גם לבתי מדרשות וכמובא בסוף סוטה על אמירת יש"ר דאגדתא שעל זה עומד העולם כולו,, וזהו בחינת מדרשות, והבתי כנסיות היינו בתפילה בברכת את צמח, ולישועתך קוינו כל היום.

ונראה כי הקשר בין אמירת יהא שמייה רבא למלך שמקלסין אותו בביתו, הוא שזהו המקום והדרך שבו מתעוררת הישועה ובאמת כל פעם שעונים איש"ר צריך לקיים צפית לישועה, כי רק כך יהיה שמו הגדול מבורך.

ועיין ברכות כא: שאפילו העוסק במעשה מרכבה צריך לפסוק לענות איש"ר, ובשבת קיט: מבואר דקורעין לו גזר דין (ובזה"ק הוסיפו אפילו של שבעים שנה, וכן הביא הרמ"א נוסח זה, ולכא"ו על סמך

הזוה"ק), ואפילו יש בו שמץ ע"ז מוחלין לו ועיין שם בתוס' בשבת, ובזוה"ק ח"ב קסה: דהעונה איש"ר אז כל העולמות נתקנים על ידו ונמצאים בשלימות באותו הזה ובשם זה כלולים עליית העולמות ונכללים זה בזה.

ועיין בזוה"ק ח"ב קכב. שקדושה זו עולה ומתפשטת בכל הצדדים ושוברת את כל המנעולים והחותמות ברזל וגליפות רעות והשבח הזה משתבח בו הקב"ה יותר מכל השבחים שבעולם, משום שהוא מחליש את כל הסטרא אחרא וממליך את הקב"ה על הכל.

ובאמת הלשון שבעים שנה לא כתוב בגמ' אלא בזוהר, והכוונה הוא לכל ימי חיי האדם, ועל דרך מה שנאמר על כל המנבל את פיו כתובות ח: שבעים שנה שזה כל ימי חייו, והכוונה שזה יכול לשנות את כל החיים, (וכוונות הד' נהרות שמכוונים בכוס נראה שהוא גם כנגד אמן יהא שמיה רבא, עי' נהר שלום חלק ד' עיי"ש, והארכנו בזה במ"א).

ועיין מה שכתב הגר"א בהקדמה לתיקו"ז כי מעלת קדושת איש"ר שקולה מאוד, ויקרה בעיני הקב"ה יותר מן הקדושה ומביא הרבה תועלת.

אשרי המלך שמקלסין אותו בביתו

והקב"ה מענע בראשו ואומר אשרי המלך שמקלסין אותו בביתו - ועיין רש"י שם אשרי כל זמן שהיה קילוס זה בתוך ביהמ"ק ואפשר לבאר כנ"ל שזה הולך על מתי שאנו מבקשים בתפילה לישועתך קיונו כל היום.

ועיין מש"כ הגר"א בשנות אליהו פ"ד שברכת את צמח וברכת בונה ירושלים היא ברכה אחת לשיטת הירושלמי (וכן הוא בקרובץ לפורים שהם נחשבים לברכה אחת) וא"כ בירושלים שהיו מקלסים אותו ולישועתך קיונו הם דבר אחד וכנ"ל.

וי"ל שזהו כונת ולישועתך קיונו כל היום, שיהא שמו הגדול מברך לעולם ולעלמי עלמאי.

מה לו לאב ... ואוי להם לבנים - כששומעים הבת קול

והנה כשישראל מבקשים אותו בקשה הקב"ה אומר מה לו לאב... ואוי להם לבנים, וקורא את עצמו אב ולעם ישראל בניו ולא על ידי בת קול אלא הוא בעצמו, וזהו בחינה של בניו של אהבה וחיבור שאיננו נפרדים ממנו יותר וזהו שאנו מבקשים שיהא שמו הגדול מברך הוא עצמו ביטול השנאה והפירוד וזהו אמונה שאנו מאמינים בו, ובזה אנו מבטאים את אהבתינו אליו, וכשיש אהבה הוא אבינו ואנו בניו, מאמינים בניו.

וזהו שבתשעה באב אחר חצות אנו קמים מהקרקע והוא זמן לידת משיח, וכן עניין אמירת קידוש לבנה במוצאי ט' באב עיין שעה"כ, שאחר שאנו מראים כמה אנו מצפים לישועתו מתגלה הקרבה של האב ובן.

תפארת לעמוסי בטן - קידוש הלבנה במוצאי ת"ב

זהו ענין קידוש לבנה שאנו אומרים דוקא במוצאי ת"ב, שהוא הקבלת פני השכינה כמבואר בסנהדרין מ"ב. נראה שיש בו שבח גדול וכבוד לישראל על חביבותם אצל הקב"ה שהרי כל עניין קידוש הלבנה כמבואר בסוגיא בחולין ס: שאמרה הירח לפני הקב"ה רבש"ע אי אפשר לשני מלכים שישתמשו בכתר אחד, אמר לה לכי ומעט את עצמך, אמרה לפניו רבש"ע הואיל ואמרת לפניך דבר הגון וכו' אמר לה וכו' זיל ליקרו צדיקים בשמיך וכמו שאומרים יעקב הקטן שמואל הקטן דוד הקטן, חזייה דלא קא מיתבא דעתה אמר הקב"ה הביאו עלי כפרה שמיעטתי את הירח וכו', וביאר הרי"ף ע"י תוס' בשבועות ט. וז"ל 'אמר לה הקב"ה הנני עולה לך כבוד שמישב דעתך תחת שמיעטתיך ומאי ניהו שיהו ישראל בכל ר"ח מקריבין קרבן לפני לכפר עונותיהן לפיכך אמר הקב"ה הביאו כפרה לפני בר"ח לכפר עליכם כדי שתשלימו עלי בקרבן כפרה זה את הכבוד שאמרת לי לעשות לירח בשביל שמיעטתי.

ונראה שזהו על דרך מה שאמרו בסנהדרין י"ז אמר הקב"ה הואיל ומעטתם עצמכם הריני מוסיף גדולה על גדולתכם עכ"פ זהו הכבוד הגדול לישראל שהם עמוסי בטן וה' משתבח בהם והיא הנחמה הגדולה שלנו במוצאי תשעה באב שבהכרח המשיח נולד ואנו ראויים לגאולה, והיינו שה' עשה בדווקא את המיעוט הזה בשביל שיתכפרו בו עוונותיהם של ישראל, ולכן אנו אומרים בו תפארת לעמוסי בטן שהן עתידים להתחדש כמותה (כמובא בסנהדרין יב. ועיי"ש לגבי סוד העיבור שהובא הלשון הזה לגבי הזוג שבא מרקת ועיי"ש במהרש"א שאמר עמוסי ירכו על סוד העיבור, והלשון הזה לקוח מהפס' בישעיה מ"ו העמוסים מני בטן) והלשון הזה מורה על גודל תוקף האהבה שהם בנו בכורו ישראל וכמבואר בחז"ל במקומות רבים, (ועיי' בזה"ק בהקדמה יג. שהגרים לא נקראים כן וחביבותם פחות אצל ה') ואם יש לנו אותו הרגשה שחולת אהבה, וזה מה שחסר לנו זה והוא התיקון לשנאה ולאינכם מאמינים.

אך ההרגשה הזו שאנו מבקשים שיהא שמו הגדול ושמיעת הקול ההוא בא אחר שאנו שומעים את אותו הבת קול שמנהמת כיונה אוי להם לבנים וכו' והיינו ברכת ירושלים עירך וברכת את צמח שהולכין כאחד וכנ"ל.

יכוין ליבו לארץ ישראל עד קה"ק בתפילתו לרמוז על דרכי העבודה

הגמ' במסכת ברכות ל. דורשת מהפסוקים כי העומד בחו"ל צריך לכוין לבו בתפילתו כנגד ארץ ישראל, והעומד באר"י צריך לכוין לבו כנגד ירושלים, והעומד בירושלים כנגד ביהמ"ק והעומד בביהמ"ק צריך לכוין לבו כנגד בית קה"ק שנאמר והתפללו אל המקום הזה, היה עומד בקה"ק יכוין לבו כנגד בית הכפורת. וכמובן שמלבד פשוטם של הדברים יש כאן כוונה עמוקה מה צריך האדם לכוין בליבו כדי להעמידו כנגד אותם המקומות.

ונראה לבאר כי ירושלים ביהמ"ק וקה"ק הם כנגד מידת היראה, ועי' מסילת ישרים פי"ט שמידת היראה כלול מג' דברים, ההכנעה, והכבוד, ובושת פנים, ונראה שההכנעה הוא כנגד ארץ ישראל, שנקראת ארץ כנען על שם שבה האדם מכניע את עצמו, וא"י הוא ארץ אשר עיני ה"א בה וגו', ירושלים זה כבוד, וכאילו עומד בבית הכנסת, (וי"ל שזה המנהג שאפשר ליפול על פניו בירושלם אף במקום שאין ס"ת, דירושלם הוא מקום כבוד, ודו"ק), וכשמכוין שעומד בביהמ"ק, נראה דאז יש הרגשה של בושת פנים וכו', ונראה שבחי' קה"ק זה כבר בחי' אהבה ששם מתחבר עם הקב"ה וראיה לדבר ששם מקום השכינה, שמצינו שמקום הארון אינו מן המדה.

וזהו תכלית עבודת התפילה להביא ג' הדרגות של היראה עד לקה"ק לדרגת האהבה שיהיה עומד לפני המלך, ובאופן זה לעמוד ולהתפלל.

איך עושים תיקון חצות הלכה למעשה

סדר פרקי התהלים והנביא

האריז"ל אומר שבימי בין המצרים צריך בין חצות היום עד השקיעה, או מחצות הלילה (אם הוא ער), עד הנץ החמה, שיאמר תיקון חצות וזה תיקון גדול לנפש האדם, עיי"ש, והנה אם אפשר ראוי להוריד את הנעליים וללבוש כובע (בחי' עיטוף), (ויש עניין לשבת ליד המזוזה) ואומרים כמה פרקי תהלים, כמובן שזה לא כולל יום שישי אחה"צ ושבת, ובדברים האלו צריך להזהר לא לעשות מהם פרסום, אלא זה עבודה פנימית בין האדם לבוראו.

יש שני פרקי תהלים ועוד פרק באיכה שאומרים בתיקון חצות והוא עיקר התיקון, וזה כתוב באריז"ל על מה אנו בוכים על חורבן ביהמ"ק (על נהרות בבל), על מיתת הצדיקים (מזמור לאסף אלוהים באו גוים בנחלתך), ועל גלות ישראל ומסירת התורה לחיצונים (זכור ה' מה היה לנו פי' שחסר לנו תורה), אח"כ כמה פסוקים מישיעיה (הבט משמים וראה, אתה תקום תרחם ציון), ואח"כ מתעוררים לקום בהתנערי מעפר קומי, אך לא קמים, וכלשון רש"י בקידושין לב: שכתב שהידור של קימה בפני חכם שהוא שמנער עצמו לקום ואינו קם, והכא נמי זהו הלשון התנערי שאינו קם ממש בפועל אלא רק מראה שרוצה לקום.

עד תיקון לאה שבזה מראה האדם שהוא מצטרף עם השכינה בצערה, כי בכל צרתם לו צר, ועמו אנוכי בצרה, ורק אח"כ מכח השתתפותו עמה היא מקימה אותו, והקינות שיש בסידור שאומרים אח"כ אינן מעכבים והעיקר מה שמעורר את האדם והעיקר זה שלושת הפסוקים בישיעיה.

לכתחילה מורידים את הנעליים ומשאירים גרביים ועם כובע, ומי שיעשה את זה שלושה שבועות לפחות להגיד בקול בכיה, הוא יתחיל להרגיש עם הזמן, אך מי שלא יאמר ברור שלא ירגיש כלום וזה לא יעניין אותו ולא חשוב לו, ופעם בישיבות היו אומרים את זה כולם יחד עם הראש ישיבה ובפרט בישיבות הונגריה, ולא צריכים לעורר אנשים, אבל די לנו דברי האריז"ל כי תיקון גדול הוא לנפש האדם.

עיטוף להשים כובע באמירת התיקון

ולכאור' צריך גם להשים כובע שזה נקרא עיטוף וכמו באבל (עיין ט"ז, וכן בדיני בהמ"ז וכמובא בזה"ק בשמות קסח:) שעושה עיטוף וכמו מצורע, ועוד משום השכינה עיין נדרים מ. שהנכנס לבקר את החולה שצריך להתעטף ולכאור' זהו משום השכינה ובפרט אחר שהוא זוכה בשעת האבילות לראות בשמחתה דהוא גילוי שכינה.

הרמת קול בכי

ויש ענין מיוחד להרים קול על חורבן ביהמ"ק וכדברי הזוה"ק שמות נה: שדרש ר' יהודה את הפס' (ישעיה נב) קול צופיך נשאו קול יחדיו ירננו, על המתאבלים וצופים לחורבן ביהמ"ק, וז"ל ר' יהודה הוה יתיב קמיה דר' שמעון והוא קארי כתיב קול צופיך מאן אינון צופיך, אלא אלן אינון דמצפאן אימתי ירחם קודשא בריך הוא למבני ביתיה, נשאו קול, ישאו קול מבעי ליה, מאי נשאו קול, אלא כל בר נש דבכי וארים קליה על חרבן ביתיה דקודשא בריך הוא זכי למה דכתיב לבתר יחדיו ירננו, וזכי למחמי ליה בישובא בחדוותא.

אפר על ראשו תחת פאר - סוד עניין שריפת התורה

ויש להוסיף דהאפר ששמים תחת הפאר על ראשו בתיקון חצות הוא כנגד התורה ושריפת התורה, ועיין במהרש"א ב"ב ס: ובגיטין ז. (ועוד), דכתר תורה הוא התפילין שבראש, ועיין במכתבו של הרמח"ל למהר"י באסן (כב' אייר תצ"א) שכתב שם וז"ל ובתחילה אומר ענין זה של גזירות התורה שהיו בעו"ה מאין יצאו, כי אין דבר בלא שרש, וסוד זה חוקת התורה, ותרגומו דא גזירת אוריתא, ונודע שכאן נרמז ענין זה, וסוד הדבר הוא ממש ענין הפרה האדומה שהשכינה מוסרת עצמה לשריפת הדין החזק להציל את ישראל, והיא הניתנת לטהרת טמאים שאין להם טהרה אלא היא וכו'.

ונראה דמפני זה נקבע ליום ו' פר' חוקת, ולא לט' בתמוז, דהעיקר שיהיה בפר' חוקת, דכתיב זאת חוקת התורה, דא גזירת אורייתא.

וכיון בזמן שהיה בהמ"ק קיים היה אפר פרה, וכיון שחרב הבית ואין אפר פרה, הוצרכה התורה עצמה בעוה"ר לימסר כך לשריפה בעבור ישראל, וזה מתקן ג"כ גלות התורה, וכו'.

(ואפשר דזהו הענין מה שמצינו שאפ"ר (עם ש"ק) בגמטריא תרפ"ז, שזה רל"ב ותנ"ה, עסמ"ב קס"א קמ"ג וקנ"א, שזה מורה על זיווג, ועיין מה שכתב הגר"א באדרת אליהו ריש פרשת ואתחנן).

והאמת כי הגדר לזה הוא שיהיו ישראל ממיתים עצמם על דברי תורה, ולכן נאמר זאת התורה אדם כי ימות באהל וכו'.

ומסיים שם במשפט נורא 'והאמת כי במקומות האלה היו קטרוגי התורה יותר, כי יותר לא המיתו עצמם והלכו אחרי הנאות העולם כי כן בכל איטליא'.

ולכאוף לפי המבואר מובן שפיר דהוא תוכחה והיינו דאם לא תשמרו התורה כמו שצריך ימסר התורה לחיצונים ואז יהיה הנהגה אחרת והנהגה של ריחוק ואין כאן ידידות וכו' כמבואר וזה התוצאה.

ועיין מה שכתבנו במאמר על עניין עזבם את תורתי שזהו הגורם לכל העונשים האלו, דעל ידי שעזבו את התורה ממילא חטאו או לפירוש השני התורה לא הגינה עליהם.

ולפי"ז מובן על מ"ה אבדה הארץ על אותה המ"ה, ולפי"ז מתבאר הך דמ"ה היה לנ"ו דתורת מ"ה זה בחינת פנים, והיא נתהפכה לנו לבחינת דינין ללנ"ו שהוא שם אלוה"ם וכו"ל.

טעות סופר בסידורים

ועוד יש להעיר על טעות סופר שיש בהרבה סידורים אשר בתיקון חצות כתבו בקינה הפותחת קול ברמה נשמע ביללה, 'כי דורי מני נסע ונגלה' ובחלק מהסידורים כתבו 'דודי מני נסע' אך הוא טעות, כי זה הולך על דברי הפס' בישעיהו פל"ח דורי נסע וכו' והכוונה שם למדור שלי או לבני דורו וכמבואר שם במפרשים עיי"ש.

תיקון חצות בתשעה באב

בענין תיקון חצות שעושים משום שהמלכות יורדת מהאצילות לעולם הבריאה לכאוף זה שייך גם בתשעה באב ועיין בכף החיים סימן תקנא' ובבן איש חי מה שחילק בין התיקון של חצות היום לתיקון של חצות הלילה.

ובערב תשעה באב אחר חצות היום אומרים תיקון חצות, אף דאין אומרים תחנון, כמבואר בספר אשל אברהם הובא ביוסף אומץ ולמרות דאנו מרבים בבכיה, ועיין בזכר דוד דכתב דהטעם הוא כדי שלא לעורר הדינים אבל לא משום מועד ועיי"ש (מאמר ג' פמ"ט), א"כ שפיר שייך לומר תיקון חצות.

מאמר ב'

שלושת זמני האבילות (כ"ב, ל"ט, ול), וכנגדם ג' פרקי תיקון חצות

אברהם קראו הר, יצחק קראו שדה, ויעקב קראו בית

ועיין במהרש"א בפסחים פז: שהביא את דברי המדרש 'למלך שהיו לו ג' אוהבים, ובקש לבנות פלטין, הביא לראשון, אמר ראה המקום הזה שאני מבקש לעשות לי פלטין, אמר לו אותו אוהבו זכור הייתי אותו הר מתחילה, הביא לשני, ואמר לו זכור הייתי אותו שדה מתחילה, הניחו המלך, הביא אוהבו השלישי, ואמר זכור הייתי אותה פלטין מתחילה, אמר לו חייך שאני בונה אותה פלטין וקורא אותו לשמך, כך אברהם יצחק ויעקב היו אוהביו של הקדוש ברוך הוא, אברהם קרא לבית המקדש הר שנאמר בהר ה' יראה, ויצחק קרא אותו שדה שנאמר ראה ריח בני כריח השדה ויעקב קרא אותו פלטין שנאמר מה נורא המקום הזה אין זה כי אם בית אלהים, אמר לו הקדוש ברוך הוא אתה קורא אותו בית עד שלא נבנה חייך שאני בונה אותו וקורא אותו בית יעקב [בית יעקב].

וכתב המהרש"א דהם כנגד ג' הבתי מקדשות, דמאי דכתיב על הר ציון ששמים, הולך על המקדש הראשון שהיה בו שמירה כשומר בראש ההר אך לא היה שמירה קבועה ולכן נחרבה, ואילו ציון שדה תחרש הולך על המקדש השני שהיה בו שמירה פחותה ביותר, אך המקדש השלישי נקרא בית שהוא שמור לגמרי ולא יכול להיחרב לעולם.

והמהר"ל הוסיף דהן כנגד חסד דין ורחמים, והמבי"ט (בית הבחירה ה,ג) הוסיף דהם כנגד הר הבית שהוא ניתן לאברהם, ואילו העזרה נמסרה ליצחק, והבית המקדש היה שמירה גמורה כנגד יעקב²,

2. ויש לציין למה שכתב בשם הר"ש מאוסטרופולי זצ"ל בפרשת בלק כי בלעם רצה לקלל את ישראל כשאמר מה טובו אוהליך יעקב דביהמ"ק יבנה בזכות יעקב וממילא לא יחרב, וכך כשיחטאו לא יהיה כילה חמתו על עצים ואבנים אלא חלילה על שונאיהם של ישראל, וה' הפך לו את הקללה לברכה שאוהליך הם בתי כנסיות ובתי מדרשיות שבאמת לא ייחרבו לעולם וכמבואר במגילה כט. שגם מה שבח"ל עתיד הקב"ה להעבירם לארץ ישראל.

וכל זה מאהבת ה' אותנו שהפך לנו את הקללה לברכה, ועל הבתי כנסיות נאמר אוהב ה' שערי ציון כמבואר בברכות ח.

והאלשי"ך הוסיף בזה דבאמת הבית הראשון נמסר לישמעאל ואילו הבית השני נמסר לאדום כיון שעשיו יצא מיצחק, אבל יעקב שהיה מיטתו שלימה הוא כנגד המקדש השלישי שלא יחרב לעולם ולא ישלטו בו לא עשיו ולא אדום.

ובגר"א כתב כי ה"ר בגמטריא פעמיים ק"ג ואילו שד"ה הוא ג' פעמים ק"ג ובי"ת הוא ד' פעמים ק"ג, ויש להוסיף בזה דתפיל"ה, ואתחנן, שיר"ה הם בגמטריא ה' פעמים ק"ג. וק"ג הוא גמטריא מחנ"ה זה אולי כוונת הגר"א בק"ג.

ונראה לבאר את כוונת הגר"א שהשורש שהכל תקון ועיין אנ"ך פ"א דז' כלים נגמרו ביב' חודש ואז יוצא שכל כלי זה נא' וחצי ואפשר שהוא ענין תיקון נוסף בפרקים נ"א וחצי, ועיין ענין הקב' שהוא גמטריא אלוהינ"ו שעולה עם הכולל ק"ג.

ועיין מה שכתב הגר"א באדרת אליהו בפרשת האזינו על הפס' יעקב חבל נחלתו, שירושלים נחלק לג' חלקים לירושלים, הר הבית, והעזרה שהם כנגד ג' מחנות מחנה ישראל, מחנה לוי, ומחנה שכינה, וירושלים בא לנו בזכות אברהם ויצחק, ואילו העזרה בזכות יעקב.

וע"ע להשלמת העניין מה שכתב הגר"א בחבקוק שארץ ישראל ניתנה כנגד דוד המלך (ועיין מה שכתבנו לעיל בעניין ברכותיו של בלק על מה טובו אוהליך יעקב דווקא שרצה שיבנה ביהמ"ק בזכותו ולא יחרב).

ג' בחינות אלו, כנגד ג' עמודי העולם תורה עבודה וגמ"ח

וג' בחינות אלו הינם כנגד ג' עמודי העולם תורה, עבודה גמ"ח שבאו מכח ביהמ"ק, ונראה שעל זה מבואר ג' הדברים שה' מקונן עליהם המבוארים בריש מסכת ברכות על ישראל שהגלתים לבין אומות העולם, ושרפתי את היכלי, ועל שהחרבתי את ביתי.

ונראה לבאר כי התורה היא בחינת הר וכדכתיב הר המוריה ועיין תוס' בתענית טז.

והעבודה היא בחינת שדה וכדכתיב ויצא יצחק לשוח בשדה.

והבית הוא מקום החיבור והזיווג שבין ישראל לאביהם שבשמים וישראל אחד לשני להיות עם אחד.

וכנגדם מתאבלים בתיקון חצות על חורבנות ג' העמודים

ועל ג' הדברים האלו אנו בוכים ומתאבלים וגם בתיקון חצות אומרים כנגדם ג' פרקים.

אחד על חורבן בית המקדש, שהיה מקום החיבור של ישראל וה' ושם היו כל ישראל מתאחדים יחדיו וכנ"ל בארוכה.

והשני על מיתת הצדיקים שהוא שקול כשריפת בית אלוהינו וכמבואר במסכת ר"ה י"ח; ונראה דהכוונה בזה דהשריפה מתייחסת להיכל שהם הצדיקים שכתוב עליהם כי היכל ה'

המה (שהם המרכבה לגילוי שכינתו בעולם) והיא בחינת העבודה לה' ועליהם אנו בוכים 'באו גוים
בנחלתך טמאו את היכל קדשך' וגו'.

והבכי השלישי הוא על מסירת התורה לחיצונים ועליו אומרים זכור ה' מ"ה היה לנו וכנ"ל.

שכחום וחזרו ויסדום - מכח שבירת הלוחות, דלא חזר בשלימותו

המקור שבו רואים בחוש את עניין מסירת התורה לחיצונים וביטול התורה ואת כך שחסרנו
עמוד התורה והעבודה בחורבן הבית, הוא מהמבואר בריש מגילה ג. לגבי מנצפ"ך צופים
אמרם, ולגבי תרגום התורה דשכחום וחזרו ויסדום.

וכן לגבי עמוד העבודה שבתפילה כמבואר שם י"ח. לגבי ברכת ולמלשינים דשכחום וחזרו
ויסדום, וכן נראה שעצם זה שחזרו חז"ל ותיקנו סדר תפילה שהוא עומד כנגד סדר העבודה זהו
דוגמא לחזרה שלא חזרה בשלימותה וכפי שנבאר, וכן לגבי שבירת הלוחות למרות שקיבלנו
לוחות חדשות אך חלה עליו השכחה.

וכמבואר בהגר"א דלעולם כשדבר נשכח וחזר אינו חוזר בשלימותו (עי' אדרת אליהו ריש
בראשית, לגבי מורא החיות שלמרות שהמורא חזר אחר המבול, אך לגבי הזבוב הוא לא חזר ולכן אין לו שום מורא
מבני אדם).

וכן יש לומר לגבי דברי התורה שנשכחו גם בשבירת הלוחות למרות שהלוחות השניות
חזרו לישראל אך לא במעמדם הראשון אלא צריך עמל ויגיעה בשביל להבין את התורה וכן
מה שחזר אחר חורבן בית שני, ששכחו התרגום וחזר ע"י אונקלוס הגר, מ"מ לא חזר התרגום
על עטרות ודיבון³, דהרי לכאו' הוא פלא היאך יתכן שבני גד ובני ראובן רצו להשאר בחו"ל
ולוותר על ארץ חמדה מחמד עיניהם של ישראל, וגם משה אינו טוען כנגדם אלא האחיכם
יבוא למלחמה ותו לא, אלא דהיה שם מקום קבורת משה וכמבואר בתרגום שם נבו - בית
קבורתא דמשה, ובזה יש לפרש הטעם שדווקא את התרגום של עטרות ודיבן הם שכחו בזמן
החורבן שהם בחינת האח' של אר"י וכנ"ל ועל זה שלטה מידת הדין.

וכן בשכחת מנצפ"ך ששכחו בזמן חורבן בית ראשון, שחזר שלא כסדרן כמובא ברש"י
במגילה ב: שכתב נביאי הדורות, ע"י מש"כ הגר"א דהיינו שלא חזר כסדר כמנפ"ך, אלא
מנצפ"ך, [ולכאו' דשלא כסדר גרם שמ"ן הם גבורות קשים], ולכאו' כוונת רש"י לחגי זכריה ומלאכי
שהיו סוף זמן הנביאים כמובא בסנהדרין יא. ובימים נפסקה הנבואה כשהרגו ליצרא דע"ז אך
עדיין היה רוה"ק.

ונראה שכוונת רש"י לבאר הטעם שלא אמרו כמנפ"צ, אלא שלא זכינו שיחזרו כסדרן הראוי.

3. ועי' מש"כ התורת רפאל בענין קדושת עבר הירדן, שיש חילוק בין חלק של ראובן וגד, לחלק של חצי שבט מנשה שלא
לקחו מעצמם, ועי' בנצי"ב פר' דברים.

וכן מנצפ"ך הוא גמטריא פ"ר שהוא הפ"ר דינים שנתקנו בפורים דהדר וקיבלוה ובזכות זה חזר עליהם גם המנצפ"ך לכאו', וכן עינ"י עינ"י הוא גמטריא פ"ר שזה רומז על שריפת התורה וכנגדו שמים אפ"ר על הראש דהיינו שהא' ממתק את הפ"ר.

וגם בשכחת התורה נגרם שנשכח שלוש מאות הלכות עד שהחזיקם עתניאל בן קנז בפלפולו כמובא בתמורה טז.

(ויש לומר שהשכחה של המנצפ"ך הוא כנגד הה' הראשונה שכנגד התורה שבכתב, ואילו של התרגום הוא כנגד ה' האחרונה שהוא בחינת התושבע"פ, ותרגום גמטריא שמיע"ה).

ומעין חסרונות אלו מצינו במיתת מרים ואהרן ובמיתת מרים שנסתלקה הבאר היו צריכים לדבר אל הסלע ויש לעיין בקשר של החסרון הזה למרים, (והיינו למרות שזה חזר על ידי משה).

ג' החטאים שבהם איבדנו את ג' העמודים

ויש לצרף לכך את ג' החטאים שעומדים כנגד ג' דברים אלו והם

חטא פעור - שכנגדו עומד משה רבינו שקבור מול פעור, ובזכותו היה המן לישראל, והוא כנגד עמוד התורה שהוא הדביקות של ישראל בין הקב"ה.

חטא העגל - כנגד אהרן שהיה חלק ממנו שבזכותו היה הענן (אם נבלת בהתנשא ועיין עירובין נד), והשראת השכינה בישראל ובמשכן והוא כנגד עמוד העבודה.

חטא המרגלים - הוא כנגד מרים, שחטאה בחטא לשוה"ר ובזכותה היה לישראל את הבאר שרומז לתורה והיא כנגד עמוד החסד.

הטעם שלא ביטלו יצרא דשפי"ד

ועוד יש לפרש כי מצינו שביטלו את יצרא דע"ז בזמן ההוא כמובא ביומא סט:, ורצו לבטל את יצרא דעריות, אך לא מצינו דבטלו את יצרא דשפי"ד ונראה כי ג' אלו הם כנגד ג' עמודי העולם וכשבטל היצר שכנגדו ממילא בטלה גם הכח הרוחני שכנגדו.

וכפי שמצינו שכשבטלו ע"ז ממילא בטלה גם הנבואה, באותו הזמן וכנ"ל, ויש לומר שיצרא דשפי"ד נשאר כי הוא כנגד עמוד החסד שעליו עומד העולם על חד סמכא וכפי שביאר הגר"א בהקדמת האיד"ר, ועיין באדרת אליהו בפרשת האזינו.

ישוה הטור לסתירה במשנה על איזה ג' עמודים העולם עומד

ועיין בטור ובב"י בריש חו"מ שהביא את דברי ר' יונה בסתירת המשניות דהרי המשנה באבות אומרת בפ"א על שלושה דברים העולם עומד על התורה ועל העבודה ועל גמ"ח, והנה שם

במשנה י"ח נתן רשב"ג אומר על ג' דברים העולם קיים על הדין ועל האמת ועל השלום ולכאן זה סותר למשנה הקודמת.

וביאר שם שבראשון אמר העולם עומד, ובשני אמר העולם קיים, כי העולם נברא בשביל התורה העבודה וגמ"ח, אך הוא קיים אחר שנברא בזכות הדין האמת והשלום, ועיין סוטה מט. דהעולם עומד על אמן יהא שמיה רבא שאומרים אחר לימוד התורה, ועיין ב"ב י. שהעולם עומד על הצדקה וכו'.

ישב הגר"א וחיידושו דאחר החורבן העולם עומד רק על גמ"ח

הגר"א מבאר את דברי ר"ש שאמר לחברים של האידרא 'עד אימת נתיב בקיימא דחד סמכא' וביאר שם דכוונתו והרי דאלו שהם מעמידי העולם ונחרבו שנים מהעמודים שהם עמוד התורה והעבודה, ונשאר רק גמ"ח, וא"כ העולם נשאר לעמוד רק על חד סמכא, ובא ר"ש לתקן את עניין התורה לדורו כדי שהעולם יעמוד על ב' עמודים.

ועל פי סוד מבאר הגר"א דשלושת העמודים הם חג"ת, והעולם הוא העולם העליון שלמעלה מז"א (ולכאן כוונתו לבינה עילאה). והם כנגד התורה, העבודה וגמ"ח, ואילו עלמא דנוק' הם העמודים של האמת דין והשלום.

ומבאר כי העולם חזר לעולם התוהו שאז לא היה העולם עומד רק בקו אחד ולא בג' קוין ובעולם התקון העולם חזר לג' קוין ובחורבן ביהמ"ק הוא חזר לבראשונה, וכמבואר בפסחים קיח: כי עד מתן תורה העולם היה עומד וקיים בזכות כי לעולם חסדו (ולכן מזכירים כו' פעמים כי לעולם חסדו כנגד כו' הדורות שעד מתן תורה) והם שני האלפים תוהו של העולם, ולכן ר"ת אלה תולדות השמים והארץ בהבראם' הוא תוהו שעד אברהם שבו התחיל האלפיים תורה היה העולם תוהו, ואחר החורבן העולם חזר לתוהו עד שבא רשב"י ותיקן לדורו (ובאמת הראנו לקמן נפלאות היאך שבסיום שנות רשב"י נסתיימו בדיוק האלפיים שנות תורה והוא היה שנת ד' אלפים לבריאת העולם, וע"ע לקמן שהבאנו מדברי המדרש והקינוט שהעולם חזר לתוהו בחורבן הבית).

ועל סתירת המשניות מבאר הגר"א דישנם כמה עולמות והעולם שרשב"ג דיבר עליו הוא עולם דז"א שעומד על נה"י דז"א שכנגד חג"ת דנוק'.

והמשיך הגר"א והן בפרטן י"ב עמודים ו' דכורא, ו' דנוק' ובכללן נחשבת הנוק' לאחד בסוד תש"י וכידוע והן ז' וכוונת דבריו לחג"ת ונה"י דז"א ולחג"ת ונה"י דנוק', ועיין חגיגה יב: דחכמים אומרים דהארץ עומדת על י"ב עמודים וי"א דעל ז' עמודים והם שני הבחינות שעליהם דיבר כאן הגר"א, (וע"ע מש"כ במק"א שזה ענין שבעים שנה, ומאה ועשרים שנה). ורשב"י בא לתקן דווקא את עמוד השלום שהוא קו האמצע (מידת היסוד) והוא כנגד עמוד התורה (שהוא תפארת) אשר תיקן בדורו וממילא השנים האחרים נכללים בו כמבואר שם.

ג' העבירות שהחריבו את המקדש הם מידותיו של בלעם

ועיין בגר"א בעניין ג' החודשים טבת, תמוז, אב (ויש לפרש ברמז שהם ראשי תיבות חטא"ת ח'ודשי ט'יבת ת'מוז א'ב), ובספר יצירה יש משנה שאומרת כי צר הקב"ה אות ח' בחודש תמוז, ובאות ט' את חודש אב, וכשבאו שני האותיות יחד ח"ט גרם ח"ט, ויעקב לקח מעשיו את חודש אלול ועל זה נאמר לא הביט און ביעקב על אותיות ח"ט שאין את האותיות האלו בכל השבטים, וחודש טבת הוא כנגד האות ע' ועליו נאמר לא הביט און ביעקב.

[ואולי אפשר שצום עשרה בטבת של המצור הוא כנגד חטא פעור, ודו"ק.]

ועיין במגלה עמוקות בפרשת מסעי שהביא על תוכחת הנביא על ישראל על ג' חטאים אלו, ובזה ישמח צדיק כי חזה נקם פעמי"ו ירחץ, וכותב המגלה עמוקות כי פעמיו הוא ראשי תיבות פעור, עגל, ומרגלים, שהם שלושת העבירות המוזכרות בהפטרות שמעו שהנביא מוכיח.

וקרא עלי מ'ועד ל'שבור ב'חורי - הוא ר"ת בלע"ם שהוא החטיא את ישראל בג' עבירות אלו, והוא אמר תמות נפשי מות ישרי"ם שרצה למות כמיתת נדב ואביהו וכן נתקיים בו ותהי אחריתו כמוהו שנהרג ע"י פנחס שנתלבשו בו נשמות נדב ואביהו.

וישרי"ם הוא ראשי תיבות יהא שמייה רבא מברך כמובא בספר החיים ובאמת נדב ואביהו זכו ליתגדל ויתקדש שמייה רבא על ידי מיתתם.

ונראה כי כנגד אלו ג' החטאים שהוא גרם שקיים בו פנחס רחץ פעמיו בד"ם ישראל מקיימים מה יפו פעמי"ך בנעלים בת נדיב, שהוא מעשה ההליכה לביהמ"ק של בת נדיב שרומז על אברהם אבינו שהוא העומד כנגד בלעם בשלושת מידותיו כמבואר במשנה במסכת אבות, והבית שחרב היה בגלל ג' עבירות אלו ששייכים לבלעם.

כנגדם יש ג' זמני אבילות בימים האלו

ישנו אבילות וחורבן השייך לל"ט יום ויש השייך לכא' ימים ויש של ל' יום.

האבילות של ל' יום היא כנגד של חודש אב וכפי שהוכחנו לעיל דהפשטות שהוא הולך על כל החודש, ונראה שהוא השייך לפגם של אחדותם של ישראל ובחינת בין אדם לחבירו, וזה התחיל בפטירת אהרן בא' אב.

והבחינה השניה של המ' יום הם חטא המרגלים שמראש חודש תמוז ועד ט' באב, והוא כנגד הפגם של העבודה, וכנגד בחינת בין אדם למקום.

והבחינה השלישית היא של האחד ועשרים יום, והוא כנגד הפגם בתורה שניתנה בכ"ב אותיות, וזה כנגד בחינת בין אדם לעצמו.

ועיין במהרש"א בבכורות ח. שכא' יום אלו הם כנגד הכא' יום שמראש השנה ועד לשמיני עצרת. וכן יש לומר שהמ' יום שמר"ח אלול ועד יוה"כ הם כנגד הלט' ימים של חטא המרגלים והם התיקון להם זה כנגד זה, ול' יום של חודש תשרי י"ל כנגד ל' יום של חודש אב. ועיין בפסחים קיא: שגם שם מובא שכבר מתחילת חודש תמוז הוא ספק זמן של מזיקין.

מוזנות התפילה בבין המצרים לאריז"ל

ג' השמות שממתקים ג' הדינין האלו

וכנגדם ישנם שלושה שמות של חילופי שמות הוי"ה שאנו מכוונים בשביל להמתיק את הדינים בבין המצרים, כתב בפרי עץ חיים (יד): הנה בין המצרים להיותה סכנה מאוד שקטב מרירי שולט בהן לכן צריך לכון אלו הכוונות כדי להמתיק הדינין ששולטין באלו הימים ולא יהיה כח בחיצונים לאחוז עוד בדינים האלו, ועיין מש"כ עת צרה היא ליעקב וממנו"ו יושע, דמשמע ממנו"ו דייקא, דהצרה עצמה תהפוך להיות הישועה והמיתוק.

ונראה כי אין דין ללא שיש לו מיתוק ויש לרמוז דבר זה בכוונות האלו שהרי עיין בשער השמות פ"ו (הובא גם בסוף אוצרות חיים החדש ס"ו). דבספירות של נצח והוד אין להם שם במילוי (והיינו שרק לוקחים את השם צבאו"ת ומחלקים אותו לשנים לנצח ולהוד בכלים החיצונים וכמבואר גם בסיזור) לפי שהם סוד ערבי נחל שאין להם לא טעם ולא ריח, ולכאו' אע"ג דמילוי לעולם הוא בחינת דין (אכן זה תלוי אם הוא ביחד עם הפשוט או לא) וא"כ אמאי דווקא בנו"ה שהם כנגד הדינין אין בהם מילוי.

אלא נראה דבאו ללמד כאן יסוד גדול דשייך דינא רק היכא ששייך גם למתק אך כאן אין לא טעם ולא ריח ואין מה למתק ודו"ק ואפשר שזהו הענין שאומרים נחמה במנחה דט"ב ומשום דשייך נחמה דכשיש דין הרי שייך מיתוק בהכרח וזהו כל המתאבל זוכה ורואה בהוה וכנ"ל.

ברכת אבות

א. בברכת אבות מכוונים טדה"ד שהוא האותיות שלפני אותיות ההוי"ה (ולמרות שבשער הכוונות כתב ההוי"ה הראשונה, אך כנראה כוונתו לחתימת הברכה הראשונה, ובחי' ראשונה, פי' של הנך ג' הוי"ה, וכפי שסידר הרש"ש וכן בפע"ח).

ונראה שזה בא לרמוז לגמטריא של כא' שהוא כנגד הפגם בכ"ב אותיות התורה, וכנגד הבחינה הראשונה של כא' ימי בין המצרים הנ"ל, ועיין בזה בזוהר חדש בפרשת וישב לו:.

ויש לרמוז מה שנאמר והיה בית יעקב א"ש שהוא רומז לכב' יום האלו שהם כנגד הכב' שנים שיעקב המתין ליוסף ולכאו' דלא למד תורה, ואפשר שזהו הטעם שעשיו קיבל את הכח של אותם הכב' יום כנגד הכב' שנה שהוא כיבד את אביו שבהם יעקב לא כיבד את אביו את יצחק ועליהם נענש.

וזהו כוחו של תשעה באב שבו ביום נלחם יעקב עם עשיו ופגע לו בגיד הנשה וכמבואר בזוה"ק בפרשת וישלח, וגיד הנש"ה הוא מלשון שכחה שזה היה הגורם לשכחת התורה, וזהו אחיזתו של עשיו (וכמבואר בחז"ל שבלוחות הראשונות לא היה כח של שכחה) ועיין רש"י ע"ז ח. אם היה משכח תלמודו מאריך בחונן הדעת, ושם אנו מבקשים חננו מאית"ך דעה בינה והשכל, שברגע שזה בא ממנו "מאיתך" יתברך אין שכחה, וכמו שבשבת אין שכחה, יום שבתון אין לשכוח, שאנו נמצאים לפניו, מעין עוה"ב, ולכן אפשר שבברכה זו דוקא אנו מכוונים את תיקון הפגם של הכ"ב, וכן מדויק שהברכה הזו כנגד חכמה.

ברכת אתה גבור

ב. בברכת אתה גבור מכוונים שם כוז"ו שהוא האותיות שבאים אחרי אותיות ההוי"ה והוא בגמטריא ל"ט כנגד חטא המרגלים שהיה יום לשנה יום לשנה.

והוא ג' פעמים י"ג, שזה עולה ל"ט כנגד ל"ט מלקות ועיין במהרש"א בריש השוכר את הפועלים ששים מלקויות מגיל כ' מתחייבים מהשמים אך אצלינו מתחילים מגיל יג' ולכן זה ל"ט ולזה יש לצרף את מה שכתב המהרש"א מגיל י"ג, וזהו בחינת חורבן הבית שאנו מתאבלים עליו, ועיין בזוהר ביתרו ע"ח:

ונראה לבאר שבזה אנו באים לתקן את חטא המרגלים ודווקא בברכה הזו של תחיית המתים כיון שהמרגלים גרמו מיתה לכל דור המדבר, ולכן התיקון שלהם הוא דווקא ע"י ברכה זו שמביא לתחיית המתים.

ול"ט רומז ל"ט תחיה, וכן במזוזה אנו כותבים את השם כוז"ו ונראה דהוא בא לבטל את המות מזוזו"ת זז מו"ת כידוע.

והברכה הזו כנגד בינה ולכן מכוונים בו את האותיות שלאחרי אותיות ההוי"ה, דהוי"ה בחינת החכמה.

הטעם דצירוף חודש תמוז הוא זה איננו שוה לי

ובזה יש לפרש הטעם דצירופו של חודש תמוז המובא בספר יצירה הוא ס"ת ז'ה איננו שוה לי שהוא ההיפוך משם הוי"ה דכיון דהמיתוק של חטא המרגלים שהיה בחודש תמוז

הוא ע"י האותיות הבאים אחר שם ההוי"ה בחי' סופו, לכן זה נרמז בסופי התיבות של היפוך שם ההוי"ה בפס' ז"ה איננו שו"ה ל"י, ודו"ק.

ומובא בגר"א בספר יצירה, כי המן הרשע חשב כי צירופו של חודש אדר הוא ז'ה איננו שו"ה ל"י, ולכן הוא אמר את המשפט הזה כי באמת צירופו של חודש אדר הוא אות ו' לפני אות י' (הוי"ה ביושר), אך הוא חשב בטעותו שזה בהיפוך שזה מורה על דין, ובאמת שם ההוי"ה של חודש אדר הוא ולשורקה עירה בני אתוננו' כי כל ד' אותיות ההוי"ה מאירים שם כסדרן, וכולם מיותרים בתוך המילים האלו, (ועי' מש"כ לבאר עפ"י המהרש"א יומא כ"ב.) שהם ממש מורים על הארת שם ההוי"ה בגלוי.

ועיין מה שנחלקו האריז"ל והגר"א האם חודש אדר הוא כנגד שבט נפתלי או כנגד שבט זבולון ויש להאריך בזה בכל עניינו של זבולון חרף נפשו למות ונפתלי על מרומי שדה ואכמ"ל. ובפשטות כיון שבו נתבטלה התורה וכנ"ל הרי שללא התורה אין שוה שום ערך בעולם.

ברכת אתה קדוש

ג. בברכת אתה קדוש מכוונים בשם מצפ"ן שהוא האותיות שבאים בתמורת אותיות ההוי"ה בא"ב דא"ת ב"ש, והוא כנגד חודש אב שכולו אחד כנגד י' וכך עולה ל' לש' בגמטריא, ובגמטריא א"ש, ולכאו' זה כנגד הבחינה של ישראל.

(והטעם שהא"ת ב"ש הוא גם רומז על בחינת דין ונראה לבאר כי הרי כידוע יושר הוא באותיות אבג"ד ואחור הוא בבחינת תשר"ק ועיין נקודות ומבוא שערים ב: וזה בחינת דין, ולפי"ז בחינת הויה האחורה שלו הוא בחינת דין שבו והיינו בחילוף א"ת ב"ש, ועיין דרוש ד' דתפילין)

וצריך ביאור מהיכן ממשיכין המיתוק להויה הזו, האם מג"ר או מאו"א ולכאו' המיתוק מב' ברכות ראשונות אבות וגבורות הוא מחו"ב, ואילו המיתוק של ברכת אתה קדוש הוא בחינת אלוקים והוא מחו"ג ועיין.

ועיין בהגהות הרנ"ש בפרע"ח יד ע"א דב' פעמים שי"ן הוא בגמטריא תש"ך שהוא גמטריא י' פעמים ע"ב שהוא השם הממתיקו, שהוא שם החכמה וכולם בחכמה עשית, והוא הופך את כולם לחסדים גמורים.

ולכאו' האופן של המיתוק הוא בדומה לכוונה דמכוונים בד' מיתות בית דין ד' שמות ההוי"ה כנגד ד' שמות אדנות למתקם, והכא נמי כן.

ומיתוק ג' שמות אלו הוא הכתוב בפס' בא"ש הצתה, ובא"ש אתה עתיד לבנותה דהש' הוא בחינת הדינים הנ"ל דהמיתוק של הדינים האלו עצמן הוא הבונה את ביהמ"ק.

והברכה הזו כנגד קו האמצע.

ברכת רצה

ד. ובברכת רצה מכוונים כי אותיות רצ"ה הוא אותיות צר"ה שהוא בגמטריא אלהים דההי"ן (אלף למ"ד ה"ה יו"ד מ"ם) ויחבר עמו אדנ"י ויעלה בגמטריא שי"ן, ויכוין להמתיקם בג' שמות שכיון בהם בג' ברכות ראשונות שגם הם גמטריא שי"ן עם הכולל (כ"א ל"ט ש"), ועל ידי זה יתהפכו אותיות צר"ה לרחמים ויהיו רצ"ה.

ונראה שזה הפירוש רצ"ה שנעשית רצה ע"י ה' - שהו"ה עם חילופיהם מיתקו אלהינו, שם אלהים.

וכנראה דהמיתוק שעושים כאן הוא משום שהוא כנגד עבודת בית המקדש, אך עיקרו בשים שלום וכפי שיבואר וזהו בחינת רצ"ה ה' אלוהינו שעכשיו נהיה הריצוי והמיתוק, והצר"ה הופכת לרצ"ה. ויל"ע האם המיתוק עצמו נעשה מיד בכוונת החילוף של שם ההו"ה אלא שאינו נרמז רק כאן או שהוא נעשה רק כאן.

ונ"ס הוא בגמטריא מ"ה ואדנו"ת (ס"ה) וזה רומז לסמיכת ה' לכל הנופלים (סיומך ה' לכל ה'נופלים) כמו שהארכנו לקמן בביאור דברי הגמ' בברכות ד: וזה הרמז כאן שהרצ"ה ממתיק את המ"ה והאדנות והופך מצר"ה לרצ"ה כשמוסיפים לרצ"ה שהוא גמטריה אלוהי"ם דההי"ן את אותיות אדנו"ת שזה עולה בגמטריא ש' ובזה נעשה המיתוק.

ועוד יש לצרף לזה לכאן את כוונת הנוצר חסד לאלפים שכותב כמה פעמים נוצר חס"ד שם ע"ב אלפי"ם קנ"א כעין זה המיתוק עושים ברצה כי אדנות ואלהי"ם דההי"ן זה גם קנ"א (כמובא בשער הפסוקים פרשת פנחס עיי"ש) שהוא ענין המיתוק וזה גורם את הזיווג של ונק"ה שהוא גמטריא קנ"א שהוא קנ"א עם ה' אותיות.

ברכת שים שלום - וענין שני המיתוקים

ה. בברכת שים שלום מכוונים עוד מיתוק שיתמתקו יותר שתאיר ההו"ה שהאירה לשלושת החילופין הנ"ל תאיר עתה לאלהים ואדני שהם הבתי דינין, כי השני שיני"ן של ש"ים ש"לום הם גמטריא לשלושה חילופין שהזכרנו של טדה"ד, כוז"ו ומצפ"ן, ולא להי"ם דההי"ן ואדנ"י.

ועיין בפרע"ח (יג:) דצריך אלו הכונות לב' דברים א. בכדי להמתיק הדינין ששולטין באלו הימים - וכנגדם המיתוק ע"י הויה (ימין שמאל ואמצע) ואח"כ רצ"ה.

ב. שלא יהא עוד כח בחיצונים לאחוז בדינין האלו - בשים שלום שלא יאחזו בהן בחינת שמירה וזה משתי בחינות, בחינת אותיות - ז"א ט' עליונות, בחינת מספר (גימטריא) - נוק' ומלכות, וזה מיתוק בשלימות ודו"ק, ונראה לבאר את שני בחינות המיתוק האלו שברכת שים שלום הוא שמירה מן המזיקים בימים אלו שהוא כמו מלבוש על האדם ובשלו"ם הוא

אותיות מלבו"ש, שהוא לבוש החשמ"ל (בגימ' מלבו"ש) השומר על האדם מפני החיצונים וזהו המיתוק המיוחד שעושים בברכת שים שלום, וכן שהשלום הוא הכלי המחזיק ברכה וכדכתיב הלבישנ"י בגדי יש"ע.

(ונראה דכל מה שכתבו לא להכות התלמידים משום קטב מרירי היינו כשאין שמירה, אבל אם כיון כוונות המיתוק יש שמירה ודו"ק, וכן בשבת שאין צריך שמירה שהרי אין מכוונים כוונות אלו גם ליכא חשש מקטב מרירי).

ואפשר דהנה המיתוק זה קודם הויה ממתק את הג' חילופין, ואח"כ הג' חילופין ממתקין את בחינת הבתי דינים שהם אדנות ואלוקים, כי בתחילה כולם בחינת דין גם התמורות וגם הבתי דין (ועיין הגהת רנ"ש בפרי עץ חיים), והיינו דכל הדינין גמטריא תש"ך שזה ב' פעמים שי"ן ואלו מתמתקין ע"י הוי"ה שהוא דחכמה י' פעמים ע"ב (כנ"ל ברנ"ש) גמטריא תש"ך ועיין.

מיתוק האות ש'

ולכאו' רצ"ה הוא בחינת מיתוק העיקרי לאלוהי"ם ולאדנות, והש' של שים שלום הוא גם לאדנות, ובשים שלום יש בחינת אותיות ובחינת מספר מבחינה שלמה.

וזהו דכתיב 'כ"ל רודפי"ה השיגוה' כ"ל בגמטריא הוא ע' ורדפי"ה בגמטריא ש' ועוד אות ה' שהם רומזים לאלהי"ם דידוי"ן גי' ש' ועוד ה' שהם הדינים בימים האלו.

וכן מאי דכתיב ל"א כל"ו רחמי"ו הוא גמטריא שי"ן עם הכולל, וכן גימ' ה"ר ציו"ן שזה בחינת התיקון של השמות האלו, ולכן עולה כך בגמטריא. וכן ברחמי"ם הוא גמטריא שי"ן והוא בחינת התפארת.

עיני עיני הם כנגד שני הדמעות של חודשי תמוז ואב והוא גמטריא פ"ר בחינת דינין, ופ"ר וש"ך עולים בגמטריא ב' פעמים ש', ומיתוק הפ"ר והש"ך בשרשם הוא בשני השיני"ן של שים שלום.

ובענין שתלוי בעינים ולכאו' כל ענין השבירה זה מבחינת האור חוזר היוצאים מן העינים ונחשכו והתיקון הם פקחו דעינין, כידוע.

המתקת הדין בשרשו בא"ש אתה עתיד לבנותה

וזהו שכתוב בא"ש הצתה ובא"ש אתה עתיד לבנותה שדווקא אותה האש ששרפה את ביהמ"ק היא זו שצריכה לבנותה שוב, [לשון א"ש דווקא הוא שהוא אלף שי"ן וכפי שנבאר להלן במאמר על הכוונות] והגמטריה שי"ן שהוא גמטריא שם אלוהים דההי"ן, ובאות ש' הוא דווקא הממתק את הבחינה של צר"ה וכפי שבארנו לעיל בביאור הכוונות ובא"ש אתה עתיד לבנותה והבחינה של אש זהו ששורף ומכלה הכל, ויש בחינה של שנאה שהיא אש המכלה הכל, וא"כ כאן צריך להפוך השנאה שיהא אחדות, מא"ש של שנאה, לא"ש של אהב"ה, גימט' אח"ד.

וכמבואר במהרש"א ב"ק ג: דמד' הפורעניות של אבות הנזיקין בכולן יש רחמי שמים מלבד באש שהוא מכלה הכל, ובזה מדוקדק הלשון 'כילה' חמתו על עצים ואבנים כי האש מכלה את הכל.

ועיין במהרש"א בשבת קלט: דביאר שם את דברי הגמ' דאדרבה היה המתקה בחורבן הבית בזה שלא כילה הכל באש כמו בסדום שהפך את הערים ואת צמח האדמה, ואילו כאן השאיר מקום לצמוח והשאיר אדמה מאחר שתלו בטחונם בה' כמבואר שם ולא עשה פורענות של אש גמורה.

ועיין בקינה יא איכא ישיבה חבצלת השרון, ואומרים שם בארבעת שפטים השפטה - והרי שעונשם לא היה דווקא באש, ועיין באמת ביחזקאל י"ד כ"א ארבעת שפטי הרעים חרב ורעב וחיה רעה ודבר, ועיין ירמיהו טו' ב', וה' יג' אשר למות לחרב לרעב ולשבי (ועיין מה שדרשו ב"ב ח: שכל המאוחר בפס' קשה יותר).

ועיין במהרש"א ב"ק שם דיש ד' מיני פורעניות כנגד ד' אבות נזקין חרב, רעב, דבר, ואש (ועיין מש"כ לקמן בביאור הקינות בקינה יא) ויל"ע כאן מה הרביעי האם חיה רעה או שבי או אש ועיין אבות פ"ה מי"א ב' מיני פורעניות ועיי"ש דיש ג' מיני רעה, דבר, חרב, חיה רעה, וגלות ויל"ע האם גלות זה כנגד שבי שהוזכר לעיל ואולי שבי וחיה רעה שוים הם.

ועיין במשך חכמה בפרשת כי תצא על הפס' ואין מושיע לה - דהביא דבכל התנ"ך לעולם לשון ישועה הוא דווקא במיתת השונא (ואולי לפי דברינו יש לפרש דהוא משום האות ש' שבתוכו שהוא מלשון אש שמכלה השני ודו"ק).

וזהו גם שמכוונים בתיקון חצות זכור ה' מ"ה היה לנ"ו והיינו ששם הוי"ה (שעולה בגמטריא מ"ה, במילוי אלפ"י), נהפך לנ"ו שהוא גמטריא אלוהיים (פ"ו), ואלוקיים זה הוא דההי"ן והיינו שהדין עצמו הגיע ממידת הרחמים, והמלבי"ם ביאר בזה מה שאומר ישעיהו בפס"ו כאיש אשר אמו תנחמנו - והיינו שהוא מתאבל על אמו ובסוף יגלה שהיא כלל לא נפטרה אלא היא חיה וקיימת.

מבלעדי אין אלוהים

ו. הוסיף שם הפרי עץ חיים וכתב וזה סוד אני ראשון ואני אחרון, ר"ל מה שלפני שם הוי"ה שהוא טדה"ד - גמטריא כ"ב, ומה שלאחריו כוז"ו גמטריא ל"ט ושניהם יחד גמטריא אנ"י (של אדנ"י), וזה סוד אנ"י ראשון.

ועוד יש לדקדק דכתיב בהאי קרא כה אמר ה' מלך ישראל וגואלו וכו', ומבלעדי אין אלהים' וכאן רמוזים המיתוקים האלו שנפעלים באנ"י ראשון ואנ"י האחרון שהוא גואל את ישראל

ומבטל הרע וממתיק את שמות האלהים של הדין. (ויש לראות כי אנ"י הוא גמטריא של שני המילויים האלו של ל"ט וכ"ב כנ"ל).

וכן בזה יש לבאר מה שאמר יחזקאל ואנ"י בתוך הגולה, ואראה מראות אלהים וכו', שהגולה בא לרמז על הגאולה שמונחת באנ"י, ועי' מש"כ המהר"ל דגולה וגאולה הם מאותו שורש, ועי' ריש הקדמת שב שמעתתא, שמבו"ר צריך לעשות בא"ר, ועי' מש"כ שהו' נעשית אל"ף, (דבעצם ו' הוא אל"ף בלי כנפים, ועי' שער טנת"א, וכוונת אלול"ל), וכן יש לומר לגבי הגאולה, שמגולה נתהפך לגאולה.

ויל"ע האם בחינת האנ"י ממתיק את שם האדנו"ת, שזה אנ"י מאדנות כנ"ל, ומצפ"ץ את שם האלהי"ם שהם גימט' ש', כפי שהם רמוזים בגמטריא.

בשבת אין מכוונים

ולכאו' בשבת אין מכוונים כוונות אלו כי אינו עת צרה ואין צריך המתקות דהכוונה כנ"ל בפע"ח שהדינין שולטים ושלא יאחזנו וכו', והנה בשבת יש עליות העולמות ממש מן החיצונים ואם כן ביום זה אין להם שום שליטה או אחיזה, ועיין שו"ע דבשבת אפשר לענות אמן אחר גאל ישראל וכו' כי רק ביום של יענך ה' ביום צרה צריך לסמוך גאולה לתפילה.

ועיין בשער רוה"ק ד: דמי שזוכה לבחינת תוספת שבת בנפשו אין עוונותיו מתגלין במצחו ביום השבת, כי אין אחיזה אל החיצונים ביום שבת קודש. ועי' לעיל לגבי קטב מרירי, וג"כ הוא אינו שולט בשבת.

מ"ב ימי ולילות בין המצרים כנגד שם מ"ב

ועיין בעבודת ישראל בעניין הכא' יום שאם מונים ב' פעמים כא' שהם גם הלילות וגם הימים הרי שישנם מ"ב ובחינת דין, שהרי זהו שם העליה, ותמיד עליה הוא מבחי' הדין, שבדקים אותו אם ראוי לעלות לעולם אחר, וזה גם מהותם של הימים האלו שבדקים בו את האדם אם הוא ראוי לעלות, והיינו שבעצם שייך לעלות בהם למדריגה עליונה.

מאמר ג'

חמשת החורבנות המבוארים בפסוקים שעליהם מתאבלים

פתיחה

החורבן הכללי שהיה בימים האלו שעליו אנו מתאבלים, היה חורבן של כל מעלות האדם ממעלתו הרוחנית הגבוהה ועד לנפשו הבהמית אשר סבלה מרורים, ועל כולם אנו צריכים ליתן את ליבנו לתקנם, ולהתחבר לצער על חורבן של כל אחד ואחד מהם, ולכך נבאר בס"ד במאמר הבא את סדרם של חמשת המדרגות הנמצאים בקומת האדם וכנסת ישראל, ונראה היאך החורבן חל בכל אחד מהם כמבואר בפסוקי הבכיה של ירמיהו ושאנו אומרים בתיקון חצות.

כי בכל קומה באדם יש אבילות מיוחדת השייכת אליה וצריך ליתן לב לכל ה' בחינות אבילות אלו וכפי שנראה שעל כל אחד חז"ל תיקנו אבילות וקנינות מיוחדות.

ולבאר עניין זה יש להביא משל ששמעתי מאאמון"ר זללה"ה משל למה הדבר דומה שהיה משפחה שחיו ביחד במנוחה ובשמחה ויום אחד הכל נחרב והתפזר וכולם הלכו לביתם הילד הקטן בוכה ושואלים אותו למה הוא בוכה והוא אומר אין לי יותר משחקים, וכך שואלים ילד גדול יותר למה אתה בוכה והוא אומר עכשיו אין לי משפחה אני לבד והולכים לילד יותר גדול ושואלים אותו ולמה אתה בוכה והוא אומר מה יהיה הלאה, מאיפה יהיה לנו אוכל וכו', והולכים לילד יותר גדול והוא אומר למי אני יספר את החידושים מי ילמד אותי תורה, והולכים לילד הכי גדול והוא אומר אני חושב על הצער של האבא והאמא שכל כך השקיעו עלינו ורצו שנצליח ואהבו אותנו ורצו לתת לנו ולעזור לילדים והם לא יכולים לעשות עכשיו כלום. עד כאן המשל.

בזכור ה' מה היה לנו, מזכירים את ה' החורבנות

והנמשל הוא לה' המדרגות שישנם גם בכלל ישראל ובכל אדם ואדם של בכי ואבילות, וה' המדרגות האלו רמוזות במזמור שאנו אומרים בתיקון חצות זכור ה' מה היה לנו, שלקוח מאיכה.

(א) זכר ה' מה היה לנו הביטה וראה את חרפתנו:

- א. החלק הראשון של המזמור מדבר על הצרות שהיו בנפש ובגוף וכגון 'נחלתנו נהפכה לזרים, בתינו לנכרים, מימנו בכסף שתינו, נרדפנו, מצרים נתנו יד בקשו לחם וגו'.
- ב. החלק השני של המזמור מדבר על יתומים היינו ואין אב, אמותינו כאלמות.
- ג. החלק השלישי מדבר על מניעת קיום המצוות ועל זה אנו מתאבלים נשים בציון עינו, בתולות בהרי יהודה, שרים בידם נתלו.
- ד. החלק הרביעי נהפך לאבל מחולינו נפלה עטרת ראשינו שבת משוש ליבנו שהוא על מסירת התורה לחיצונים ומיתת הצדיקים, זקנים משער שבתו, בחורים מגנינתם וגו'.
- ה. החלק החמישי על ז"ה היה דוה ליבנו על הר ציון שהוא צער השכינה וכפי שנבאר בהמשך המאמר בס"ד כל אחד מהם.

רחם על ציון - כי היא בית חיינו

היא נקראת בית חיינו כלפי כל החורבנות שהזכרנו לעיל.

- א. כלפי דרגת האבילות על האדם עמו כי בלא ביהמ"ק האדם נמצא תמיד בחסרון ביגון ובאנחה, לעומת זמן ביהמ"ק אשר בו נתקיים מעולם לא אמר אדם צר לי וכו', וכמו שאנו אומרים בסדר התפילה השיבה שופטינו וכו' והסר ממנו יגון ואנחה ועיין בסידור אשי ישראל באבני אליהו על ברכה זו שכתב כי יגון הוא עצבון בלי שום צרה רק מצוקת גידי הלב מחמת העיון כמו שדרשו חז"ל בב"מ כל מחלה זו הרעיון שקשה מכולם, והוא עצב הלב.
- ב. כלפי בין אדם לחבירו גם חסר לנו בית חיינו כי שם כל ישראל היו מתאחדים יחד ובזה הוא הנקרא חיים (מלשון רבים) כי כל אחד מרגיש ומסייע לחבירו.
- ג. חסרון נוסף בחיינו הוא בעשיית המצוות שנמנעה מאיתנו, וכידוע כי מ"צ ממצוה בא"ת ב"ש הוא אות י' ואות ו', ונעשה שם הוי"ה כי על ידי עשיית המצוה אנו מתחברים אליו ולגילוי שכינתו בעולם, ונראה לבאר הטעם דהמצוה היא סוד גילוי שכינתו דווקא כי בה אנו זוכים בגלוי להידבק בשכינה כי הרי דרשו חז"ל על זה אלי ואנוהו התנאה לפניו במצוות, ואה"נ דכתיב כאן ואנוהו, אך מנ"ל שזה הולך דווקא על המצוות, אלא כנראה שחז"ל דרשו לשון ז"ה שהוא מורה באצבע, והדין של ואנוהו, בזמן שיש ז"ה שיכול להראות באצבעו וזה בשעת עשיית המצוה, כי מ"צ ו"ה הוא אותיות הוי"ה וכו"ל, וזהו שאנו אומרים על ז"ה היה דוה ליבנו, כי אין אנו יכולים להראות באצבע, שמונעים מאיתנו לעשות מצוות כדבעי, ועיין מסילת ישרים פי"ט, וזהו עוד שלב נוסף בחורבן (ועיין בתוס' ב"ב).

ד. חיינו זה התורה כפשוטו כי הם חיינו ואורך ימינו ועתה שאין לנו את מוסרי התורה ואת למודיה ואת הדרך ללמדה אין לנו חיים וכדברי ר' יוחנן שאחר פטירת ריש לקיש לא היה לו עם מי ללמוד תורה, והשתגע ורצה למות, (עי' ב"מ פ"ד), ועיין כתובות ע"ה במעלותיה של לימוד התורה שבארץ ישראל אחד הנולד בה ואחד המצפה לראותה וכו' ושם קרו לן בבלאי טפשאי וכו' עיי"ש, ועיין הקדמת הבית הלוי שהת"ח נקרא תשמישי קדושה וכו' וכיון שכי מציון תצא תורה, כשחסר לנו תורה חסר לנו בית חיינו ממש.

ה. צער השכינה שהיא החיים בעצמם וכמו שאנו אומרים שנשמתו תהא צרורה בצרור החיים שזה הולך על השכינה, והוא הויכוח בין בני בבל לבני ארץ ישראל על מה עיקר האבילות וכנ"ל.

חמשת הקומות שבאדם

ונראה בקצרה כי אלו ה' מדרגות הם כנגד הנרנח"י (נפש, רוח, נשמה, חיה, יחידה) שהם כנגד חמשת השמות שנקרא בהם האדם וכמבואר בזוה"ק תזריע מח. ובגר"א, וכמו שאנו אומרים בתפילה, אתה חונן לאדם דעת ומלמד לאנוש בינה.

א. **אנוש** - מה אנוש כי תזכרנו, תקות אנוש רימה, שבלידתו לא נאמר ויולד בדמותו כצלמו, והוא כנגד כל הצער הגשמי שסבלנו על הגוף שלנו בגלות, וכנגד הנפש.

ב. **בן אדם** - שהוא כנגד הז"א (מקביל לאריך אנפין שהוא בחי' אדם, יש ז"א שזה הבן אדם), ונראה כי הוא כנגד בחי' בין אדם לחבירו שחסר לנו (המשפחה), וז"א בחי' ו"ק, שזה חיבור של עם ישראל ועכשיו בגלות ומחמת החורבן חסר רגישות בין אדם לחבירו, וממילא חסר בעם ישראל בתור שהם איש אחד בלב אחד, וזה בחינת הרוח.

ג. **גבר** - שהוא מלשון גבורות, שהם דינין, והוא בבחינת בינה (ועיין בגר"א באדרת אליהו פרשת בלק על הפס' נאום הגבר שכתב שהחכמים והנביאים נקראו גבר), ונראה שהוא כנגד הנשמה כנגד ביטול המצוות שלא יכלנו לקיים בגלות.

ד. **איש** - נראה שזה בחינת החכמה דרגה של חיה, וכמו שאמרו החכמה תחיה בעליה, ונראה של דרגה זו אף עכו"ם יכול להגיע, וכמו שדרשו חז"ל איש איש לרבות את העכו"ם, משא"כ לדרגת אד"ם אין העכו"ם יכול להגיע לדרגה זו, וכמו שאמרו אתם קראויים אד"ם ואין העכו"ם קראויים אדם, וזה גם מורה על מה שאמרו חכמה בגוים תאמין, משא"כ בבחינת אד"ם, וכנגד דרגה זו איבדנו לימוד תורה, ומלכה ושריה בגויים אין תורה, וכיון שגלו אין לך ביטול תורה גדולה מזו, וזה בחי' חיה, כי הם חיינו.

ה. **אדם** - הוא הגבוה שבשמות שרק אתם קרויין אדם והוא כנגד היחידה ועכו"ם אינו יכול להגיע לדרגה זו, וכבר אמרו אם יאמרו לך אמונה בגויים אל תאמין, וכן תורה (בחינת תורה

של עד לאחת שהיא יחידה, עי' מנחות י"ח), בגויים אל תאמין, (ועליו כתוב כי ידבר אלוהים את האדם וחי, גר"א בפרשת ואתחנן, והוא יציר כפיו של ה' בצלם אלוקים), ונראה שהוא כנגד היחידה שהיא מיוחדת עם ה' ויכולה לדבר עמו, ולהרגיש בצער, וכפי שנראה שכנגד מדרגה זו שהיא העיקרית אנו מתאבלים בהצטרפותינו לצערה של השכינה הקדושה.

והנה כנגד ה' בחינות אלו יש ג"כ חמישה דברים, נזק, צער, ריפוי, שבת, בושת.

ה' לשונות החורבן בנחם ושבבונה ירושלים כנגדם

וישנם ד' לשונות בברכת נחם ג' פעמים ונראה שהם כנגד ד' הדרגות של החורבן, שהם כנגד ד' הלשונות שאנו מזכירים בברכת בונה ירושלים דאנו מזכירים בה.

א. נחם ה' את אבלי ציון - ונראה שהוא כנגד בחינת תורה וכמש"כ כי מציון תצא תורה, ציון במר תבכה - ועל זה מקוננים בהמשך לבי על חלליהם - כי הלב הוא התורה.

ב. ואת אבלי ירושלים - כתוב מלא (רק פעמיים בתנ"ך כתוב מלא באסתר אשר הגלתה יהודה, ושם אשתו יהועדן מירושלים) ועל הגלות זה כתוב מלא, וזה על בחינת עבודה, זה דבר ה' (נבואה) שיוצאת מירושלים, וזה מעי מעי שזה על ההרגשה הפנימית שהיא כנגד העבודה.

ג. ועל זה אנו מתאבלים 'האבילה' - מבלי בניה' (כי עיר נקראת על שם הדרים בה, וכתוב ירושלים מלא) - וכנגד זה אנו מקוננים ויבלעוה לגיונים.

ד. ותשכון בתוכה - וכנגד זה אנו אומרים החריבה - ממעונותיה - כנגד וירשנה.

ה. ובנה אותה בנין עולם - וכנגדה מתאבלים הבזויה - מכבודה - ויטילו את עמך ישראל לחרב.

ו. וכסא דוד עבדך מהרה לתוכה תכין - וכנגדה אנו מתאבלים השוממה - מאין יושב - ויהרגו בזדון חסידי עליון.

ונבאר עתה לקרב אל השכל ואל הרגש מהם עניינם של ה' המדרגות האלו.

א. ותזנח משלום נפשי נשיתי טובה

יש שבוכים על כל הטובה והחמדה שחסרה לנו וכמו שדרשו בשבת כ"ה: על המקרא באיכה ותזנח משלום נפשי נשיתי טובה שאין בית המרחץ וכו', והוא דומה לילד הקטן במשל שהבאנו שבוכה על הצעצועים שאין לו.

ואפילו מי שיש לו את הכל, אך אין לו סיפוק במה שיש לו, וכל זה מחמת החורבן שגרם לנו שאין סיפוק נפשי ואין לאדם מנוח ומרגוע.

כשהגמ' אומרת שמיום שחרב ביהמ"ק ניטל טעם הבשר והפירות וכו', וכי הגמ' באה לומר לנו שאנו צריכים להצטער על טעם הבשר והפירות אלא באים ללמד אותנו שאנשים לא טוב

להם אנשים מחפשים סיפוק באוכל בסיגריות או בצעצועים של ילדים או אפילו של מבוגרים ולא מבינים שחסר לנו ואני קרבת אלוהים לי טוב, חסר לנו קרבת ה' של הביהמ"ק.

אנו שותים מים מלוחין להרוות את הצמאון ורק נהיים יותר צמאים וזה הנביא אומר בישעיהו שלעת"ל ה' יתן לכם לחם צר ומים לחץ ולא יכנף עוד מוריך והיו עיניך רואות את מוריך, אלא הפירוש שלא יצטרכו לדברים אחרים כדי להרגיע את עצמם ולא ירצו ולא יתאוו לזה כי ירצו רק לדעת את ה', וזה הסיפוק האמיתי.

ויש להתבונן בירידת הדורות וחסרון התשוקה וחסר הרצון לתורה ולמצוות וזהו החורבן ברוחניות וכמבואר בפסחים ט. ההבדל בין הדורות הראשונים שחיפשו האיך לקיים מצוות, לדורות האחרונים שהיו מחפשים איך לפטור את עצמם מן המעשרות (והיו מכניסים את פירותים דרך העליה וכו' כמבואר שם) שזה בא מחמת החורבן, ועל הדבר הזה נאמר אם ראשונים כמלאכים וכו' ואנו כבהמות שאין לנו שום הרגשה בערך של התורה והמצוות כבהמה). איננו מרגישים כי הם חיינו ואורך ימינו.

אנחנו דומים לאדם שיש לו עשר מליון דולר בבנק והוא חי על הגרוש הוא לא יודע איזה אוצר יש לו, וכל זה כי אין לנו את ההארת פנים של ה', ומבואר בחתם סופר בדרשות (ה"ב ש"ה) דהא דתנן יפה שעה אחת בתשובה ומעשים טובים בעוה"ז מכל חיי העוה"ב היינו דווקא בארץ הקודש, ולכאור' משום דהיופי הוא מפני שמתחבר לשכינה וזה חסרנו.

ב. איננו מרגישים אחד את השני

שידוע שחסר כאן בעם ישראל שיש הרבה צרות והרבה חולים בין בגוף ובין בנפש, וחסר הרגישות נגרם ע"י החורבן, ובפרט חולי הנפש שנגרם מחמת החורבן, אבל האבילות היותר קשה מזה הוא על מה שנגרם ע"י החורבן שאין אחד מרגיש בחסרון של חבירו, וטמטום הלב הוא גם מהחורבן.

וכשאנו אומרים בקינות יותר מאלף שנה אנחנו כבר 1953 שנה לחורבן וזה יותר גרוע מלפני שנה שהיה 1952 כזה ניתוק מהשכינה ולא הספיק 1952 שנה אלא היו צריכים 1953 שנה, ולא רק נוסף שנה אלא מתברר כמה גדול החורבן, אנחנו תופסים איזה עונש גדול היה עליהם ואיזה מסירות נפש הם היו צריכים בשביל להנצל מזה מדובר על עוד מליונים של יהודים שנמצאים בחורבן, ונראה כמה נורא היה חטאם שצריכים עוד שנה של גלות כדי לכפר.

ונתבונן בכמה מהמעשים שמובאים בגמ' בגיטין אשר יש בהם מסר ומלמדים על ענייני החורבן וכפי שנראה במה היה גודל עוונם עד שהוצרכנו לכ"כ הרבה שנים של גלות נוראה כזו.

ביאור בבכיתם של בנו ובתו של ר' ישמעאל בן אלישע

יש סיפור בגמ' גיטין דף נח. אמר רב יהודה אמר רב: מעשה בבנו ובבתו של ר' ישמעאל בן אלישע שנשבו לשני אדונים. לימים נזדווגו שניהם במקום אחד, זה אומר: יש לי עבד שאין כיופיו בכל העולם, וזה אומר: יש לי שפחה שאין בכל העולם כולו כיופיה, אמרו: בוא ונשיאם זה לזה ונחלק בוולדות. הכניסום לחדר, זה ישב בקרן זוית זה וזו ישבה בקרן זוית זה, זה אומר: אני כהן בן כהנים גדולים אשא שפחה? וזאת אומרת: אני כהנת בת כהנים גדולים אנשא לעבד? ובכו כל הלילה. כיון שעלה עמוד השחר, הכירו זה את זה, ונפלו זה על זה וגעו בבכיה עד שיצאה נשמתן. ועליהן קונן ירמיה: על אלה אני בוכיה עיני עיני יורדה מים.

וצריכים להבין את עומק המעשה הזה מה חז"ל באו ללמד אותנו בזה, וגם למה הם בכו כל הלילה עד שיצאה נשמתן בבוקר, ולכא' אדרבה היו צריכים לשמוח שנצלו מהחטא מה רע בזה שהם לא יכולים להתחתן ביחד, ולכא' היה מותר להיות יחד שהיו אח ואחות, ועיין באבן העזר בדין יחוד בקביעות בין אח ואחות, ועיין בבן יהוידע שביאר שבכיתן היה על שקראו אחד לשני עבד ושפחה, החושך של הגלות וגודל החורבן הוא שיהודי מסוגל להסתכל על חברו בעין רעה, כל אחד חי לבדו וזה הגורם לכל מחלות הנפש כמבואר במהר"ל שמחלה הוא מלשון מחול לשון סגור ואילו האדם צריך להיות בעיגול עם אחרים שהוא עוזר להם והם עוזרים לו ולכן כולנו חולים, איך יהודי מסוגל להסתכל על יהודי אחר שהוא לא חלק ממנו.

ישנו מעשה המובא בספר נתיבות רפאל בפרק נ"ב סיפור שגבה טורא בין הרה"ק ר' מאיר מפרמישלאן והרה"ק ר' יהודה הערש מסטרעטין והיה מעשה שנקלעו שניהם לעיירה אחת והיה שם יהודי אחד שלא ידע על המחלוקת ביניהם והזמין את הרב ר' מאיר, ושוב הלך והזמין את הרה"ק מסטרטין לברית שעשה לבנו, ושניהם ישבו באותה עגלה וכמובן זה הסתכל בחלון הזה וזה בחלון השני ולא דיברו אחד עם השני, ור' מאיר באמצע הדרך התחיל לספר לעצמו סיפור, שהיה בגירוש ספרד יהודים אנוסים שלא יכלו לעזוב ואפילו כשהלכו למות לא סיפרו שהוא יהודי כדי שלא יסכן את המשפחה שלו, אז היהודי הזה הסתובב לקיר והכומר הוא יהודי גם כן ואיך הוא ידע אם הוא יהודי הוא אמר לו שמע ישראל והוא ענה לו ואז ידעו ששניהם יהודים, וממילא אפשר להסתכל אחד על השני.

ואחר שסיים המעשה סובב פניו לרה"ק מסטרטין ואמר לו הלא גם אתם עובדים את ה' אחד כמו אני יכולים אנחנו לחזור ולפנות בפנים זה לזה, ונעבוד יחד את ה' אלוהינו ה' אחד ונתנו אחד לשני שלום עליכם ונעשה אהבה ביניהם וכו'.

כשהבן והבת של ר' ישמעאל הרגישו שהם אח ואחות ויש לנו אב ואם אחד, ובכו על כך שעד עכשיו לא הרגישו שהם אח ואחות, והנה יש לומר זה שהגמ' נקטה מעשה זה דווקא ללמדנו שזה גופא חלק מהחורבן שאיננו מרגישים בין אחד לשני שום קורבה.

ויש להוסיף שהגמ' מביאה מעשה זה כהמשך לר' ישמעאל שכשהיה תנוק אמר לר' יהושע את הפס' הלא ה' זו חטאנו לו ולא אבו בדרכיו הלוך ולא שמעו בתורתו. אמר: מובטחני בו שמורה הוראה בישראל, ודווקא מורה הוראה שהוא הראה שהוא יודע לקחת את המסר שה' מלמד אותנו להלכה ולמעשה וכך הוא חניך את בניו עד שזכה שמסרו נפשם באופן הזה.

הטעם שלא מרגישים אחד את השני

ובפשטות למה אין מרגישים שמעתי פעם שפירוש 'חולה' הוא מלשון 'מחול' שהכל בעיגול שהחולה אינו רואה אלא את עצמו הוא באמצע, ואינו רואה מחוצה לו, וא"כ כאן נמי מחמת החרבן נהיינו כמו חולים שלא מרגישים ועיין בליקוטים מהגר"א בסוף הספרא דצניעותא (לה). שתיאר שם היאך עם ישראל אחר החורבן נחשבים כמתים.

ואפשר לבאר בזה דהרי ויפח באפיו נשמת חיים - זה הנשמה שלנו ומאן דנפח מדיליה נפח וכשיש סילוק שכינה הרי שהיא מסתלקת מכל מקום וגם מהאדם עצמו היא מסתלקת וממילא הוא נחשב להיות כמו מת, שאינו מחובר לשכינה.

אאמו"ר זללה"ה היה אומר על מה שאומרים בתפילת המנחה של שבת, אתה אחד ושמן אחד ומי כעמך ישראל גוי אחד שזה לא הולך אחד בלי השני וכמה שאתה מרגיש שמי כעמך ישראל גוי אחד בארץ ככה אתה חי את אתה אחד ושמן אחד, אם אנו לא יכולים להרגיש צער ורגש של מישהו אחר כי הוא לא מהחצר שלנו. אז חסר באתה אחד ושמן (שזה תורה) אחד, צריכים לידע שאנו כולנו עם אחד ה' בחר בנו כעם אחד בני איש אחד ויחן ישראל לשון יחיד זה היה כל הקבלת התורה, ומה שאנו לא מרגישים זה גודל החורבן (יש את הרשעים שתכלית שנהא שנתאים), וה' בחר בנו מכל העמים בשביל הדבר הזה שאנו אחד.

כולנו רוצים דבר אחד שמע ישראל ה' אחד, ומה שאנו לא מבינים ולא מרגישים, זה החורבן וזה איום ונורא, צריכים לעצור לחשוב על זה לרגע, ואפשר שבזמן שכולם עולין לרגל יחדיו אפילו עם הארץ יש לו דין של חבר, שכל ישראל נקראים חברים וכמבואר בסוף מסכת חגיגה, שבית המקדש איחד את כולנו יחד כשעלו לרגל, ואנו מתפללים כשיבוא המשיח יחזרו להיות חברים כל ישראל.

והעצה לכך היא רק על ידי למוד התורה שהיא המאחדת אותנו לעם אחד, וכמו שכתב הרמב"ם שלשון חבר אינו שייך אלא בתלמידי חכמים שחברותם אמת, ועל ידי זה אנו חוזרים ומתחברים עם השכינה.

אהבת חיים - היא שנאת חיים

חורבן בית שני היה משום שנאת חיים, דלא היו מחוברים יחד וסילקו מעל עצמם את השכינה, ומפורסם מאמר הנשים והקטנים דצריך אהבת חיים ואמירה זו בעצמה לכאורה באה

מגאווה ושנאת חינם דכאלו צריך אינו לאהוב השני ואוהבו רק בחינם, וכאלו הוא צריך קצת שיאהבוהו, ועושה לו טובה בזה שאוהבו, אך זה אינו שהרי התורה אומרת ואהבת לרעך כמוך, הרי שמחויב הוא בזה, ואין זה בחינם.

ושנאת חינם פירושו הוא שמכיון שמצינו שיש אופן שמותר וחייב לשנוא לחבירו וכגון המבואר בפסחים ק"ג. שראה בו דבר עבירה וכדומה, א"כ חינם הכוונה בזה שאין כאן סיבה לשנאותו, ואם כן אהבת חינם נמי פירושו כשאין צריך לאהוב אותו, ומן התורה אסור לו לאוהבו, ומ"מ הוא אוהבו, וזהו אהבת חינם, אך א"כ אהבה כזו אסורה, וזה כנגד רצון הבורא, א"כ אהבה כזו היא שנאת ה', ודו"ק.

אבל באמת שנאת חינם או חסרון באהבה מגיע מזה שאנחנו לא מחוברים לקב"ה ועיין במהרש"א בתענית כט. שביאר כי השורש לחטא שנאת חינם של ישראל נעוץ מדברי ישראל שאמרו בשנאת ה' אותנו הוציאנו ממצרים וגו' כי זה מקביל אחד לשני, ועיין בגר"א באבן שלמה ח"ב פ"ג שביאר כי שנאת חינם נובעת מחסרון באמונה בקב"ה שמזה בא קנאה ותחרות, וגאווה אחד על השני.

האם לא חרבה אלא על שהעמידו דיניהן על דין תורה

הנה לכאור' מצינו סתירה בחז"ל בדבר זה דבב"מ דף פח. מבואר דזהו הטעם שחרבו החנויות שבירושלים שלוש שנים לפני החורבן, ומשמע שאין זה טעם החורבן עצמו, ואילו שם בדף ל: מבואר דזה היה הטעם לחורבן עצמו.

ואולי יש לחלק בין בין אדם לחבירו להעמידו דבריהם על דין תורה בענין עסק המצוות, לבין אדם למקום, דלגבי בין אדם לחבירו שזהו הנושא בדף ל: ועל זה חרבה ירושלים וזה שייך לנושא של שנאת חינם, אך בדף פח. מדובר על זה שניסו להשתמט ממצוות ועל זה ה' נהג איתם במידה כנגד מדה שנחרבה חנויותיהם כמבואר שם

ג. האבילות על ביטול המצוות, ועליך הורגנו כל היום

דרגה השלישית של החורבן שאנו צריכים לחוש הוא על חורבן הרוחניות שכולל את הריגת הצדיקים, והנסיון להעביר על דת בין בדרכי נועם ובין בכפייה, כי עליך הורגנו כל היום.

ועל זה הביאו במסכת גיטין את המעשה בארבע מאות ילדים וילדות שנשבו, הרגישו הילדים בעצמן למה הן מתבקשים [לשם מה שבו אותם, ומה יעשו בהם]. אמרו [שאלו זה את זה]: אם אנו טובעין בים, האם אנו באין לחיי עולם הבא, דרש להן הגדול שבהן את הפסוק [תהלים סח כג]: "אמר ה' מבשן אשיב, אשיב ממצולות ים" - "מבשן אשיב", מבין שיני אריה. ["מבשן" נוסריקון: "מבין שן"] "אשיב ממצולות ים": אלו שטובעין בים, וכולם יבואו לעולם הבא, אף על פי שבשרם נתעכל במעי האריה, ואינם קבורים ביבשה, כיון ששמעו ילדות כך, קפצו כולן ונפלו

לתוך הים, ומסרו את נפשן, שלא יטמאום הגוים, נשאו ילדים קל וחומר בעצמן ואמרו: מה הללו, ילדות, שדרכן לכך [לתשמיש], ואין קלונן מרובה כקלון שלנו, כך מסרו את נפשן, אנו, שאין דרכנו לכך, על אחת כמה וכמה, ראוי לנו למסור את נפשינו, ואף הם קפצו לתוך הים, ועליהם הכתוב אומר: "כי עליך [על קדושת שמך] הורגנו כל היום, נחשבנו כצאן טבחה".

ידוע המעשה שהיה עם גזירת הקומנסטים לפני כמאה וחמשים שנה שהיו לוקחים את הילדים מההורים שלהם מגיל שמונה לעשרים וחמש שנה ואח"כ היו מטבילים אותם לנצרות, והכומר רצה להראות לצאר איך הוא מטביל אותם והביא אלפיים ילדים ואמר להם להכנס לנהר לטבול, ונכנסו כולם לנהר והתחילו ללכת בנהר וללכת והם לא חזרו והיה הלם גדול למלך, אך על זה מקונן ירמיהו כי עליך הורגנו עליך כל היום.

היה מכתב לד' יצחק לוין, וכותבת לו מורה חנה קוק מכתב בשואה ואומרת אנחנו תשעים ושלוש בנות מגיל ארבע עשרה עד גיל ארבעים ושנים, והנאצים רחצו אותם בנהר ואמרו להם שהם יצטרכו להיות עם החיילים הנאצים, ואמרו אנחנו תלמידות של שרה שנירר ואנחנו רק מבקשות דבר אחד שתגידו קדיש על התשעים ושלוש נשמות האלו.

ומובא בגיטין נז: המעשה עם אשה' ושבעת בניה שהמלך ביקש מכל ילד שישתחוה לע"ז וכל ילד אמר פסוק אחר עד לילד האחרון ששיערו חכמים והיה בן שנתיים וששה חודשים וששה שעות, ופתח ואמר את ה' האמרת היום וה' האמירך היום, וביאר המהרש"א שכל ילד אמר פסוק אחר משום שכל ילד הוצא להריגה ביום אחר בשבוע, ומפרש והולך עניינו של כל פס' לפי עבודתו של אותו היום.

ונראה לגבי הילד הקטן שהוצא בשבת, והנה כתוב בגמ' ברכות ו. שהקב"ה מניח תפילין, ומה שכתוב בתפילין שלו זה הפרשה מי כעמך ישראל גוי אחד בארץ, והתוס' בחגיגה ד. מביאים מדרש שיש שלושה שמעידין זה על זה השבת ישראל והקב"ה ולכן אומרים בשבת אתה אחד ושמך אחד ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ זה השלימות שהקב"ה ושבת מעידים על עם ישראל שהם אחד, ושבת וישראל מעידים על הקב"ה שהוא אחד, והקב"ה וישראל מעידים על השבת ששמך אחד, עיי"ש, והנה עיי"ש שזה נלמד ממה שכתוב את ה' האמרת היום, וה' האמירך היום, שעושים את הקב"ה חטיבה אחת בעולם, ובזה יש לפרש שזה מה שהילד הקטן אמר, שהעיד עם השבת, את ה' האמרת וה' האמירך היום, ובזה מסר את נפשו, שהעיד על הקב"ה שהוא אחד.

והילד הקודם אמר וידעת היום והשבות אל לבבך - ונראה שזה הולך כנגד יום השישי שבו עבודתו הוא היום לעשותם ומחר לקבל שכרם, ומי שטרם בערב שבת יאכל בשבת, ורק מי שיכין את עצמו בעוה"ז יזכה גם לעוה"ב.

ועיי"ש בגמ' שלבסוף נפלה אתוה אשה מהגג ומתה ויצאה בת קול ואמרה אם הבנים שמחה, והוא פלא שבמקום שיצא בת קול שתאמר שמזומנת לחיי העוה"ב וכדומה, והרי האמא כנראה מרוב צער נפלה מהגג, אלא נראה מכאן יסוד גדול מהו התפקיד של האם בישראל, דהרי כאן מדובר בשבעה בנים קטנים, והקטן שבהם בן שנתיים, ומהיכן למדו וידעו הפסוקים וידען למסור נפשם על קידוש השם, ומוכרחים לומר שהילדים קיבלו את כל הכח הזה של המסירות נפש מאמא שלהם, וזהו אם הבנים שמחה, שעשתה תפקיד שלה, ועיין באלשיך שדקדק הלשון שאמרו בתהילים, היתה יהודה לקדשו, בלשון נקיבה הא יהודה היה הזכר וצריך לומר היה, אלא כשיש מסירות נפש בישראל זה מכח החינוך של האמא, וכל הכח של יהודה שנחשון בן עמינדב מסר נפשו לקפוץ לים סוף היה בכח תמר שמסרה נפשה, והיינו היתה, שהייתה תמר לפני זה.

ונראה שגם כאן שבנים אלו קיבלו את הכח הזה של המסירות נפש מבית אימם ממנה שהיא חניכה אותם.

ספר היוסיפיון שייחס המעשה לחנוכה טעות ואינו בר סמכא

כאן המקום להעיר הערה נחוצה מאוד על הספר יוסיפון אשר כידוע כתבו אחד שהיה בזמן החורבן ותיאר שם את כל מעשה החורבן וכו' ומלבד זה אשר פשיטא דאין לסמוך על הספר הזה ולחשבו כתורת אמת אלא הוא גם נכתב בצורה של עיתונאי שהיה באותה התקופה אשר שינה גם חלק מהעובדות, ובפרט מה שנוגע לטיטוס הרשע, שכמו שהוא כותב טיטוס החזיק אותו בביתו, וא"כ בוודאי לא כתב כנגדו, וכמוכן גם נותן פרשנות שלו לחלק מהעובדות.

ולמרות שרש"י ועוד ראשונים נסמכו על ספר הזה, אך כל מה שסמכו עליו היה רק בקביעת עובדות טכניות בלבד כדוגמת אופן המדידה ביחזקאל וכדומה, אופנים וכדומה, אך לא בדברים אחרים וכדוגמת דברי רש"י בפר' וזאת הברכה מה שכתב לגבי בני החשמונאים, שכתב שהיו י"ג בני חשמונאי שנלחמו, ולא כמו שכתוב ביוסיפון, ולמרות שהיה לרש"י את הספר הזה ושם כתוב מספר אחר, אך רש"י בזה לא סמך עליו ואדרבה כתב להיפך.

וכן במעשה הזה של אשה אחת שבגמ' ובמדרש משמע שהיה בזמן החורבן, אך שם הוא מובא ששמה היה חנה ושבעת בניה וכן כתב שזה היה בזמן היוונים, ואין לנו אלא דברי הגמרא והמדרש ששמה היה מרים ושבעת בניה, וכמובא בגמ' אלא כנראה מכיון שהיוסיפון חי עמם פחד לכתוב על הרומאים, ומשום הכי כתב על היוונים וכנראה לכן קרא אותה חנה לרמוז על חנוכה.

ומצינו בעוד מקומות של כתב כמו הגמ' וכמו לגבי חוני המעגל שכתב שם בפל"ח שהרומאים הרגוהו, אך באמת לפי חז"ל הוא נרדם לשבעים שנה ואולי כיון שלא מצאוהו חשב שהוא נרדם, ועי' מהרש"א בתענית כ"ג. (בסוף העמוד).

ועיין בספר פניני הגרי"ז עמוד לג' שכתב שם שסיפר רבינו הגרי"ז שבילדותו ביום תשעה באב אחד עמד עם ילד אחד בביהמ"ד ודברו ביניהם ושאל אותו אביו הגר"ח מה דברו ביניהם, והשיב שהוא סיפר להילד ממאמרי חז"ל על חורבן ביהמ"ק שבגמ' בפרק הניזקין, ושאל הגר"ח ומה אמר הילד, והשיב הוא אמר שיש גרסא אחרת לסיפור אחד באחד מספרים החיצוניים.

ומיד הרעים הגר"ח בקולו הקדוש ויען ויאמר דע לך שהילד הזה הוא אפיקורס ואסור לעמוד בד' אמותיו ויינו יין נסך ...⁵

ועי' מש"כ ר' צדוק הכהן מלובלין בספרו אור זרוע לצדיק, וז"ל: וזו היא הסיבה לדעת בהשינויים הרבים בסיפורי החורבן שיראה הרואה ממה שנזכרו בגמרא ומדרשי חז"ל עם

5. והנה בענין ספר יוסיפון צ"ב עד כמה אפשר לסמוך עליו, ועד כמה אפשר להאמינו, והנה הא וודאי מצינו הרבה ראשונים שמביאים ממנו, ובפרט רש"י וכן תוס' ועוד (עי' במבוא לספר יוסיפון הוצאת הומינר) הנה כל הציטטאות הן או ממציאיות (כמו פנג) ודברים ידועים שהיה בזמנם וכתב דברים שהם ידועים לכל, ובזה לכאוף לא היה משקר בדבר ידוע, או שהביא דברים שלא קרו בימיו אלא בימים קודמים בימי אלכסנדר וכו' אך לא מצינו שיביאו דברים שהוא המקור היחידי ורק עליו יש לסמוך, (וכמו מה שקרה בימיו ולא היה ידוע לכל הציבור אז, ודו"ק).

והנה בלשה"ק כתב רק ספר מלחמות היהודים, ושאר ספריו כתב בלשון יון, וכן ספר זה נמי כתב בלשון יון וצריך בדיקה השינויים בין הספרים בעובדות שכתב (ולמשל איך היה ה"גורל" שלו במערה ואם בכלל היה) ובוודאי שהראשונים היה להם רק של לשה"ק,

וגם פלא גדול שלא הוזכר במשנה ובגמ' ובמדרשים כלל, אף שחי בזמנם ולכאוף נראה שלא היה רוח חכמים נוחה הימנו, והוא עצמו כותב בספר ('חיי VITAE) (שכתב רק ביוונית) שהנשיא רשב"ג הנהרג (!) התנגד לו וחבריו של יוסיפון איימו לשרוף את בית הנשיא (הובא במבוא באנגלית לספר הנ"ל) ולפי"ז מובן שפיר, וכן לוקח לעצמו הך עובדא דריב"ז שאמר לאספינוס שהוא מלך (עי' גיטין נ"ו:) שדרש מדכתיב והלבנון באדיר יפול, ואינו מזכיר הפסוק, ורק כאילו חכמתו, הרי מגדל עצמו על חשבון ריב"ז, (והפרט ילמוד על הכלל)

והנה עי' מהרש"א תענית (כ"ג.) בהא דחוני המעגל שהביא מספר יוחסין בשם יוסף בן גוריון שחוני המעגל נהרג בימי החשמונאים (במלחמות בני החשמונאים חוץ מירושלם) והיינו לפני שנאבד ע' שנים אמרו עליו שנהרג במלחמת האחים וכו' עיי"ש, ולכאוף היינו מלחמת הורקנוס ואריסטובלוס עי' ב"ק (פ"ב:) (עי' ספר יוסיפון פל"ז (קל"ב)) (ועי' מש"כ בענין חנוכה).

ועי' מנח"ח ק"ז לגבי כהן משוח מלחמה שצריך דווקא משוח בשמן המשחה ולא היה בבית שני (ועי' יומא) ומש"כ יוסיפון (פ"ב) דיהודה המכבי ומתתיהו כה"ג בעצמו היו נמשכים, היינו שהם נקראים כך לשם כבוד וכו' עיי"ש ולהנ"ל מבואר (וע"ה היה) (שלא שימשו וכו') ומש"כ שנשאו דברים לפני העם וכו' (עיי"ש דברים כדרבנות וכו') אין זה מדין משוח מלחמה דאין דיבור של כהן, אם אינו {משקר}, עי' מנח"ח שם (וכן עי' סוטה מה שהכהן אומר ומה שהשוטרים היו אמורים ומשמיעים וכו') שלא מכיון שנשאו דברים כבושין מש"ה קרא להם הכי אבל וודאי לא כהנים משוחי מלחמה, ופשוט, ועי'

{א.ה. עי' ביאור הגר"א דברי הימים א' א' בהגהת הנכד המסדר, לגבי ספק ספרים שאינם מדברי חז"ל}

מה שנראה בספר יוסף הכהן בן גוריון. אם בכלל במה שחז"ל קראוהו טיטוס הרשע והפליגו מרשעותו והוא עשאו לצדיק וישר ואם בפרטי מעשים רבים. אבל הוא דבר ההבדל אשר אמרנו כי יוסף הכהן סופר היה לא נביא או בעל רוח הקודש וכתב מה שכתב כפי מה שידע וראה ושמע וכפי מה שהיה בלבו ודעתו וצורכו אשר לפיכך אי אפשר לדעת האמת הברור לסיבות האמורות. אבל חז"ל אשר אמנם היו כולם בעלי רוח הקודש כמודעת וידעו כל הדברים שבלב והסיפורים אשר לא נתפרסמו ולא נטו לאחד מן הצדדים אבל זכרו האמת אשר הוא לפיכך באו השינויים האלה. וכל שכן שנמצאו השינויים מספרי חז"ל בהרבה סיפורים אל סופרי דברי הימים של מלכי העמים לעלות האמורות. עכ"ל.

ד. מיתת הצדיקים, באו גוים בנחלתך - ונחלתנו

בתיקון חצות אומרים כמה פרקי תהילים, ואחד מהם הוא על מיתת הצדיקים, קאפיטל ע"ט מזמור לאסף וגו', ובו אנו אומרים באו גוים בנחלתך וגו', ונראה שיש לפרש שהרי שישראל נקראים נחלת ה', וכמו שאנו אומרים וסלחת לעוונינו ולחטאתינו ונחלתנו ומבאר רש"י שנזכה להיות נחלה שלך, והכוונה בזה, שהגוים הרי משפיעים לנו על המחשבה ועל הלבוש ועל הכל, טמאו את היכל קדשך - הכוונה לעם ישראל שהם היכל ה' כדכתיב היכל ה' המה לא נותנים לנו לקיים מצוות.

פעם הגויים הרגו את עם ישראל ע"י חרבות וכדומה, וכהיום הרי הורגים אותנו ע"י דעותיהם, דעות והנהגות של הגוים שאין להם שום הבנה ושייכותי לנפש יהודי, וכדברי הראב"ד על הרמב"ם (בפ"ב הל' אבות הטומאה הל' י') על מה שכתב ששחיטת עכו"ם רק נבילה מזרבנן, וכתב הראב"ד, וז"ל, זו היא אחת מסברותיו ואין בכולן פחותה מזו, כי עובדי כוכבים הם כבהמות, ואין מטמאין ואין מיטמאין, עם הדומה לחמור הן גוים כמר מדלי ואת כולם ישא רוח, והחושב אותם לכלום אסף רוח בחפניו, ע"כ, וכל כחם הוא בזה שהם יכולים להפריע לנו לקיים מצוות, ומשפיעים עלינו בכל דבר, ואף בביגוד וזה כואב נורא, מעולם לא היה יהודי שהבליט את הגוף, יש ראי וכו' ונכון שמותר אבל מה זה?? זה מגיע מהגוים ה' ירחם איך שזה נראה, לגבי כיבוד אב ואם וכיבוד חכמים, וכל ההשכלה ואנשים אפילו לא מבינים מה מדברים מרוב שהם שקועים בעולם של הגוים הזה.

אנחנו צריכים לצעוק לה' רבש"ע אנחנו צריכים להיות נחלתך והם לא נותנים לנו, תנסו להרגיש משהו כמה זה כואב אנחנו רוצים להרגיש קרוב אליך, זה שייך לשריפת התורה של עיון התורה ולהידבק דרך התורה זהו כל זה מיתת צדיקים.

בני ציון היקרים איכה נחשבו לנבלי חרס

איתא בגיטין נ"ח. - בני ציון היקרים המסולאים בפז - מאי מסולאים בפז (שהכוונה שהיו יפים ויקרים יותר מזהב)? אילימא דהוו מחפי בפזא, והאמרי דבי רבי שילא: תרתי מתקלי איסתירי פזא נחות בעלמא, חדא ברומי וחדא בכלי עלמא! אלא שהיו מגנין את הפז ביופיין. מעיקרא, חשיבי דרומאי הוו נקטי בלינא דגושפנקא ומשמשי ערסייהו, מכאן ואילך מייתו בני ישראל ואסרי בכרעי דפורייהו ומשמשי. פירוש שהגויים היו מביאים מבני ציון היקרים וכדי להסתכל בהם היו קושרים הבני ציון למיטותיהם וכו', אמר ליה חד לחבריה: הא היכא כתיבא? (היכן כתוב כזו קללה נוראה) אמר ליה: גם כל חלי וכל מכה אשר לא כתוב בספר התורה הזאת (זה מכה שלא כתובה) פירוש שלא יכולה להיות כתובה בתורה, כזה מין קללה שצריכים להיות קשורים למיטותיהם.

אמר: כמה מרחיקנא מדוכתא פלן? (כמה רחוק הן פסוק), אמר ליה: אינגד פוסתא ופלגא, אמר ליה: אי מטאי לגביה לא איצטריכי לך. והנה רואים מגמ' זו כמה קשה היה קללה זו להיות בביתם של הגויים, והיינו לחיות את המושגים המעוותים של הגויים על החיים זה קללה נוראה.

והנה גם בתרגום על המקרא הזה בני ציון היקרים המסולאים מפז, במגילת איכה אהא דכתי' שנחשבו לנבלי חרס דרשוהו כפשוטו על העונש שהיו צריכים להיות במקום צורות החרס שהיו עושים בבתי משכבם, וזה הפירוש איך הם נעשים במקום בלינא דגושפנקא, שמשמשים בהם במקום בצורות של חרס.

כל המכה אשר שמתו במצרים - זו מיתת צדיקים

יש מד"ר שכולם דרשו אותו (היערות דבש, ורע"א בהספדו על הגר"א, והחת"ס, ור"ש מאסטרופולי, ויש מעל שלושים ביאורים על הדרש הזה, ובדרך צחות אפשר שיש ל"ו פירושים כנגד ל"ו צדיקים) אך עדיין לא נמצא מקורו, כל המכה אשר שמתו במצרים לא אשים עליך - זו מיתת צדיקים, וצריך ביאור מה הכוונה בזה, ועי' במפרשים.

ונראה לבאר דעם ישראל הרי הם עמך כולם צדיקים, וכאן גם הכוונה כשיהודים רואים איך גויים חיים, ומקבלים מושגים איך גוי חי, מילד כזה כבר לא יהיה צדיק, זה גם בחינה של מיתת צדיקים, פירוש לפני שיכול להיות צדיק כבר קלקלוהו, זה נקרא נבלי חרס - זה לדמיין איך גוי חי, אלו שמסתכלים ורואים איך חיים הרי הוא גורם למיתת הצדיקים, שמי שמסתכל צדיק כבר לא יצא ממנו, אנו מתחננים שיבנה ביהמ"ק ב"ב ותן חלקינו בתורתך, ובמשנה באבות עז פנים לגיהנום ויה"ר שיבנה ביהמ"ק ב"ב, וביאר רש"י בביצה כ"ה: ישראל עזין שבאומות ולכן הביא לנו את התורה להתיש כוחינו.

ואם מסתכלים על עכו"ם וכו' מפסידים את הבושת פנים, ועז פנים לגיהנום, וכבר לא יהיה כאן צדיקים.

זהו שאנו מזכירים בקינה על עשרת הרוגי מלכות ארזי הלבנון אדירי התורה גיבורי כח כל עשרה הרוגי מלכות ומסיימים וכהנה וכהנה בכל הדורות... שלא נותנים שיהיה לנו מסירת התורה ומסיימים 'יוסף ה' ולא יוסיף ליסרה ... לאורו נסע ונלך.

ומלכה ושריה בגוים אין תורה, וכפי שדרשו חז"ל כיון שגלו ישראל אין לך ביטול תורה גדול מזה.

קשה לכתוב על המצב הנורא שישראל שרוי בו, כמה בחורי ישראל נופלים כל יום, כמה אבות ואמהות בוכים על הילדים שלהם, שהילד נמצא קשור בחדרי הגוים, ורואים איך מילד צדיק וטוב נהרג הצדיק לגמרי, וכמה ילדים מתקשרים לזה ה' ירחם, סיפורים שקורים כל הזמן ממש.

אנו צריכים לשאוג הסר ממנו מכת המות אין לנו שום זכות, אלא מבקשים כי רחום אתה ועושה חסד בכל דור ודור יש עשרים ושש דורות שחיו לפני מתן תורה מכח כי לעולם חסדו ואנו צריכים לבקש שיסלק מאיתנו גם את הגזירה הזו, ובזכות כי לעולם חסדו.

וכידוע כי כשיש צרה על עם ישראל השכינה כביכול פונה לבנים שלה שהם צדיקי הדור ושואלת אותם מי מתנדב לקחת ע"ע הצרה הזו ולפטור את עם ישראל ובזה הוא מסתלק ועם ישראל ניצל כמבואר בשער הכוונות, וכמה אנו צריכים לקחת מוסר מזה וכמבואר בחז"ל בחומרת חכם שלא נספד כהלכה איזה קטרוג זה וכן עי' מש"כ ביערות דבש על מיתת אהרן שהיה בא' באב וחורבן ביהמ"ק כי לא למדו מהם, עיי"ש.

ה. העונש על שאיננו מרגישים בצער השכינה

בפתיחתא רבתי לאיכא פתח ר' יצחק (כשהתנא ר' יצחק היה דורש בעניין מגילת איכה היה מפרש את הפס' הבא) כי קול נהי נשמע מציון איך שודדנו וכו' (ובפס' הקודם ותרדנה עינינו דמעה ועפעפינו יזלו מים וגו' והסיבה לבכי הוא משום הקול נהי שנשמע מציון) ושואל ר' יצחק וכי יש עצים בוכים ויש אבנים בוכים שאתה אומר כי קול נהי נשמע מציון, אלא מאי אנו שומעים את הקול נהי של היושב בציון, שהוא הקב"ה שמשרה שכינתו בציון כי קול נשמע מציון וכו' ומבואר כאן כי הקול הזה הוא הצריך לגרום לזה שתדע עינינו דמעה וכו'.

איתא בריש ברכות ג. תניא א"ר יוסי פעם אחת הייתי מהלך בדרך ונכנסתי לחורבה אחת מחורבות ירושלים, להתפלל בא אליהו זכור לטוב ושמר לי על הפתח וכו' ואמר לי בני מה קול שמעת בחורבה זו, ואמרתי לו שמעתי בת קול שמנהמת כיונה ואומרת אוי לבנים שבעוונותיהם החרבתי את ביתי ושרפתי את היכלי והגליתים לבין האומות, ואמר לי חיך וחיי ראשך לא

שעה זו בלבד אומרת כך, אלא בכל יום ויום שלש פעמים אומרת כך, ולא זו בלבד אלא בשעה שישראל נכנסין לבתי כנסיות ולבתי מדרשות ועונין יהא שמייה הגדול מבורך, הקב"ה מנענע ראשו ואומר אשרי המלך שמקלסין אותו בביתו כך, מה לו לאב שהגלה את בניו ואוי להם לבנים שגלו מעל שולחן אביהם, ולכאו' מהו הלשון הזה של 'אוי להם לבנים' ומבאר המהרש"א (ועיין בדבריו בנדרים סב: שביאר מה שאמר ר' טרפון אוי לו לטרפון וכו' שכוונתו לומר שהוא יענש בכל מקרה גם אם הוא יהרוג אותו כי הוא יגרום שפלוני ייענש על ידו) וכן יש לפרש כאן שישראל ייענשו גם על צער זה של השכינה, ועל זה השכינה אומרת 'אוי לו' שמגיע לו עונש כפול, גם על זה שהם לא מרגישים, ועיין בגיטין נ"ח. במעשה באשה אחת וכו' שנתעלל בה שבאי כל הלילה וכו' אמרה לפניו: רבונו של עולם, אם עלינו לא חסת, על קדושת שמך הגבור למה לא תחוס, והרי שזהו צריך להיות עיקר הצער שלנו.

ולכאו' זהו ביאור המעשה המובא בסנהדרין ק"ד: באשה אחת שכנתו של ר' גמליאל שמת בנה, והיתה בוכה עליו בלילה, שמע ר"ג קולה ובכה כנגדה עד שנשרו ריסי עיניו, וכו' שהכוונה שראה בזה את צערה של השכינה.

רק הדבק בתורה בענוה זוכה לשמוע הבת קול הזו

ולכך צריך להיות דבוק לתורה להרגיש את צערה של השכינה ולכך הקדים הנביא בתוכחתו על כי תופסי התורה לא ידעוני, כי עליהם עיקר התביעה, ועיין חתם סופר שביאר על החוצפה ישגה שיהיה קודם ביאת המשיח שלא יקשיבו לקול גדולי ישראל.

ובאמת בשביל להתחבר עם השכינה צריך לקיים מה שאמרו מאוד מאוד הוי שפל רוח וענוה ועיין במסכת כלה רבתי פרק ג' מה שכתב על זה, וכידוע המעשה עם אותו שמצאו אותו קבור עם בגדי כומר והיה שלם בכל גופו וביירו והמעשה היה שהלך לאסוף צדקה עם הבגדים וכו' ומרוב שביטל עצמו לה' הבגדים האלו שהיו בשביל ה' שמרו עליו וזהו כוחינו, ועי"ז זוכים להרגיש את צער השכינה.

כי כשהאבא צריך לתת סטירה לבן שלו זה כואב לאבא יותר ממה שזה כואב לבן

על נהרות בבל - שם ישבנו גם בכינו עם השכינה

דלכאו' מילת גם צריכה ביאור והיה אפשר לפרש כגיטין נ"ז: דהוא גם על בית שני וכפשטות מבואר שזה המשך דכתב ערו וכו', אך אפשר דנרמז במילת גם ועיין בפסיקתא מה שכתב על הפס' שנאמר לעיל בתהלים שם הנה מה טוב ומה נעים שבת אחים גם יחד - דגם שנאמר שם הולך על הקב"ה והכא נמי אפשר דגם בא לרבות את השכינה, וכמבואר בפסיקתא שבזמן שישראל בוכין, הן מבכין את הקב"ה עמם יחד.

ויכוח בני בבל ובני אר"י למי ראוי להספיד

יש ויכוח במדרש הנעלם בין בני בבל לבני ארץ ישראל למי יאה למספד כי כל אחד מהם מרגיש שהחורבן אצלו יותר גדול, ובני בבל אומרים שרואים השכינתא בגלותא וכו' ואיך שאינה יכולה לעזור לבניה, ועל דא קבכינא, ועל זה עונים בני א"י שלהם יאות למיבכי' וכו' שבני בבל הם בחוץ ולא בפנים, משא"כ בני א"י שהם נכנסים לבית ורואים את הכל חרב, כל מקום המקדש וכו', מקום איפה שהיה הכהנים בביהמ"ק ואיפה שהיו הלווים, אלי ציון ועריה כמו אשה בציריה, ופתאום שומעים קול של השכינה בוכה יונתי תמתי, בתי אחותי אמי וכל מיני דרגות של השכינה של ארץ ישראל שמקוננת על איכה ישבה בדד העיר רבתי עם.

ונראה כי ב' בחינות האבילות המבוארות באריכות שם בזוהר הוא כנגד אבילות השכינה ואבילות ישראל וכפי שביארנו באריכות.

וכשהאדם זוכה להרגיש ולהתחבר עם צער השכינה עי"ז אפשר לזכות להרגיש את השכינה וכמו האבן שואבת (מגנ"ט) ירגיש שהוא נמשך אבתריה, ובפרט במנחה של תשעה באב אך יש לזה הקדמה לפי כמה האדם צירף את עצמו עם האבילות קודם בכל הבין המצרים

מאמר ד

ההשתתפות עם השכינה היא נחמתינו וגאולתינו

נפלה ולא תוסיף קום - רק השכינה תעלה אותנו כשנרגיש בצערה

נראה לבאר הא דכתב בשער הכוונות דט' באב אחר חצות קמים ויושבים בזמן מנחה על הספסל אע"ג דאז עיקר הבית נשרף ואז אנו אומרים דנולד המשיח, וכן בתיקון חצות קודם שאומרים התנערי מעפר קומי צריך להתעורר לקום מהקרקע.

איתא בזוהר ויקרא (ו), ר' אבא הוה אזיל בארחא והוה עמיה ר' יהודה וכו' ודא קשיא מכלא דכתיב (עמוס ה'), נפלה ולא תוסיף קום בתולת ישראל, פי' שר' אחא היה קשיא ליה הך פסוק דכאילו נתייאשו מן הגאולה, ובא לפני רשב"י בפנים חשוכות וכו' אמינא ליה כתיב נפלה לא תוסיף קום בתולת ישראל מאן דאית ליה רוגזא וכו' כאילו לא יחזור לעולם, א"כ אוי לבנים שגלו וכו', ואמר לו ר' שמעון ומה רע במה שדרשו חברך בברכות ד:, נפלה ולא תוסיף, קום בתולת ישראל ואמר לו שזה לא מתיישב עלי, וענה לו רשב"י אתה צודק וא"כ אבאר לך נפלה ולא תוסיף קום בתולת ישראל שהיא לא תקום בעצמה אלא השכינה תרים אותה, דלא כתי'

6. יש לציין לאופן שהביא שם הזוה"ק את הפס' הזה דאינו נכתב כך לפנינו ועיי"ש בנצוצי אורות לחיד"א מז. שהביא שהוא הולך גם על נוסח תפלות והתחנונים של ישראל, ונציין עוד כמה ציונים השייכים לעניין הזה.

ועיין בבני יששכר חודשי סיון מאמר ה' ועיין נשא קמו. דקדריש חסר, ועיין תוס' בשבת נה: ושם בגליון הש"ס שהאריך בהרבה פסוקים אשר מצאנו דוגמת דבר זה.

ועיין בגיטין סח. ובתוס' שם שצינו כנ"ל שאשמדאי הביא פס' שעדיין לא נכתב (ויש לפרש ששמעו דווקא במתיבתא דרקיעא ששם אין חילוקים של זמן של עבר עתיד והוה ושם שייך להביא גם פסוקים שעדיין לא נכתבו)

ועיין בפסחים ג. ובמהרש"א בשבת פח. ובדברי הגר"א שם דביאר החילוק בין היכן שנאמר 'דכתיב' להיכן שנאמר 'שנאמר' שזה הולך על הקרי וזה על הכתיב ודורשים את שניהם בשווה עיי"ש היאך שיישב בזה את קושיית התוס' על דרשת קיימו למעלה מה שקיבלו למטה.

ועיין שמיני מ: ועיין נצוצי אורות שם ועיין צו ל: על זבחים לרצון, ועיי"ש דרך אמת למהרה"ו ובנצוצי אורות לחיד"א ועיין חוקת קפד. בראשית לד. לך פ"ד וצו קנא. ועיין נצוצי אורות על בלק ר"ג:

לא אוסיף להקימה, אלא לקום בעצמה, ועל זה כתי' ביו ההוא אקים את סוכת דוד הנופלת, עיי"ש.

וכן מבואר במהרש"א בגמ' בברכות ד: אהא דאיתא שם, למה אין נ' באשרי כי נפלה ולא תוסיף קום, והדר סמכוה סומך ה' לכל הנופלים, והיינו שלא כתבו את הנ' כיון שהנפילה לא תהיה נפילה גמורה, ועוד ממקומו הוא מוכרע שמיד אח"כ אומר דוד סומך ה' לכל הנופלים שגם אחר שתיפול ה' יסמוך אותה בעצמו, וזה הכוונה אתה תקום תרחם ציון אני לבד לא יכול לקום, אנו אבודים בלי השכינה לגמרי.

ובאמת יש לדקדק שזהו בעצם נ"ס, ששורש המילה נ"ס הוא נ' וס' כי הסמך סומכת את הנ' ומרימה אותה בנס וזה הכוונה גם נסיו"ן שבא לרומם את האדם ודו"ק וזהו שאנו מבקשים בתפילה בברכת תקע בשופר גדול ושא נס שיסמוך את הנ' הנופלת ונ"ס הוא גמטריא מ"ה ואדנ"י (ק"י), וכפי שנתבאר לעיל בכוונות, כי בזה נתהפך הצר"ה לרצ"ה, ועל זה אומרים זכור ה' מ"ה היה לנ"ו וכו'.

וכשהאדם יזכה להרגיש בצער השכינה ממילא השכינה עצמה תרים אותו כי בכל צרתם לו צר, ועמו אנוכי בצרה, ואת זה אנו מצווים להרגיש.

ועיין בסוף כתר ראש מאמרים ומעשיות אות יז', שכתב על זה שמעתי מרבינו על הפסוק נפלה ולא תוסיף קום בתולת ישראל דרשו רז"ל (עי' ברכות ד:), נפלה ולא תוסיף לנפול עוד קום בתולת ישראל, ואמר כן בתולת ישראל מכונה בשם נופלת כמו סוכת דוד הנופלת, כלומר אשר בכל יום היא נופלת, כי אין לך יום שאין קללתו מרובה מחבירו, ובכל יום ויום בשם נופלת מכונה, כי עדיין היא נופלת, עד שתגיע למדרגה התחתונה ולא תוכל עוד לנפול, ועתה כבר הגיע להזמן 'קום בתולת ישראל', ע"כ, והנה לפלא מה שלא הזכיר הזוהר הנ"ל, דלא תוכל לקום מעצמה אך הקב"ה יקים את סוכת הנופלת, היינו רק הקב"ה בעצמו, עיי"ש, ונראה עוד כמו שכת' כאן דנופלת לשון הווה בדווקא, והיינו שמנסה כל הזמן לקום מעצמה, ואינה יכולה, ואז כשהיא מנסה (מבחינת התנערי מעפר קומי) ואינה יכולה אז אקים, ועוד י"ל כמבואר דדווקא בזמן שנופלת עם החורבון אז אקים ודו"ק.

זהו הבת קול מהר סיני המוקף בעקרבים וחמורים לבנים

ובזה יש לפרש דברי המהרש"א (ב"ב ע"ד). שביאר את דברי האגדתא המסופרת שם על רבב"ח שראה את הר סיני מוקף בעקרבים ובחמורים לבנים.

ועיי"ש במהרש"א שביאר כי הוא משל לתלמידי חכמים שעקיצתן עקיצת עקרב והם מגינים על התורה והם נקראים רוכבי אתונות צחורות שהולכין מעיר לעיר לשמור התורה, וממשיך רבב"ח ומספר ששמע שם בת קול שאומרת אוי לי שנשבעתי, ועכשיו שנשבעתי מי מיפר לי.

ולדברינו יש לפרש דהכוונה שרק כשאנחנו נשתתף עם השכינה נוכל לגאול אותה, והם בשני הבחינות האלו של עקרב וחמור ויחד עם כח התורה זהו הכח לגאול את השכינה מגלותה.

ולכא' יש לבאר לפי הגמ' בסנהדרין צ"ז. דג' באים בהיסח הדעת עקרב משיח ואבידה וזה רומזים כאן כי הגאולה הזו של הפרת השבועה תבוא גם בבחינה של היסח הדעת.

מזמור לאסף - טבעו בארץ שעריה מלמד על גודל הנחמה

הפרק שמדבר על מיתת הצדיקים מתחיל עם מזמור לאסף, וע"ז קשה אמאי מזמור, הרי מדבר שנהרגו וכו' וא"כ קינה לאסף מיבעי ליה וכמובא המעשה בקידושין ל"א: שר' אבהו הלך להביא מים לאביו ותוך כדי שהלך להביא אביו נרדם, והמתין לו ר' אבהו עד שיתעורר ובינתיים משמים סייעוהו לדרוש את הפרק בתהלים המדבר על מיתת הצדיקים וחורבן המקדש שנאמר שם מזמור לאסף - אלוהים באו גוים נחלתך וגו' דלכא' הוא פלא מה המקום לזמר מזמור זה שמתאר את נוראות החורבן.

ועי"ש במהרש"א הקשר בין הכיבוד אב שהוא קיים לדרשה הזו דווקא, ואפשר לפרש עפ"י הא דמבואר לעיל בדף ל: דהוקש כבודם של אביו ואמו לכבוד המקום וכשהאדם מכבד אותם אומר הקב"ה מוטב עשיתי שדרתי ביניהם, והרי שמשרה בזה השראת השכינה שם.

ונראה גם כן דהא דמצינו בר' אבהו דשופריה היה מעין שופריה דיעקב שהוא היה שופריה דאדה"ר, והיינו של השכינה, וי"ל שזה היה מכח הכיבוד אב שהיה עושה (ואצל יעקב י"ל שהיה לו שני נשים, רחל ולאה כנגד חוה הראשונה וחוה השניה ויעקב בא לתקן את חטאו של אדה"ר) ודו"ק. שופריה זה התיקון שלו שהוא תיקן את אדם הראשון כי עשיו היה צריך לתקן אדם הראשון אך הפסיד, ומשו"ה נקרא שמו אדם ולא אדם ויעקב לקח את זה, ומש"ה פני אדם בכסא דומיא דיעקב, ור' אבהו י"ל שתיקן ענינו של יעקב של ביהמ"ק, ובזה שהוא כיבד את אביו לקח את הכח מאדום שכיבד את אביו, שהרי הזכות שעשיו שלט על יעקב והיה יכול להחריב את ביהמ"ק הוא משום שעשיו כיבד את אביו, יותר מיעקב, אבל עכשיו שר' אבהו כיבד את אביו באופן מופלא, זכה לתקן ענין זה, והיינו שגרם שיהא מזמור לאסף, ובזה גופא עכשיו הוה ר' אבהו שופריה דיעקב, פ"י תיקון בחי' זו שלא עשיו להחריב את ביהמ"ק, ודו"ק.

וכתבו שם התוס' ב' ביאורים ביאור אחד דהמזמור הוא על כך ששפך חמתו על עצים ואבנים ולא על ישראל, אך הוסיפו להביא מהמדרש ביאור חדש כי אסף היה מבני קרח שעליהם נאמר ובני קרח לא מתו אלא מקום נתבצר להם בגיהנם וכו', וכשראה חורבן ביהמ"ק ראה גם את טביעת השערים בקרקע ושמוח שראה בזה נחמה פרטית בשבילו שהיה טבוע באדמה ממעשה קרח, ואמר משל לשפחה אחת שנפלה הכד שלה לבאר ואז נפלה הכד של הזהב של המלך לבור ושמחה כי אמרה מי שירים את של המלך ירים את שלי גם כן.

מדוע דווקא השערים מלמדים על זה

יש להעיר בזה הערה נפלאה שדווקא השערים טבעו, והם אלו שרומזים לבני קרח עוד מעל אלף שנה קודם החורבן שהוא יעלה אותם.

דידוע ביאורו המחודש של המהרי"ל דיסקין זצ"ל (המובא באשי ישראל) על שאנו אומרים בתפילת מוסף שמחנו בבנינה והראנו בתקונו של בית המקדש דלכאו' מאחר וכבר הזכרנו את השמחה בבנינה מה יש להוסיף בתיקונו וביאר שם דלמרות שהמקדש ירד באש מהשמים, ישראל יצטרכו לתקן את השערים שלא יהיו נכלמים ורק בזה יהיה שמחתם שלימה שיזכו להשתתף ולהיות חלק ממצות ועשו לי מקדש, ומשום הכי גזרה החכמה העליונה שיעמידו השערים דווקא וכמבואר בב"ב נג. דהמעמיד את השערים הוא קונה בחזקה ונחשב כמעשה חזקה על כל הבית כולו.

והרי שרואים שעניין נפילת וטביעת השערים בארץ הם עצמם הסיבה לשמחה הגדולה בתיקון השלם של ישראל בשלימות בנין הבית ועל זה מובן יותר דברי דוד שאמר מזמור לאסף ולא קינה לאסף.

יש לציין בנוסף לזה הך עובדא דשערי ניקנור, עי' יומא ל"ח. (הובא לעיל בהקדמה), ששם ג"כ השערים הם שהצילו את ניקנור, וכשהוא מסר נפשו עליהם.

ואם אנו מרגישים שאנו לא יכולים אלא נדבקים בשכינה והיא איתנו אז מי שירים אותה ירים אותנו גם כן.

יש לדמות עניין זה למבואר בשער הנקודים פ"י סוד העאלת מ"ן שנוק' מעלה בירורים של או"א, ועיין באש"ל שם אות י' באוצ"ח י"א ע"ג, שיחד עמם מעלים את הנצוצות שנפלו וי"ל שזהו בחינה זו שהשערים כשעולים מעלים את הנצוצות.

המסר ביונה שהביאה עלה זית בפיה, שכיילה חמתו על עצים ואבנים

וזהו שבחצות כילה חמתו על עצים ואבנים ואז נולד המשיח ואדרבה נתגלה אז גודל אהבת ה' אותנו, שהשכינה לעולם שומרת על ישראל אפילו שהיא ניזוקה ושורפת לצורך כך את ביהמ"ק.

ובזה יש לפרש מה שהיונה הביאה עלה זית בפיה דמחד הוא מרור וכפי שדרשו חז"ל שבאה לרמוז לו שיהיו מזונותי מרורין כזית בידך וכו', אך מאידך זה היה בשורה טובה שנתייבשו המים מעל הארץ וכן הוא החורבן מחד מרור, ועיין בתוס' השלם על התורה שכתבו בפרשת נח שהביאה את העלה זית בט' באב.

הרחמן הוא יקים לנו את סוכת דוד הנופלת הו"א דווקא יקים אותה וה' אומר אקים את סוכת דוד וכשאנו נרגיש שהגענו לשלב דאין לנו שום כח אלא נותר לנו רק לקום, השכינה

תאמר לנו התנערי מעפר קומי, וזהו עניין זמן המנחה של תשעה באב שאז ע"י הרגשה זו זוכים שנולד המשיח שה' מקים אותנו, זוכה ורואה בתוך האבילות כשמרגישים שזה חי אצלו.

נתת שמחה בליבי מעת דגנם ותירושם רבו

יש לפרש בזה על פי דברי הרמב"ן באיגרתו שמתאר היאך שבא לירושלים וראה את חורבנה שלא היה בה אלא כובס אחד מדוכא ובעל יסורים וכו' וכותב שם כי ראה שפרי הארץ לגאון ולתפארת ופריה ותבואתה מרובה, ועדיין היא זבת חלב ודבש ליושבים בה, ומסיים במשפט נורא וכותב הרמב"ן דמתוך הורתי ליולדת שמת בנה בחיקה והחלב בשדיה למכאובים ותניק את גורי הכלבים'.

ואם כן יש לפרש שיש כאן נחמה כשאנו רואים שהיא עדיין נותנת את פירותיה שכל זה הולך לעבור אלינו.

משנת ת"ר התחיל תחיית ישראל, וכנגדה בקליפה

בשנת ת"ר נאמר ההתעוררות הראשונה שה' אמר לכנסת ישראל התעוררי התעוררי התנערי מעפר קומי, וכמבואר בזה"ק כי בשנה הזו נפתחו שערי החכמה, ועכשיו מתחיל התהליך של התחיה עד לתח"מ וכפי שמבואר בגר"א (בליקוטים שבסוף הספקא דצניעותא) שמתאר את החורבן כמיתת האדם ואת כל התהליכים שקראו אחר כך כהמשך רקבון האדם בקבר עד שנשאר ממנו תרווד רקב.

ובאמת בתקופה הזו ברוסיה בפרט ובכל מזרח אירופה היה הגזירה של הלבוש שהיה שונה מכל הגזירות עד אז שהיו תמיד על הגופות של ישראל להרגם, אך מאז התחילה השפעות המשכילים, ועיין מה שכתב ר' אלחנן וסרמן זצ"ל שבעקבתא דמשיחא ראשי הציבור יהיו מעמלק וכו' כי זהו הכח שעומד כנגד הקדושה שמתעוררת לגאולה.

והנה כמו שרואים בחיצוניות העולמות שמשנת ת"ר היה שינוי מה שנקרא "המהפכה התעשיתית" ומאז התחיל האורבניזציה להיות והנהגה חדשה בכל העולם, וודאי שזה הושפע מפנימיות העולמות בשורש עם ישראל שמאז התחיל צמיחה חדשה לעם ישראל, ומאז נכנס עם ישראל לתהליך חדש, וזה שמתחיל לגדול לצמוח מחדש, ועיקר העבודה עכשיו כשגדלים שיגדלו ישר ולא ילכו ויגדלו עקום, של ילכו השרשים לצדדים ויתעקמו, והרי עיקר עבודה זו היא שלא נושפע מן האומות, לא בהליכותיהם ולא במחשבותיהם ולא בשום דבר משלהם, וזהו עיקר הסכנה לעם ישראל כיום, ולזה צריך לשים לב ולעמוד על המשמר על דבר זה.

מאמר ה'

יז' בתמוז - ביטול התורה, ת"ב סילוק השכינה

ה' פורעניות יז' בתמוז הינם ה' מדרגות של ביטול התורה

תנן בפ"ד דתענית חמשה דברים ארעו את אבותינו בחמשה עשר בתמוז, וחמשה בתשעה באב והנה בנוגע ל"ז בתמוז, הכל התחיל בחטא העגל, והנך חמשה דברים, נשתברו הלוחות, ובוטל התמיד, והובקעה העיר, ושרף את התורה, והעמיד צלם בהיכל.

ונראה שה' הדברים האלו כולם שייכים לביטול תורה, ועל זה הולך הא דאיתא שיש יום חתונתו ויום שמחת ליבו, ומשמע דיום חתונתו היה צריך להיות בי"ז בתמוז, ויום שמחת ליבו היה אמור להיות בט' באב, והנה יום חתונתו שהיה צריך להיות בי"ז בתמוז משמע של החמשה דברים הם מבחינת "יום חתונתו", ואילו הה' דברים שקרו בתשעה באב הם בענין חורבן הבית הם מבחינת "יום שמחת ליבו", וה' דברים נראה כי הם כנגד ה' מדרגות באבילות, כל אחד פי בחינתו, וכפי שנבאר שהם כנגד הנרנח"י, (ועיין בקרן אורה בסוף תענית מה שביאר גם על הדרך הזו את ה' הדברים).

ולגבי י"ז בתמוז כמובן שהכל התחיל בזה שנשתברו הלוחות, שהאותיות היו פורחות באויר זהו ביטול תורה כפשוטו, שמזה נשתלשל בכל הדורות כל הצער שאנו מצטערים על התורה, וכל הכח לבטל את התורה, ועיין במהר"ל בנצח ישראל שביאר הטעם דנקטו דווקא את שבירת הלוחות ולא את החטא עצמו של העגל, ולפי מש"כ הרי שבאו להדגיש את ענין ביטול התורה דווקא.

ביטול התמיד

והא דבוטל התמיד - עיין סוטה מט: ושם נתבאר המעשה היאך הוא נתבטל כשצרו וכו' והיה הורקנוס מבחוץ ואריסטובולוס מבנפנים והיו כל יום משלשלין להם דינרים בקופה ומעלין להם תמידים עד שהיה שם זקן אחד שהיה מכיר בחכמת יונית לעז להם בחכמת

יוונית ואמר להם כל זמן שעוסקים בעבודה אין נמסרין בידכם ולמחר שלשלו להם דינרים בקופה והעלו להם חזיר וכיון שהגיע לחצי חומה נעץ צפניו ונזדעזעה ארץ ישראל ד' מאות פרסה ואותה שעה אמרו ארור אדם שילמד לבנו חכמת יוונית וכו', וכתב רש"י נזדעזעה מחמת המלך שבערה על חילול שמו.

והנה אותו הלשון מצינו בריש מגילה ג. שנזדעזע ארץ ישראל כשתרגמו את התורה והרי שנראה שהוא מאותו הטעם משום ביטול תורה, ועיין בתוס' רי"ד שם, שביאר דכיון דכתב תרגומא דקראי לא מסרי נפשייהו למילפניהו כדמעיקרא, והרי שיחסר בעמל התורה, וזהו הביטול תורה הכי גדול, ודו"ק.

וכבר נתבאר כי חכמת יוונית היא החכמה המתנגדת לחכמת התורה ועיין מנחות צט: בשאלתו של בן דמא כגון אני שלמדתי את כל התורה מהו שאלמד חכמת יוונית וקרא עליו המקרא הזה לא ימוש ספר התורה הזה מפין והגית בו יומם ולילה.

ויש לצרף לכך את המבואר שם בסוטה מז: 'משרבו בעלי הנאה נתעוותו הדינין, ונתקלקלו המעשים ואין נוח בעולם - וביאר שם רש"י 'דמתוך שהם בעלי הנאה אין מטריחין עצמן לעיין בדין ובאיסור והיתר להורות לציבור ומתוך כך נתקלקל מעשיהם וכיון שכן אין להקב"ה נחת רוח בעולמו ואין עולמו נוח לו.

ועיין בריש מגילה ג. כשבא המלאך ליהושע שאל אותו הלנו אתה אם לצרינו והיינו האם בא על ביטול התורה או על ביטול העבודה והתמיד ורואים שהם שייכים (להדדי והולכים ביחד), זה עם זה.

וכל מעלת התמיד היה בזה שהוא המשך מהר סיני 'עולת תמיד העשויה בהר סיני', וכן דווקא בקרבנות נאמר דין מיוחד כי העוסק בתורת הקרבנות נחשב לו כאילו הקריבן, וכן על התמיד ולכן אנו קוראין פרשה זו קודם התפילה, ורואים שהעסק בתורתה נחשבת כמעלת הקרבן בעצמו.

ויש לפרש שזה גם היה מעלת התמיד כמבואר בתנחומא (הובא בבית יוסף סימן רל"ז) שבכח התמיד לא היה אדם לן וחטא בידו כי היה מתכפר לו על ידי התמיד, ואפשר עניין מילת 'תמיד' דבזה נמצא הכח שהקב"ה עוזרו כנגד היצה"ר כמבואר בקידושין ל: דבראתי יצה"ר ובראתי לו תורה תבלין ובזה ה' עוזר לאדם נגד היצה"ר. והנה הקשר בין התמיד לתורה, הוא דהנה מעיקרא דדינא מה שצריך ללמוד תורה (לכתחילה) אחר ברכת התורה קבלו שילמדו עניני הקרבנות, די ש ג' חלקים לתורה, מקרא משנה וגמרא, ומקרא היינו פרשת התמיד, ומשנה פרק איזהו מקומון, ושניהם מעניני הקרבנות, וגמרא ר' ישמעאל אומר דהיינו תורת כהנים, והנה מבואר שעל ידי קרבן התמיד שורפים העבירות של היצה"ר, והיינו מה שהקב"ה עוזרו להתגבר על יצרו שמתחדש ומתגבר עליו בכל יום (עי' סוכה נ"ב.), והנה אמרו חז"ל שהדרך להתגבר על יצרו הוא על ידי תורה בראתי יצה"ר בראתי לו תורה תבלין, וזה ע"י הקרבן תמיד,

והנה כת' בסידור הרמ"ק מי שיש לו מחשבות רעות יאמר הפסוק אש תמיד תוקד על המזבח לא תכבה, ונראה שמכח האש תמיד תוקד על המזבח והיינו ממה שהקריב הקרבן התמיד בבוקר ע"י אותו האש הוא שמבטל יצרא דערייות, אבל קודם צריך להקריב את התמיד בבוקר, ובכח התורה.

העמד צלם בהיכל

עיין גיטין ז. מה שדרשו על מאי דכתיב כה אמר ה' אלהים הסר המצנפת והרם העטרה זאת לא זאת השפלה הגבה והגבוה השפיל, וכי מה ענין מצנפת אצל עטרה? אלא לומר לך: בזמן שמצנפת בראש כ"ג - עטרה בראש כל אדם, נסתלקה מצנפת מראש כ"ג - נסתלקה עטרה מראש כל אדם.

ועיין שם במהרש"א שביאר די ש' ג' כתרים והם כתר תורה כתר מלכות וכתר כהונה, ועליהם נאמר שבחטא העגל הפסידו ב' כתרים שקיבלו במתן תורה, כשנקראו ממלכת כהנים שהוא כתר כהונה וכתר מלכות, וה' ענה למלאכי השרת שבגלל שהם עברו על התורה וביטלו אותה ממילא נלקחים מהם שני הכתרים האלו שניתנו להם בקבלת התורה.

והכהונה נתבטלה רק בבית השני, ואילו המלוכה נתבטלה כבר בבית הראשון וזהו קושיית הגמ' מה ענין עטרה אצל מצנפת.

ובאמת לא נאמר שלא קיימו את התורה ועברו עליה אלא שהשפילו הגבוה שהוא הכתר תורה שגבוה מהם, והגביהו שפל, והעמדת הצלם בהיכל הוא כנגד כתר התורה, וזה בחינת כתר דייקא, והיינו שכתר זה בחינת יחידה, וכנגד ה' דברים זה בחינת בושת (עי' לעיל מאמר ג').

ומבואר בגמ' בסוטה דעל חטא ע"ז בשונה מכל החטאים שבהם צריך להסתיר את חטאו ולא להתבייש בו ולכן מביא קרבן חטאת כבשה, אך על ע"ז כן צריך בושת, ומכיון דהחטא פגם בכתר, שזה היחידה, כדי לכפר צריך בחינת בושת שזה ג"כ מבחינת היחידה, ועיין ברמ"ק בתומר דבורה שבזה האדם פוגם ביחידה ובצלם האדם שלו, ורק הבושת יכול לכפר עליו, וזהו ביאור דברי רש"י בשבת פח: ושמחים בייסורים על עליבה הבא אליהן, כי בזה זה מתכפר להם.

ועיין בירושלמי שנחלקו מתי הייתה העמדת צלם בהיכל, האם זה היה בבית הראשון וקאי על הצלם שהעמיד מנשה, או בבית השני והיה אפוסטמוס שעשה את זה ואפשר להך מ"ד שהיה אפוסטמוס הרשע אפשר שזה דבר אחר - שריפת התורה והעמדת הצלם, וכפי שביארנו שעניינם אחד ואולי יש לומר דהירושלמי לשיטתו יש לומר דחשיב ב' דברים נבקעה העיר בראשון ובשני דתרי הוה, וא"כ שפיר י"ל ושרף והעמיד חד אך לא משמע הכי במשנה.

הובקעה החומה

נראה שזהו גם כנגד התורה וכדכתיב אני חומה - ודרשו חז"ל זו תורה, ובחינת החומה שבתורה נפרצה, ולכאוף זה התחיל בזה שהחזיר נעץ את טלפיו בחומה, וכשאיין חומה של התורה והכל פרוץ, וירושלים של מטה כנגד ירושלים של מעלה (תענית ה.), והבחינה הרוחנית של חומת ירושלים סביב היא התורה.

ובאמת יש להתבונן שדווקא אחר חטא העגל ואחר שנשתברו הלוחות התפלל משה לה' ונפלינו אני ועמך שיהיה הבדלה בין ישראל לאומות העולם, כי בזה נתבטל ההבדל שביניהם, כי הפסדנו את התורה שהיא החומה שבינינו לאו"ה (ועיין מה שכתב החת"ס בדרשותיו שזהו שצריך לכיין בעלינו לשבח שאומרים בת"ב שלמרות כל החורבנות עדיין לא שם חלקינו כהם וכו').

ויש לומר שזה נגרם מחמת שישראל לא מספיק הכירו בהבדלה שביניהם לאו"ה ואולי זה כלול במה שאמרו חז"ל שלא ברכו בתורה תחילה, שכל ברכת התורה מהותה היא אשר בחר בנו מכל העמים ונתן לנו דווקא את תורתו,

ונראה שהוא רומז גם למבואר דקדושת בתי ערי חומה הוא דווקא באופן שישב ולבסוף הוקף ולא שהוקף ולבסוף ישב, וביאר בזה אאמו"ר זצ"ל שזהו הטעם שיעקב שלח את יהודה לפניו גושנה כדי שיהיה ישב ולבסוף הוקף שיוקדם הישיבה במקום הזה לחומה, וכן נראה לבאר עפ"י זה הא דר' יוסי בן קסמא שאמר במסכת אבות שאפילו נותנין לי כל כסף וזהב שבעולם איני דר אלא במקום תורה, ומדוע אינו יכול לבנותו להיות מקום תורה, אלא לפי היסוד הזה שצריך שיהיה מוקף חומה אחר שישב שיהיה כבר מושב של תורה במקום הזה, אך אם כבר בנוי לפני זה לעולם לא יהיה מקום תורה, ועכ"פ פריצת החומה נראה שרומז על העניין של ההבדל בין ישראל לאומות ושל השמירה הרוחנית שהיתה בירושלים, והחומה היא היא התורה.

תמוז נצח (תורה) שהפך לצנ"ה, אב הו"ד (ביהמ"ק) שהפך לדו"ה

וכן עיין בספר יצירה מה שכתבו כי חודש תמוז הוא כנגד נצח ואילו חודש אב כנגד הוד, ונצח הוא בחינת התורה, והיפוכו צנ"ח מלשון נפילה, ונהפך הוד"י למשחית, וכל היום דו"ה וביהמ"ק נקרא הו"ד מעטה הוד לבושו, (עי' רש"י ריש פסחים), ולכן אמרו שכל האוכל בט"ב כאילו אוכל גיד הנשה וכו' והנה גיד הנשה הוא או של ימין או גם של שמאל וכמבואר בסוגיא בחולין אך הוא שייך לבחינות האלו של נצח והוד.

ועיין חגיגה טו: שאחר איבד את כל תורתו וחלקו לעולם הבא משום שזמר יווני לא היה פוסק מפומיה ונראה דהכוונה בזה לדברינו שאם אין ביהמ"ק חי וקיים אצלו ואינו חלק מהחורבן הרי שתורתו נמסרת לחיצונים ועיין סוטה כא., ועיין גם בתוס' בב"ב כא. שביאר היאך כי מציון תצא תורה ומדוע התורה תלוי בביהמ"ק ובציון.

בוטל התמיד והובקעה העיר בראשון או בשני

ועיין בירושלמי (הובא ביפ"ע) בברכות פ"ד ה"א דהקשו דהא בימי החשמונאים זה כבר בוטל דהא מבואר בב"ק פב: שאז גזרו על חכמת יוונית כשביטלו את התמיד מחמת המעשה שהיה שם ועיי"ש בתוס' שהקשה דהא בפולמוס של טיטוס גזרו עליו).

והנה לגבי מתי הוקבע העיר בזמן בית ראשון, עי' ירושלמי, דלמרות דכתיב דבראשון הובקעה העיר בתשעה לחודש כדכתיב בקרא אינו אלא קלקול חשבונות שמתוך טירדתם טעו בחשבונם ולא רצה הפסוק לשנות ממה שהיו סוברים, וכ"כ התוס' בר"ה י"ח. ועיי"ש במהרש"א בטעם שהיה קלקול חשבונות לפי שהאומות מונים לחמה וישראל ללבנה והאויבים גזרו על חשבון הלבנה וקידוש החודש התקלקל וכך הגיעו לכזה טעות ושנת החמה מוסיף על שנת הלבנה י"א יום, ונמצא שבג' תקופות מתשרי עד תמוז נוסף ח' ימים והם הט' ימים שבין ט' בתמוז ל"ז שבו. ע"כ.

וסיימו שם התוס' דהבבלי פליג על הירושלמי ולא נתבאר מנלן דהוא פליג ואולי מדלא חשיב התנא לבקיעת העיר לשני דברים בי"ז בתמוז כמו שהחשיבו בתשעה באב לחורבן הראשון והשני לשני דברים, אך הגמ' מקשה בדף כח: משני המקראות האלו דכתיב דהיה בט' לחודש ויישבה כאן בראשון וכאן בשני, וא"כ ס"ל להבבלי דמתני' אינו מדבר אלא בשני ולא בראשון.

ועיין ברמב"ם שכתב דהיה בבית הראשון ועיין בגבורות ארי שעמד בזה ועיי"ש רש"י שכתב שלא היו עוד כבשים להקריב ולא ביאר האם היה בראשון או בשני

האם בקיעת העיר היה בתשעה בתמוז

ובעיקר הקושיא דהא סוף סוף אכתי הא כתיב בקרא דהצום צריך להיות בתשעה לחודש ולא ביז' עיין מה שכתב במנחת חינוך (מצוה שא) שהוכיח בכמה הוכחות דעיקר כוונת הכתוב אינו לקבוע יום לתענית אלא רק לקבוע את חודש התענית והיינו 'צום הרביעי' דייקא, אך באמת יש לומר עוד דהא באמת אחר שנבנה ביהמ"ק השני פסק התענית משום המקדש הראשון ולכן אנו מתענים משום השני דווקא וקבעו בו מפני ה' מאורעות שהיו בו, ולמרות ד' בטבת למרות שנתבטל בבית שני חזרו וקבעוהו אחר החורבן ... אפשר דסוף סוף קבעוהו מחמת הצרה זו למרות שאין זה באותו היום ודו"ק.

ועוד יש לחלק בין חורבן הבית שכל בית ובית נחשב לצרה בפני עצמה לשאר הצרות דאין לחשבם כצרה נוספת ובפרט לפיה"מ בר"ה דגם בבית שני המשיכו לצום בט' באב ואולי דווקא בט' באב היו צמים ולא ב"ז בתמוז ובי' בטבת,

ועיין זוהר חדש בפרשת ויצא מה שנאמר שם שהיה על שני בתי המקדשות.

ועיין בריטב"א וברמב"ן דבאמת יש עניין לצום גם בט' וגם ב"ז בתמוז על פי הפס' הזה ובבית שני עיין בט"ז בסימן תקנ"ב דאחר הסעודה היו אומרים קינות ואנו אומרים לפני חצות דווקא ויל"ע בזה.

תשעה באב כנגד יום הנשואין שנתבטל

חטא המרגלים ושנאת חנם ולשוה"ר ביטל את הנשואין

ה' דברים ארעו לאבותינו בט' באב ונראה והיינו שהתחיל עם חטא המרגלים ומזה נהיה כל שאר הפורעניות עד חורבן ביהמ"ק, וט' באב היה צריך להיות יום שמחת ליבו והיינו נשואין כניסה לרשותו ונאמר ולדאבונינו עכשיו נהפך.

ובחטא המרגלים מצינו ה' דברים שטענו בשנאת ה' וגו' ועיין מהרש"א בסוף תענית שזה השורש שנחרבה הבית ע"י שנאת חנם.

ועיין באבות דר' נתן פ"ד הובא בח"ח בהקדמה לאהבת חסד פעם אחת היה ריב"ז יוצא מירושלים והיה ר' יהושע מהלך אחריו וראה ביהמ"ק חרב אמר ר' יהושע אוי לנו על זה שהוא חרב מקום שהיו מכפרים בו עונותיהם של ישראל אמר לו ריב"ז בני אל ירע לך שיש לנו כפרה אחת שהיא כמותה ואיזה, זה גמ"ח שנאמר כי חסד חפצתי ולא זבח, והיינו אם יש אהבה ואחוה ואין שנאה הוה כאילו יש ביהמ"ק, וא"כ אם נחרב הבית מוכח שלא היה שם אהבה ואחוה וגמ"ח ביניהם.

ביהמ"ק מקום דנשקי שמיא וארעא, חדר היחוד

ונשואין זה בחינה של אחדות כדכתיב והיו לבשר אחד, ואת הבחינה הזאת הפסדנו בחורבן ביהמ"ק שהוא המקום דנשקי שמיא וארעא והוא בחינת יסוד העולם וכתרגום על כי כל בשמים ובארץ דאחיד בשמיא וארעא וזהו ביהמ"ק בקה"ק שישראל דבקים באביהם שבשמים ואת זה הפסדנו בגלל חטאינו שהפרדנו בינינו לבין עצמינו בעוה"ר.

אינכם מאמינים - אין דביקות בינינו

והנה בפר' המרגלים בפר' דברים כשבני ישראל אמרו בשנאת ה' אותנו, ועי' רש"י שם שארץ ישראל אינו כארץ מצרים דבארץ ישראל אין מים כל הזמן כמו הנילוס רק צריכים להתפלל כדי שירדו הגשמים, עיי"ש, לא מצינו שמשה ענה להם על טענה זו (ולכאו בפשטות אין זה טענה כלל) אכן מצינו אח"כ שמשה אמר להם ואינכם מאמינים וכו' והיינו מה שאמרתם שיש כאן עול זה רק מפני שאינם מאמינים דישראל לא רצו להיות בארץ ישראל ששם יש מהלך של עיני ה' אלוהיך בה, שתמיד צריך לבקש ולקבל מה' את כל צרכיו, אלא הם רצו להיות כקללת הנחש שנאמר עליו עפר לחמו שלמרות שיש לו אוכל היכן שהולך אך מקולל הוא כי הקב"ה אינו רוצה לראותו.

ונראה לומר שאם היו מאמינים היה כאן קורבה אל הקב"ה, וזהו שאנו אומרים בספר הקינות שבתחילה, אמרו נעשה ונשמע ועתה ענות אמן לא אבו והיינו חסרון באמונה כי מאי דבלבך עלך בלב חברך עליך, וכיון שהם ככה חשבו על ה' ממילא זה פעל וגרם שככה ה' חשב עליהם וזהו הפירוד והשנאה שנוצרה ביניהם שכל קבלתם את התורה היתה מעין אונס בעלמא ונפגם כל האהבה שהוא גמטריא אח"ד ובזה נתבטלה היום חתונתו.

ועיין מש"כ המהר"ל בנתיב האמונה פ"ב על הפס' אמונים נוצר ה' - כי האמונה הוא דביקות והיינו כמובא שיודע שנמצא ועניין האמונה הוא שמאמין בה' ויודע ומרגיש שזה האמת, וזהו הנפקא מינה בין ישראל לגוי כי גוי כשיש לו קושיא הוא קם ועושה מעשה והדבר נהיה מופרך אצלו וכמו שרואים אצל אחשוורוש ובלשאצר שטעו במניין הע' שנים של הגלות ומיד עשו מעשה, אך דניאל לעומתם למרות שהיה לו גם חשבון ומ"מ כשטעה הודה על טעותו, שחלה הטעות בעצמו והתבונן שוב בספרים עיי"ש כדכתיב ובינותי בספרים וגו', וכן עניין תפילת שלמה שגוי תקבל את תפילתו תמיד כי הוא לא יודע להבין שזה לא לטובתו, אך ישראל רק אם זה לטובתו (תוספת ברש"י בפרשת תולדות, על הפסוק ויתן לך), דאי חושב רק על עצמו, משא"כ ישראל מסתכל שיש בורא שמנהיג העולם ומאמין בו ויודע שהכל הוא לפי רצונו.

וזהו שמשה אומר לישראל בנים, לא אמון בם - שהם צריכים לחיות כבנים, אבל למעשה אין בכם אמונה.

העולם נשאר עומד רק על עמוד גמ"ח

ובקנות (טו) נאמר בשלי רמז והארץ היתה תוהו ובוהו, וכוונת הדברים למבואר בב"ר (בה) שהפסוקים בבריאה של בראשית מרמזים על ביהמ"ק בנוי וחרב ובנוי, בראשית ברא אלוהים - זהו ביהמ"ק בבנינו, ואח"כ חורבנו רמז במה שנאמר והארץ היתה תוהו ובוהו.

ונראה לבאר על פי דברי הגר"א בריש האדרא רבא כי העולם חזר לעמוד על חד סמכא וכמו לפני התיקון שעמד רק על חד סמכא, (ותוהו וזהו העניין שיש פירוד ונחרבו עמודי העולם וכפי שנבאר), ובנוי שוב נרמז במה שכתוב ויהי אור, וכדברי הגר"א שהיום נשאר רק גמ"ח משלושת העמודים של העולם וזהו השנאה של נרגן מפריד אלוף, .

וזהו עניין הבחינה שבו היה החטא בבחינה שאין החטא נמתק אלא בשרשו, וכיון ששורש החטא היה בפירוד ובשנאה, הרי שהתיקון של אותו החטא מוכרח להיות דווקא באופן של אהבה וחסד אחד עם השני (כפי שביארנו להלן במאמר של בא"ש אתה עתיד לבנותה עיי"ש).

קשה מכולן הוא כי חולת אהבה אני

ועיין מש"כ הגר"א לבאר בפסוקי שיר השירים בפסוקים הראשונים שם באתי לגני וגו' שזה על בית המקדש, אני ישנה שזה בזמן חורבן ביהמ"ק, אך ולבי ער שהיו עדיין ת"ח קול דודי דופק דקאי על הנביאים, ועיי"ש מש"כ לבאר אחותי - חכמה, רעיתי גבורה, יונתי תורה, תמתי מצוות, (וכן לכאן כנגד ד' אותיות ותושבע"פ כנגד אות ו' ומצות בחינת ה' האחרונה).

ובזה יש לבאר המחלוקת בין בני בבל לבני ארץ ישראל למי יאות טפי למבכי ... כמובא במדרש הנעלם בזוהר איכה, בראותן צער השכינה שאינה יכולה לעזור לעם ישראל, והם שומעים את הקול שבוכה השכינה ורואים את צערה וי"ל שבחינת בני ארץ ישראל זו היא על אחותי רעיתי יונתי תמתי, וע"ז קבכי על בחינת התגלות הויה שהוא בעולם וכו' וה' דרגות אלו של בעלי חכמה ויראה ותורה ומצוות ודו"ק שראשי נמלא טל של ט' באב, עיין כתובות קיא: מה שדרשו על כי טל אורות טלך, ובט' באב נסתיימו הל"ט יום של המרגלים שחזרו מלתור הארץ.

פשטתי את כותנתי - עיין מש"כ הגר"א שם שכל זמן שלובשו אינו נמאס אבל אחר שפושטו נפשו קצה עליו לחזור וללבשו, (וכך ישראל אחר שנתרחקו ודבקו בתענוגים ובתאוותיהם קשה עליהם לחזור טוב) רחצתי את רגלי וכותנתי בבחינת מח, - ורגלי בחינת מעשה.

דודי שלח ידו וכו' זהו בנין בית שני, שבו פתחתי אני לפתוח לדודי וגו' שהייתי מוכנה לקבל השלימות שהיו לי מעשים נאים, וזהו ידי נטפו מור ואצבעותי מור עובר ואלו הם ה' דברים שחסרו בבית שני ויג' הפרצות שנפרצו בזמן בית חשמונאי, אבל אז דודי חמק עבר שנחרב בית השני, ומרומזים בנפשי יצאה בדברו, בקשתיהו ולא מצאתיהו קראתיו ולא ענני, מצאוני השומרים וגו', זה חורבן בית השני ומיתת הצדיקים, ולכאן מכה לשון חסרון עיין רש"י בפרשת בלק, וכן הא דדרשו גם כל חולי וכל מכה אשר שמתי במצרים לא אשים עליך שדרשו שזו מיתת הצדיקים, פצעוני זה חורבן ארץ ישראל נשאו את רדידי מעלי - זה כל הצרות שעברו עליהם.

ואח"כ עונה כנסת ישראל השבעתי אתכם בנות ירושלים - שהם היב' מלאכים הסובבים מלמעלה את ירושלים של מעלה, אם תמצאו את דודי מה תגידו לו - פירוש מכל הצרות

שמצאוני אל תגידו לו יותר ואיני מתקצף על זה ואיני רוצה להודיעו רק תודיעו לו שגודל צערי הוא שחולת אהבה אני, שזה קשה יותר מכולם מה שהוא נפרד ממני.

ולכאו' יש לומר דהיינו בחינת על ז"ה שמרמז על השכינה (וכדכתיב זה אלי ואנוהו, זה ה' קיונו לו) היה דוה ליבנו שזה עיקר טענת עם ישראל וצרה שלהם שהוא נפרד ממנו, לעומת האהבה זה בחינת אח"ד, ואמונ"ה היינו אח"ד והיה חסר להם האמונה המחברת וכנ"ל).

וזהו עיקר קושי הגלות וא"כ מה שאנו מצפים לישועה, היינו שנתחבר שוב עם השכינה שזהו עיקר ישועת ה', וזהו האר פניך ונשועה וכמבואר ברבינו יונה, שישועת ה' היינו הארת פניו, שיהיה במהרה בימינו אמן.

מאמר ו'

כל רודפיה השיגוה - המלחמה בימים האלו רק בכח החיבור לתורה

הלומד תורה היצה"ר משלים עמו ואין צריך מלחמה

כל רודפיה השיגוה בין המצרים מי הם אלו הרודפים אחריה, ובאמת נראה דבר נפלא כי הזמן שאותו הציבה התורה למלחמה כנגד היצר והשטן הוא דווקא בימים האלו.

כתב הגר"א בפרשת כי תצא (עפ"י הזוהר) שמבאר את כל המלחמה המוזכרת שם שהיא רומזת למלחמה עם הסט"א ומלאך המות היצר הרע שהם אותו אחד כמובאר סוף פ"ק דב"ב, וזמן המלחמה הוא בימים האלו, ושם מבאר היאך הדרך לנצח את המלחמה הזו.

וכותב הגר"א כי תצור על עיר הוא עיר הקודש, ימים רבים - הוא שלושה ימים כמו שדרשו חז"ל ימים שנים רבים שלושה שנעשית זבה גדולה בשלושה ימים, וכתוב כם כאן ימים רבים, שהם שלושת ימי הצער שיש ליצה"ר ולשטן רשות לשלוט והם י' בטבת, יז' בתמוז, וט' באב, (וכן כותב הגר"א ביונה ובאסתר גבי סעודת אחשוורוש כי ימים רבים הם לעולם שלושה וכנגד זה יש שלושה ימים שהוא יכול גם לצער אחרים שהוא יכול לשלוט על האדם, והם כנגד ג' העבירות וכפי שהארכנו במאמר לעיל).

ויש שלושה שבועות מיז' בתמוז עד תשעה באב כנגד השלושה שבועות מר"ה ועד שמחת תורה (צום הרביעי, צום החמישי וצום העשירי, ואומר הגר"א אלו הימים של 'כי תצור על עיר - זה עיר הקודש, להלחם עליה - זהו יז' בתמוז או ימי בין המצרים, ותפסה - זה יז' בתמוז שכבשו העיר, או ט' באב (ב' ביאורים), עד רדתה - זה תשעה באב שבו ירדה הכבוד מראשינו.

ומתבאר כאן שיש למלאך המות זכות לעשות מלחמה בימים האלו, וצריכים ללמוד מהם תכסיסי המלחמה, וגם זה רמוז בפרשה הזו כפי שממשיך הגר"א ומבאר לצור על עיר זה האדם, אם עץ מאכל הוא לא תשחית את עצה בעוה"ז, וכתר - לעוה"ב, כי ממנו תאכל ואותו לא תכרות - כי האדם עץ השדה שהשדה הוא הגן עדן והשטן אין לו רשות להשטין שם.

לא תשחית את עצה - היא הנשמה השייכת לגן עדן לעץ החיים ואותו אי אפשר להכרית, אך את היצה"ר צריך ובנית מצור על העיר - כמבואר בנדרים ל"ב. שלא יכול להכשיל אותו,

וזה נקרא שם מצודות, עיי"ש, אך אם הוא לומד תורה שהיא נקראת עץ חיים, לא תשחית כי היצר לא יכול לעשות לו כלום.

ואדרבה **כי ממנו תאכל** - כדרשת חז"ל בסוכה נ"ב: על הפס' במשלי אם רעב שונאך האכילהו לחם, וה' ישלם לך ודרשו שכוונת שלמה ללמד היאך להשלים עם היצה"ר השונא לאדם, והוא עיי"ז שיאכילהו לחם שזהו לחמה של תורה שצריך להאכיל ליצר הרע, ועיי"ז היצר הרע ישלים עמו, כי אפילו היצה"ר נהנה מהתורה ועל זה אמרו חז"ל בב"ב יב. קודם שהאדם אוכל יש לו שני לבבות ואחר שאוכל אין לו אלא לב אחד שהכוונה לאכילה של תורה שהיצר משלים עמו להיות לב אחד.

היצר הרע נעשה לתבלין ליצר הטוב עיי"ה התורה

בראתי יצה"ר בראתי תורה תבלין (קידושין ל.), וקשה שהרי תבלין משמע שזה נותן טעם בדבר ומטעימו, ועוד אמרו שם אם אבן הוא מתפוצץ ואם ברזל הוא נמוח וכו' והרי שצריך לפוצץ אותו.

ואנשים חושבים שמי שלומד תורה היצר הרע הוא הלוחם הגדול שלו, אך זה ההיפך היצר נהיה החבר שלו וכמבואר בגמ' ריש חגיגה דהוה רגיל מלאך המות גביה דר' ביבי בר אביי, כי שם אין רע.

ואתו לא תכרות כי האדם עץ השדה לבוא לפניך - וכאן נתחדש כי כל הלומד תורה מתוך הדחק ישנם שלושה שיטות בסוטה מט. או שתפילתו נשמעת או שאין הפרגוד ננעל מפניו או שמשביעין אותו מזיו השכינה, ורואים שה' בעזרו, וזהו דכתיב 'לבוא מפניך במצור' הוא לא בא לפניך כלל בצער, מטוב עד רע, אין אצלו רע, זה עץ החיים, הוא רק בא לסייע לך בשעת המצור.

ואילו כל דבר אחר חוץ מזה, זה טוב ורע מעורבב, ומזה אל תאכל ממנו, וה' נותן רשות לשטן, וצווה לשטן אותו תשחית וכרת ותכשיל אותו שיש לו רשות להכשילו עד רדתה בתשעה באב.

והטעם שזה כתוב בלשון נוכח 'לבוא מפניך במצור' הוא כמבואר באריז"ל בכוונת הברכה כי בתחילה כשאומרים 'ברוך אתה' בלשון נוכח הוא משום שזה מוחין דקטנות וכן כאן שמדברים על המלחמה כנגד היצה"ר ללא התורה זה בא בלשון נוכח דווקא.

חונה מלאך ה' סביב ליראיו עיי"ה לימוד גמרא

והביאו על זה בגמ' בברכות - כי מלאכי"ו יצו"ה ל"ך (יחיד ורבים הלכה כרבים ר"ת יוה"ך) ולכאו' הכוונה שהמלאך הנברא מדברי התורה ישמור עליו.

ועיין בספר החיים חלק א' פ"ב שכתב כי גמר"א הוא ראשי תיבות גבריאל מיכאל רפאל ואוריאל, וזה חונה מלאך ה' וכו' כי העוסק בגמרא חונה מלאך סביב לו להצילו וכו', ויש לפרש בזה הבוחר בדברי חכמים (יחיד ורבים הלכה כרבים זה דברים חכמים ועיין)

עכ"פ מבואר מזה כי יש זמן שיש לו ליצה"ר רשות לעשות מלחמה וזה עכשיו בבין המצרים, והעצה היא אם האדם שייך לגן עדן לעץ החיים ועוסק בתורה לשמה וברך בתורה לשמה ועמל בתורה כראוי, ומשתמש ברז הזה שמלאכי השרת משתמשים בו גם תפילתו מתקבלת, אז אין היצר יכול לו אבל אם לאו הרי היצר יכול לשלוט עליו.

בשאר הנסיונות צריך להכרית היצר הרע והגוף להכניעו לה'

אך אם לא עץ מאכל הוא היינו כשהיצר מגיע להכשילו בעבירה, צריך להכריתו, והדרך להכניעו הוא לבא מפניך במצור - מבאר הגר"א עפ"י דברי הזוה"ק שדרש את הפס' אשרי שאל יעקב בעזרו שברו על ה' אלוהיו, ואמרו בזוהר שברו משלון שבר, שמשבר גופו בשביל ה' אלוהיו, שלא ליפול בחלקו של היצה"ר, ושם צריך עד רדתה שתרד לגמרי.

ורק עץ אשר לא תאכל ממנו שהוא עץ הדעת טו"ר שהיה אסור לו לאכול אותו יש רשות להיצה"ר להשחית בעוה"ז, וכרת - לעוה"ב, והמצודים אלו העוונות וכו' שמכשילים את האדם.

ובאמת בעץ הדעת נכלל ג' העבירות שישראל נכשלו בהם בבית הראשון והם גילוי עריות בזה שבא על אשתו בערב שבת כמבואר באריז"ל, וגרם מיתה לכל העולם שזה עון שפיכות דמים, ועבודה זרה כמבואר בסנהדרין נח: דהוא אחד מהז' מצוות שאדם נצטווה עליהם ונלמד מזה שכתוב 'ויצו ה' אלוהים על האדם מכל עץ הגן וגו' ודרשו שהמילה אלוהים מלמד על איסור עבודה זרה.

כל החטאים שהחריבו הבית התחילו עם החסרון בחיבור לתורה

ועל פי דברי הגמ' יבוארו דברי הגמ' בנדריים פא. דאמרו שם דהחורבן נגרם בעקבות החסרון מחיבור לתורה, וזה מה שגרם לכל שאר הג' עבירות והשנאת חנם כמו שיבוארו.

שאומרת שם הגמ' מפני מה אין מצויין ת"ח שבניהם ת"ח מפני שלא מברכים בתורה תחילה, דאמר רב יהודה אמר רב, מאי דכתיב: מי האיש החכם ויבן את זאת? דבר זה נשאל לחכמים ולנביאים (יש גרסאות שגם למלאכי השרת, עיי בטור) ולא פירשוהו, עד שפירשו הקדוש ברוך הוא בעצמו, דכתיב: ויאמר ה' על עזבם את תורת וגו', ומק' הגמ' היינו לא שמעו בקולי היינו לא הלכו בה! אמר רב יהודה אמר רב: שאין מברכין בתורה תחלה.

וכתב שם הר"ן - מצאתי במגילת סתרים של ה"ר יונה ז"ל דקרא הכי דייק דעל שלא ברכו בתורה תחילה אבדה הארץ דאם איתא על עזבם את תורת כפשטא משמע שעזבו את

התורה ולא היו עוסקין בה כשנשאל לחכמים ולנביאים למה לא פרשוהו והלא דבר גלוי היה וקל לפרש אלא ודאי עוסקין היו בתורה תמיד ולפיכך היו חכמים ונביאים תמהים על מה אבדה הארץ עד שפרשו הקדוש ברוך הוא בעצמו שהוא יודע מעמקי הלב שלא היו מברכין בתורה תחלה כלומר שלא היתה התורה חשובה בעיניהם כ"כ שיהא ראוי לברך עליה שלא היו עוסקים בה לשמה ומתוך כך היו מזלזלין בברכתה והיינו לא הלכו בה כלומר בכונתה ולשמה אלו דברי הרב החסיד ז"ל והם נאים ראויין למי שאמרם, ע"כ.

ושמעתי מאבי ז"ל שביאר עפ"י הגמ' בב"ק יז. שאמרו חז"ל אין מים אלא תורה, שנאמר: הוי כל צמא לכו למים, והנה במים יש דין שאינו מברך עליהם אלא כששותה לצמאו, וכאן אפשר שברכו אבל מ"מ הלימוד שלהם לא היה מצריך ברכה, כיון שהלימוד לא היה לצמאון אצלהם לא היה צריך ברכה, כי השותה מים צריך לברך רק אם זה לצמאו, (וזאפשר שזה גם כוונת ר' יונה שם).

וידוע הקושיא דהא מאידך ביומא ט. נאמר כי בית ראשון נחרב מפני ג' עבירות חמורות ג"ע שפי"ד וע"ז, ואילו בית שני מפני שנאת חנם וזהו סתירה שא"כ זהו חטא אחר. (והט"ז ביאר דהיו להם עוד עבירות אך כל עוד היה להם את זכות התורה היא הגינה עליהם אך כשירד אצלהם ערך חשיבותה של התורה ממילא גם ירד כוחה להגן עליהם).

אך לדברי הגר"א מיושב שאם יש ברכת התורה ומחוברים לתורה אז היצה"ר לא יכול לשלוט ואינו יכול להכשילו בשאר עבירות, וממילא לא באים לשום עבירה וממילא לא יהיה שנאה.

אך אם לא ברכו בתורה ולא מחוברים לתורה הרי יש ליצר רשות להכשיל את האדם בכל מיני עבירות, ממילא יורדים עד שמגיעים לחורבן ביהמ"ק, ועי' מסילת ישרים פ"ב דאם אין זהירות יכולים להגיע עד חורבן הבית, עיי"ש.

ויש להתבונן בימים הקשים האלו אשר קיום ההלכות בו כהלכתן אינן פשוטים וקלים וזהו גופא התיקון של חטא שלא ברכו בתורה תחילה שלא ראו היאך התורה היא חיינו והיא התורת אמת ובלעדיה אין לנו כלום ואנו נותנים עבודה את כל עצמינו, ומדקדקים בהלכות הימים האלו כראוי ואיננו מחפשים היתרים כאלו ואחרים.

כשאין לשכינה שמן לדלוק היא שורפת את הנר שהם ישראל והתורה

ועיין לעיל בהקדמה מה שהבאנו ממכתבו הנורא של הרמח"ל על שהתורה מוסרת עצמה לשריפה מכיון שישראל לא עמלים וממיתים עצמם עליה, ועי"ז נעשה פאר תחת אפר.

ועיין בדברי הגר"א בתיקונים ובהיכלות באריכות שכתב על מה שנאמר כי ה' אלוהיך אש אוכלה דהוא נהורא דלא שורף אלא דליק על רישא דצדיקיא, ואתם הדבקים בה' אלוהיכם, ודליק ואכיל שמן שעל הראש, תורהו מצות דלהון, והוא נהורא וכו' ואם לא זכה הוא אש

השורף, כי האש האוחז בפתילה צריך להרבות שמן בנר ואם כלה השמן אוחז בתפילה ומבעירו שלכן הצדיקים הקרובים לשכינה הם נענשים תיכף ולכן צריך קרבנות ומצות בכל יום שהם מאכל השכינה, ולכן באר"י עיקר ציווי המצות כמש"כ כי לא ידעו משפט אלוהי הארץ כי שם עיקר משכן השכינה ושם צריך להוסיף שמן בנר וכו'

ברכת התורה על הדביקות בתורה

כתוב בזוה"ק בפרשת עקב כשהאדם מברך הוא מעלה בירורים עד רום כל המעלות וה' משתיק את כל פמליא של מעלה לראות את הדורון שהאדם שולח לו מלמטה, וכמבואר שם, וכן יש להמשיל הדבר למי שלקח אבן לזרוקו כלפי מעלה ככל שהזריקה תהיה יותר חזקה ככה הוא יפול חזק יותר וישפיע יותר.

בכל ברכה החלק הראשון הוא לשון נוכח - ברוך אתה, אך החלק השני הוא לשון נסתר - אשר קידשנו במצוותיו, ומבואר בספרים שעד 'מלך העולם' אנו מעלים את הבירורים, ואח"כ הוא מוריד לנו השפע חזרה ב'אשר קידשנו במצוותיו' ואפשר לדמות החלק הראשון של הברכה כמו הליכה והחלק השני זה להקבלה השמיעה,

וברור שגם בלי ברכה עשה את מעשה המצוה אך האדם עצמו לא השתתף להביא השפע הנגרמת על ידי עשיית המצוה, שזה נעשה עם הברכה, וזה החלק הראשון הוא מעלה את זה והעניין הוא לא רק הברכה אלא להיות מעוניין להיות קשור לדבר שיהיה חשוב לו לראות פני המלך עם הדורון של כשעושה ברכה לפני האכילה.

שאלו למלאכי השרת ולא ידעו על מה חרבה

הנה לפנינו בגמ' לא הוזכרו מלאכי השרת, אכן עי' בטור או"ח סי' מ"ז, שהזכיר מלאכי השרת, ואפשר לבאר דהנה יש מחלוקת האם מלאכי השרת יודעים מה שהאדם חושב בליבו ובפסחים איתא כי שבעה דברים מכוסין מבני אדם מה שבלב חבירו ועי' בתוס' בשבת יד: ורע"א בגלהש"ס שם מציין שיש דברים שיכול לדעת ויש שלא יכולים לדעת עיי"ש.

והכא נמי יש לומר שבזה נחלקו האם מלאכי השרת יכולים להשיג את החסרון שהיה בליבם של ישראל שלא העריכו והחשיבו מספיק את דברי התורה.

ולגבי כמה צריכה התורה להיות חשובה בעינינו, יש לציין להא דכתבו התוס' בכתובות ס"ג. במעשה עם ר"ע וכלבא שבוע, ורחל ביתו לקחה עם הארץ בן מ' שנה וכו', ואביה כעס עליה והדירה וכו' וכל השנים שלמד (ולפחות כ"ד), עדיין היה מזודר, (והיום אומרים על כל דבר קטן שאינה מפריעה יותר מידי, שלי ושלכם שלה הוא, צריך להבין כי זה לא מדוקדק וצריך לדעת את המדרגה וההקרה שבת כלבא שבוע עשתה עבור ר"ע כדי לזכות שיוכל לומר שלי ושלכם שלה הוא), והנה כשכלבא שבוע רצה להתיר נדרו שמע שזה ר"ע נפל על כרעיה ונשקיה והתחרט על נדרו וכו', והקשה התוס'

דכשבא ר"ע להתיר נדרו אמר ליה אם היית יודע שיהיה ת"ח כלום היית נודר וכו' ועל סמך זה התיר הנדר, וקשה שהרי החכם העוקר את הנדר, עוקרו מעיקרו כשאומר שאם בשעת הנדר הייתי יודע שזה המצב, אך זה רק אם היה מציאות כזו באותו שעה אבל אין פותחים בנולד, והק' בתוס' דהרי אז ר"ע היה ע"ה עד שאמר מי יתן לי ת"ח ואנשכנו כחמור וכו' ות"י התוס' דרך הוא באדם שהולך ללמוד שנעשה אדם גדול, ע"כ, ולכאור' קשה שהרי בשבת כג: אמרו שיש ג' דרגות, רחים רבנן, ודחיל רבנן, ומוקיר רבנן, ושם כתוב בגירסת הגמ' יהא עצמו ת"ח ואם הוא לאו בר הכי יהיו חתניו ת"ח והרי כל אחד יכול להיות ת"ח אכן יש לתרץ דעדיין מה שכתב רש"י שם שאינו רגיל לעסוק בתורה, א"כ אין זה מספיק שהולך ללמוד אלא צריך גם שיהא רגיל לעסוק בתורה, ורק מי שיעמול בתורה בוודאי יצא ת"ח, ואה"נ שצריך גם את כח ההליכה בשביל לצאת ולהיות ת"ח אך העיקר הוא העמילות בתורה.

עוד ביאורים בלא בירכו בתורה תחילה

והתוס' ביארו שאין מברכין עליו בתחילה כשמשיכמין בבוקר ונראה דהכוונה שמקדימים דברים אחרים להם, וברא"ש ביאר כפשוטו שלא ברכו קודם הלימוד, ועיי"ש במהרש"א שביאר באופן חדש דכל תלמוד תורה שמברך לפניו כהן ע"ה אותו ת"ח חייב מיתה שנאמר ולמשנאי אהבו מות, והיינו שאין הת"ח מברכין בתורה תחלה ומניחין לברך לפניהם כהן ע"ה.

ולכאור' בענין זה על מה אבדה הארץ, יש מחלוקת בין הירושלמי בחגיגה לבבלי לבבלי דאיכא עוד קרא דכתיב בעמוס פ"ב דעל ארבעה לא אשיבנו ואחד מהם על מאסם את תורת ה', והירושלמי הביא הפס' הזה ושם נאמר כה אמר ה' על שלושה פשעי ישראל ועל אבעה לא אשיבנו על מאסם את תורת ה' וחוקיו לא שמרו וגו' ונראה שהירושלמי בזה רומז לדבריו במסכת חגיגה פ"א כי ויתר הקב"ה על ג' עבירות ולא ויתר על חטא ביטול תורה כי זהו החמור מכולן, ואולי אלו הם השלושה אשר אמר עליהם לא אשיבנו

ואפשר דלא פליגי וכמבואר לעיל, שהם ב' שלבים קודם לא עסקו בתורה לשמה וממילא התורה לא הגינה עליהם ונפלו ביד היצר, ומזה נגרם שמאסו בתורה, וכמבואר ברש"י בריש פרשת בחוקותי שבתחילה האדם אינו לומד ואח"כ מזה מתגלגל שאינו עושה עד שעבירה ממשיכה לגרור עבירה יותר חמורה עד כדי שהוא מואס באחרים העושים ושונא החכמים וכו', עיי"ש, וזה הכוונה שלא ברכו בתורה שבמצב כזה אין שייך לברך.

יז' בתמוז - כנגד ביטול התורה, שגרם לט' באב לסילוק השכינה

ויש לומר דזהו שחטא העגל שהיה ביז' בתמוז שגרם לביטול התורה הוא החטא שגרם (בשנה שניה) לחטא המרגלים בט' באב ששלט בהם השטן ולא החשיבו את התורה וכו', וחורבן הבית הראשון היה משום חטא העגל וחורבן בית שני היה משום חטא המרגלים.

והחורבן לא היה אלא רק אחר שנכשל בעבירה, וממילא הכל התחיל בשנאת חנם וכמבואר בשבת קיח. מפני מה חרבה ירושלים וכו' וזה גרם שלא יהיה חשיבות ללימוד התורה וממילא נחרב ביהמ"ק.

ויצרו של אדם מתגבר עליו בכל יום ולולי הקב"ה עוזרו אינו יכול לו ובפרט בימי בין המצרים וזהו הזמן להלחם בו, ומיושב הסתירה 'על מה אבדה הארץ' סיבת הדבר כמבואר בב"ח באריכות בסימן מ"ז על תורה לשמה וכדכתיב 'זאת התורה אשר נתתי לפניכם' אשר נתן לנו תורת אמת זהו הברכה שלפניהם, עיי"ש בלשון הב"ח.

וסיום תיקון חטא העגל (לפי חד מ"ד בסנהדרין) היה בזמן חורבן בית ראשון, ואפשר שזה היה מפני שעד אז עדיין היו משתמשים בפרה אדומה שעשה משה (ואפשר שזה הפירוש ויקחו אליך, שנקרא על שם משה), והנה עד אז היה מימות משה סך תתק"ס שנים, וכידוע שזהו שיעור ביטול, כמובא בירושלמי לגבי בריה, (וזה גם שיעור מקוה של מ' סאה, דבכל סאה יש כ"ד לוג, וא"כ יש במקוה תתק"ס לוג, וענין מקוה עי' חינוך פר' שמיני שכת' שזה ענין שהאדם מבטל עצמו, ונעשה בריה חדשה מן המים, וכתחילת ברייתו, ולכאוי"ל שזה גם ענין שטבילה מועילה לתיקון הכעס [קנ"א]), וזהו הזמן שנתבטל בו חטא העגל והוצרכו לעשות פרה אדומה חדשה.

הליכה - חודש תמוז, ושמיעה - חודש אב - לרמוז לעמל התורה

ולא שמעו בקולי ולא הלכו בה - עיין ספר יצירה דיש שם משנה שמפרטת את החושים של האדם שהם כנגד החודשים וכנגד חודש תמוז הוא חוש ההליכה, וחודש אב הוא חוש השמיעה, ומבאר שם הגר"א כי שני החושים האלו נתיחדו לצורך עמל התורה.

שהליכה מצינו אצל דברי תורה שהכוונה שם לפס' של הולך דרך שיחו - שנים שהיו מהלכין בדרך ואין ביניהן דברי תורה, והיה מהלך בדרך ופוסק מדברי תורה, וחטא המרגלים היה בחודש תמוז כי היציאה היה בסוף סיון וביום הראשון היו עדיין צדיקים וביום השני זה התחיל ונחלקו בזה רש"י ותוס' סוף תענית, ואז התחילו ללכת וזה היה החטא וכפי שדרשו חז"ל שהליכתם היתה בעצה רעה כמו ביאתם, וכן ההליכה שייכת לכח התורה וכדכתיב במלחמת יעקב ושרו של עשיו ותקע כף ירך יעקב, וכן בריש ברכות הני ברכי דרבנן דשלהו וכו' שהיו שומעין בת קול בכל שנה בספר יצירה בפרק ה' משנה ו'.

ובו ותקע כף ירך יעקב נצח שהלכו בו המרגלים לאר"י ובו לך רד בגלות שהוא באלף הרביעי. וכנגד חודש אב הוא חוש השמיעה, שישראל פגמו בו ששמעו למרגלים ולא שמעו לה', ובו מתו כל הדור אשר שמעו וכו' שהיו שומעין בכל שנה בת קול לחפור מערות ובו שמועה שמענו על חורבן ביהמ"ק (ולכאוי"ל זהו כוונתו), ונראה שיש לפרש הנך קראי דכת' על מה אבדה הארץ, וסיפא דקרא שלא שמעו בקולי ולא הלכו בה ולכאוי"ל זה היה הפגם שלהם בהליכה ובשמיעה, וגרם שיהא דייקא בחודשים אלו.

וכן י"ל שנרמז בצירוף של חודש אב שענינו שמיעה, ה'סכת ו'שמע ישראל ה'יום, והיה אם שמוע בישן תשמעו בחדש, ואם נקיים את השמיעה בקול ה' כראוי לשמוע את הבת קול המנהמת כיונה כל יום ואת הקול נהי שבציון נזכה לעוד ישמע בהרי יהודה, אם בקולו תשמעון וכו'.

ונראה כי עניין שמיעה הוא ההבנה וקבלת הדברים, וכמו שישראל אמרו בהר סיני נעשה ונשמע שהכוונה שהם ילמדו להבין את עומקם של הדברים.

ונראה כי בברכת התורה ישנו דגש על שני החושים האלו במיוחד (ובכל ברכה בכלל), שתחילה יש את העסק בתורה שהוא העמילות בתורה שהוא ההכנה והדרך בשביל לזכות לקבל את השפע של התורה מרום המעלות במוחין דגדלות, וברכה השניה שהוא הזכות לשמוע את דברי התורה, את קול ה' שמדבר מבין שני הכרובים וזוכה לשמוע את אשר בחר בנו.

וממילא העונש מידה כנגד מידה היה בהליכה ובשמיעה ממש, בשני החודשים האלו.

והתיקון צריך להיות להתגבר על היצר באופן זה ע"י ההליכה בתורה, והשמיעה בתורה ואחרת יש לו תפיסה באותם החדשים, והגמ' אומרת היינו לא שמעו והיינו לא הלכו אלא שלא ברכו בתורה תחילה וזהו ממש כדברי הגמ'.

ורש"י כתב אם בחוקותי תלכו"ו - שתהיו עמלים בתורה לא על לימוד תורה אלא עמילות בתורה זה נקרא הליכה, והשמיעה זה כנגד קבלת התורה, וההבדל בין הליכה לשמיעה כי הליכה תלוי רק בי אני הולך ועושה, אבל שמיעה אני שומע מישהו אחר מדבר והעבודה שלי רק לשמוע, ובזה כבר תלוי באחרים, וכמו שמצינו שחרשו נותן לו דמי כולו.

ועיין בזה"ק בפרשת ויצא סוף קנ"א. וכן עיין בזה"ק בפרשת בשלח נ"ח. שאם עוסקין בתורה אז ליכא חורבן ואין היזק יכולים לשלוט על ישראל וכו' עיי"ש.

הסכת ושמע ישראל

הנה פסוק זה שייך לחודש אב, וא"כ י"ל שבו נרמז עבודת חודש זה.

הנה מצינו בחז"ל כמה דקדוקים בפסוק הזה שהוא הולך על עמלי התורה, והפשטות של המילה הסכת הוא להטות אזנו לשמוע את דברי ה' והתורה.

א. לכאוף עניין הסכת הוא כמבואר בברכות סג: והוא מלשון עשו עצמכם כתות כתות ועסקו בתורה לפי שאין התורה נקנית אלא בחבורה, שבלא כן הם מטפשים, ולפי זה צריך לומר שהס - הוא מלשון עשייה עשו עצמכם כתות

ב. וכן כתנו עצמכם על דברי תורה כדדרשו שם, וכדאמר ריש לקיש דאין התורה מתקיימת אלא במי שממית עצמו עליה, וזהו עבודת החודש הזה, ובפשטות לפי"ז הס הוא מלשון הטיית אוזן לשמיעה ולקבלת דברי התורה

ג. הס ואח"כ כתות - במי אתה מוצא חמאה של תורה במי שכועס עליו רבו וכל תלמיד שכועס עליו רבו וכו', ולפי"ז הס הוא מלשון שתיקה וקבלה, דבמי אתה מוצא חמאה של תורה וכו' וכל תלמיד שכועס עליו רבו וכו', עיי"ש סוף מס' ברכות.

בלימוד תורה גם נתחדש יום לשנה, כיון שמתקן חטא המרגלים

הנה בחגיגה ה: מובא המעשה בר' אידי שהיה לומד יום אחד בשנה ודרש ר' יוחנן שם דנחשב לו כאילו למד שנה שלימה, דכמו שאצל המרגלים היה יום לשנה יום לשנה כך גם בתורה יש יום לשנה יום לשנה כדכתיב אותי יום יום ידרשון והביא המהרש"א את קושיית התוס' הרי מידה טובה כפול חמש מאות ואם כן היאך כאן הגמ' משווה אותם כהדדי.

ונראה ליישב שבדבר שבא לתקן קלקול מסוים לא שייך לומר שהוא פי חמש מאות כי אין בו אלא את תיקון הקלקול, וממילא יתיישב גם כאן דמעשה הלימוד של יום אחד בשנה נחשב הוא לתיקון של מעשה הליכת המרגלים יום אחד לשנה, וכפי שנבאר.

מיושב קושיית התוס' דלא שייך בזה מידה טובה מרובה, וכבמעשה פנחס

ויש להביא דוגמא לדבר שהרי בפרשת פנחס כתוב שהיו מאתיים אלף בתי דינים לדון את ישראל (לפי החשבון של שרי עשרות וכו') ואעפ"כ המגיפה לא נעצרה רק מתי שפנחס השיב את חמת ה' במעשה זמרי, והרי למה היה צריך שפנחס יעשה מעשה קנאות, אלא ענין קנאות הוא כמבואר במסילת ישרים פי"ט מהגדרת אהבה שזה דביקות שמחה וקנאות, ומבואר קנאות טובה היינו שזה מחמת אהבה, וא"כ צריך להיות ביחד עם דביקות ושמחה, אך אין קנאות שבאה לבד, דאז אין זה משום אהבה, ורמז לדבר י"ל שלכן כתוב שלוש פעמים בקנאו את קנאתי.

וכל קנאות היא כשהאדם רוצה לשמור על שלו (דהא אם הוא של אחר זה נקרא חמדה ולא קנאות), ועיין בתהלים קו' דכתיב ויקנאו למשה במחנה לאהרן קדוש ה', ושם מדובר על קנאותו של קרח ושם הוא רצה שיתנו לו מלכות וכהונה כי הוא סבר שזה מגיע לו ולכן זה נקרא קנאה

וקנאת ה' באה מתוך אהבת ה' שהוא מרגיש שזה נוגע לו וזהו קנאת ה' צבאות, ובזה זוכה לכהונה דהיינו לקדושה ולדביקות בה' ועיין מסילת ישרים פכ"ו בכוונת השוחט והמקריב עיי"ש.

עכ"פ רואים מזה שאם יש עבירה מסוימת שגורמת למגיפה, לא יועיל שיעשו מעשים טובים סתם אלא צריך לתקן בדבר שהוא היפך העבירה ממש, וזהו שמפסיק את המגיפה כשפנחס עשה גילוי אהבה מיוחד כנגד עבירה של זנות שזה שנאה, וכמו שאמרו אלוקיהם של אלו שונא זימה, (זהו היה בעצם עצת בלעם לגרום שנאה, וזה מה שפינחס תיקן, ודו"ק), והרי שדבר שבא לתקן עבירה צריך זה כנגד זה ולא סתם דבר חדש אלא מינה וביה.

והרי שאותו החודש שהלכו המרגלים חודש תמוז, היה יום לשנה וזה מתקן את הליכתם והנה הליכה לתורה הוא זה שמבטל את הליכתם, ומפני זה לא יכול להיות יותר מהם, אלא גם יום לשנה.

באבילות ובעמל התורה ביז' בתמוז נתקן החטא

ותכליתנו לתקן והנה אמרו חז"ל כל שלא נבנה ביהמ"ק בימיו כאילו נחרב בימיו, א"כ אנו חייבים לפעול של יחרב ביהמ"ק בימינו, זה שנעשה הביטול של בין המצרים, וע"י לימוד עם גישמאק עם צמאון ואז נזכה אדרבה כי ממנו תאכל וכו' ואחר ההליכה זוכים לשמיעה וכסדר הברכה ונזכה לעוד ישמע בהרי יהודה וגו, זוכים להסכת ושמע ישראל היום זהו הצירוף של חודש אב כמבואר באריז"ל ובסידור, אם שמוע תשמעון תעשו את שלכם אני אעשה את שלי שמוע בישן תשמעו בחדש.

ועיין בכלי יקר בריש חומש דברים שביאר מה שנאמר אחד עשר יום מחורב שהוא הימים שצריך להתאבל בהם על החורבן הינם כנגד ט' ימים מחודש אב ויז' בתמוז וי' בטבת, (ונראה לפי"ז שמה שנאמר שם שה' העבירם בג' ימים הוא כנגד ג' ימי התענית, שהיו צריכים להיות באמת י"א ימי תענית שיימסרו לעשיו אך ה' ריחם עלינו), ונראה עפ"י זה ליישב קושיית המהרש"ם על הא"ר הובא בפמ"ג ובביה"ל בריש סימן תקנ"א, דיש דין גם בי"ז בתמוז וי' בטבת עצמו של אבילות וכגון לא להתרחץ וכדומה, והק' בדע"ת (עי' הג"ה שם מר' שלום שבדרון זצ"ל), שהוכיח שמה שציטטו מא"ר זה טעות הדפוס שחוזר על אותו שורה ב' פעמים, א"כ אין שום מקור לדין זה, עיי"ש.

אכן לפי הכלי יקר הנ"ל א"ש.

והנה לפי דברינו שאבילות הוא כדי לתקן החטא ולבטל כח היצה"ר שנתנו לו שלטון במה שלא אכלו מעץ החיים וכו' כמבואר בפר' כי תצור, והנה כח היצר הינו בהנך ג' ימים רבים, י' בטבת י"ז בתמוז וט' באב, א"כ דייקא בהם שייך אבילות לבטל כח היצר הנ"ל, ושפיר יש מקור למה שהביאו האחרונים, ואם לא נביאים הם בני נביאים הם, והשתא מובן שזהו כל העניין של התיקון של אותו היום דווקא ע"י האבילות וכנ"ל בהקדמה שזהו האופן שאנו חוזרים במידה כנגד מידה לתקן את מה שפגמנו וחטאנו והפסדנו ביום הזה, ודו"ק.

מאמר ז'

נידונין הלכתיים

משנכנס אב ממעטין בשמחה

מבואר בסוף מסכת תענית שמי שיש לו דין עם עכו"ם שלא יעשהו בחודש אב כי משנכנס אב ממעטין בשמחה, וכדכתיב בקרא את צום החמישי ומשמע שהוא מתייחס לכל החודש דווקא (ואפשר שזהו המקור שממעטין בשמחה בחודש אב מדכתיב והשבתי כל משושה), וכן נפסק בשו"ע בסימן תקנא'.

ג' שיטות עד מתי ממעטין, וטעמי פלוגתן

וישנם ג' שיטות כמה זמן בחודש אב ממעטים בשמחה. עיין במג"א סימן תקנא' דהוא עד ראש חודש אלול וכפשטות הגמ' אך עיין בקרבן נתנאל אות ח' שחולק עליו ועיין בזוה"ק דעשיו לקח את החדשים תמוז ואב, ועיין בחתם סופר שם על הגליון דעד טו' באב, ודחה הראיה מאדר שכל החודש נוהג בו שמחה משום שהוא בין שני ימים טובים.

ולכא' יש לבאר דפליגי האם דלא יעשה דין עם גוי הוא דין בפני עצמו, או דתלוי בהא דממעטין בשמחה, ועיין יבמות מג: ששם כתבו התוס' דהוא דווקא בבנין של שמחה שאסרו, אך בתוס' מגילה ה: כתבו דממעטין הכוונה שאסור לגמרי והביאם המ"א בס"ק א', ועיי"ש בפמ"ג ובמשנ"ב שהחמירו כן לדינא.

ועיין בט"ז ובגר"א דתלוי בפלוגתא של כיבוס ממתי הוא אסור דזה אינו משום שמחה ואפשר דתלוי בפלוגתא ממתי אסור לאכול בשר האם רק משבוע שחל בו או מראש חודש ואפשר דתלויין זה בזה, דהריטב"א כתב דאסור מראש חודש ואילו הרמב"ן כתב דהוא אסור רק בשבוע שחל בו ודו"ק

דווקא בחודש אב למרות שאין מזל לישראל

ותלוי אמאי אין דנים בו האם משום מזל רע (שמיתת אהרן היה בראש חודש אב, והיה בו את כל ג' עמודי העולם של תורה עבודה וגמ"ח וכנגדם חטאו ישראל בג' עבירות חמורות, ועיקר עבודתו שהיה רודף שלום וכנגדו חטאו ישראל בשנאת חיים) או משום שאז יש שליטה לשרו של עשיו וכמבואר בזוה"ק בוישלח ולכאו' טעם זה אינו שייך רק עד תשעה באב.

וכנראה דצריך את שניהם דווקא שהרי זה לא נאמר מיז' בתמוז למרות שמאז יש שליטה לעשיו.

ועיין בריטב"א דהקשה דהא אין מזל לישראל וכתב דרק ב' חדשים אלו אדר ואב (ואפשר משום שמושה שנפטר באדר, ואהרן שנפטר באב), אך עיין בתוס' בשבת קנו. דרק ע"י זכות גדול אפשר להתעלות מעל כח המזל ולפי"ז לא קשה קושיית הריטב"א ועיין מהרש"א במו"ק כח. דהני מילי ביחיד אך בצבור אין מזל, ועיין במהרש"א שכתב ליישב על פי מש"כ התוס' שם משמע דהוא לא תלוי כלל בעניין של מזל אלא דמגלגלין חובה ליום חייב, ועיין עוד בפמ"ג בחולין דחילק בין המזל שבענייני הנשמה למזל שבענייני הגוף יש מזל (ואפשר שזה גופא גרם החטא שהם נמסרים תחת המזל) ואפשר דיש כאן ב' דברים יש את החודש עצמו וכדכתב חודש החמישי.

וכן יש להביא ראיה מנבואת חגי שהתחילה בא' באלול הרי דרק בא' אלול נגמר הע' שנה, ורואים שכל חודש אב השתייך לזמן הגלות, ודו"ק.

והנה מלבד החודש אב שזה זמן של שליטת עשיו שהוא עד ט' בו וחוף מזה יש את בין המצרים שהוא כב' יום.

עכ"פ אי נימא דהוא תלוי במזל הרי שזה שייך לכאו' על כל החודש כולו, אך עיין בשלה"ק במסכת תענית דכתב דתשעה באב רמוז בתורה בפס' על כן לא יאכלו בני' את גיד הנשה"ה (שהג' מתחלף לאות נ') וזהו שמשנכנס אב ממעטין בשמחה ומשמע מדבריו שהוא קשור דווקא לט' באב ומשום מה שאירע אז.

ובמהרש"א בתענית כט: ביאר דכל המחלוקת תנאים שם שלמדו דין זה ממה שנאמר בהושע והשבתי כל משושה חגה חדשה ושבתי דמהתם ילפינן דממעטין בשמחה ומשמע שהוא הולך על החודש כולו, דחגה הוא מר"ח עד ט' באב חדשה הוא כל החודש, ושבתי הוא כל השבוע שחל בו, וממילא נחלקו מתי אסור בכיבוס אינו אלא לגבי כיבוס אך לדין שמחה לכו"ע אזלינן בתר כל מאי דכתיב דהוא כל החודש.

איסור כיבוס ואכילה, ושמחה מדה כנגד מדה

ויש לפרש הטעם דדווקא כיבוס למדו מכאן דהא מבואר בגמ' בשבת קמה: אמרו דהוא משום מאי דכתיב בישעיהו חדשיכם ומועדכם שנאה נפשי היו עלי לטרח נלאיתי נשוא.

ועיין בגר"א בריש ישעיה שביאר מקודם קנתרם בתורה ותפילה ועכשיו התחיל לקנתרם בעניני המועדות, כי ידוע שיש ג' מיני מועדות, חדשים ושבת ויו"ט ובכולם קנתרם הנביא, וכו' ושם ביאר כי ישנם שלושה דברים, שנאה נפשי, היו עלי לטורח, ונלאיתי נשוא, וביאר שם כי ישנם ד' דברים אם תשיב משבת רגליך עשותך חפציק הוא שביתת העשה השייך ליד ולרגל,

השני הוא לענג את השבת במאכל ובמשתה ולכבדו בכסות שצריך שתהיה כוונתו לשם שמים וכדכתיב וקראת לשבת עונג וכדכתיב המענג את השבת דייקא.

השלישי הוא שיזהר בהם אפילו בדברי הרשות (הילוכו ודיבוריו בשבת) דעליה כתיב וכבדתו מעשות דרכיך, ממצוא חפציק ודבר דבר.

והרביעי הוא שיזהר בדבור האסור וכדכתיב ודבר דבר.

וכנגד ד' דברים אלו הוכיח הנביא את ישראל כנגד המלאכה בפועל אמר שה' יראה ללבב שלבו יקבץ און לו שחושב על מלאכתו ועל זה אמר לא אוכל און ועצרה וגו'.

וכנגד העונג שבת אמר חדשיכם ומועדיכם שהוא לשם עצמכם ולא לשם השבת שנאה נפשי וכו'.

עכ"פ לפי דבריו יש להבין הטעם דעל הפס' כאן שנאמר חגה חדשה ושבתה, נחלקו דווקא לגבי כיבוס דהוא וגם על אכילת בשר לדידן (דהא להגר"א הוא כמו איסור כיבוס), והטעם לפי"ז מובן משום שגם על זה הולך תוכחת הנביא שנאה נפשי שלא עינגו את השבת לשם השבת במאכל ומשתה וכסות נקיה אלא בשביל עצמם דווקא.

ד' השאלות בשבת קמה: סובבים על זה

ועוד יש לפרש עפי"ז את ד' הדברים שנאמרו בגמ' שבת שם, שבגלות

א. מפני מה עופות שבבל שמנים - וענו מפני שלא גלו - וי"ל שזה כנגד שלא שבתו ממלאכה, והם שובתים.

ב. מועדים שבבל שמחים - וענו מפני שלא נתקללו - וי"ל שזה כנגד דין כיבוד השבת במאכל ובמשתה, ועכשיו שמחים.

ג. תלמידי חכמים שבבל מצויינין - מפני שאינן במקומן - כנגד עשות דרכיך, תיקון הבגדים וכבדתו, ור' יוחנן היה קורא למנאייהו מכבדותיה.

ד. עכו"ם מזוהמין - מפני שלא עמדו על הר סיני - כנגד ודבר דבר, דיבורים אסורים שמדבר כמו גוי.

חודש אב בשליטתו של עשיו

בזוה"ק ח"ב עה: כתב דיעקב נטל לחלקו את חודשי ניסן ואייר, ונכלל בחודש סיון דהוא תאומים, ואילו עשיו לקח את חודשי תמוז אב אך אלול אינו שלו ונאבד הוא ואפילו חודש אב רק ט' יום הם שלו ולא יותר ומסיים הזוה"ק כמו שכתוב האוי"ב תמ"ו חרבות לנצח (ואולי זה רומז למילים א"ב תמו"ז).

וכתב שם הנצוצי אורות 'פירוש שלא תאמר כי תאומים הם נצח והוד כדכתב הרמ"ק זה אינו שאין לו אלא ט' ימים, הרמ"ז, (ונראה שכוונתו כי בכלים החיצוניים השמות השייכים לנצח הם סבא"ת אך הוא נחלק לשניהם חצי חצי) ונטל עשיו ל"ט יום שהם חדש תמוז וט' באב והם כנגד הל"ט קללות שנתקללו אדם וחיה והנחש, והוא סוד הל"ט מלקויות.

ובפירוש זה נתיישב מה שכתב המהר"ש מאוסטרופלי שדרש על דברי המדרש על והימים ימי בכורים ענבים שבגלל שהיו ימי בכורי ענבים לכן הם חטאו כי האותיות הקודמות לענב"ם הם סמא"ל שהם הימים שלו, ודו"ק.

ישוב הסתירה מתי היה המאבק של יעקב וס"מ

עיין בספר תורת משה בדברים יח' שכתב בשם המהרש"ל בשם המקובלים שהמאבק של יעקב ועשיו היה בליל תשעה באב שאז פגש את המלאך.

וכן עיין בשלה"ק במסכת תענית (סא) שדרש המילה ויאבק 'וי אבק' שהוא צוח על האב"ק שזה בגמטריא עג"ל שממנו נמשך חטא הע"ז, וכן חטאו של בית שני שהיה על שנאת חנם שהיה מלשון הרע שהוא נקרא 'אבק לשון הרע' שכולן נכשלין בו.

ועיין בתוס' השלם עה"ת בפרשת וישלח שכתב כי כשענה יעקב לעשיו ודפקום יום אח"ד זהו ט' באב, שאח"ד בגמטריא ט' באב ע"ה, שהיה באותו היום שבו מתו כל הצאן בחורבן ביהמ"ק.

אך עיין בזוה"ק בפרשת בלק ר"ב: שמבואר שם כי המלחמה הזו היתה ביוה"כ דווקא.

ומאיךך בזוה"ק בפרשת וישלח קע: מבואר דישנם שס"ה גידין באדם כנגד שס"ה מצוות לא תעשה וכנגדן שס"ה ימים בשנה וכנגד תשעה באב הוא הלא תעשה של גיד הנשה, ודרשו מדכתיב לא יאכלו א"ת גיד הנשה, דאת בא לרבות לעולם את הטפל אליו וזהו תשעה באב שאסור לאכול ושתות בו (ולר"ש שגיד הנשה אסור גם בהנאה וכמבואר שיטתו בפסחים וכן י"ל גם לגבי ת"ב), וכן א"ת הוא ראשי תיבות ת'שעה א'ב. ולכן אמרו שהאוכל בו הוא כאילו אוכל גיד הנשה ועיין בריטב"א בתענית ל:.

וצ"ל דבאמת היה בתשעה באב אלא דעפ"י סודו של הדבר ת"ב עצמו היה צריך להיות יום הכפורים אם ישראל לא היו חוטאים וכנ"ל באריכות, ומש"כ בזוהר יוכ"פ פי' בחי' יוכ"פ, (וכמבואר לגבי ליל ברכת יצחק ליעקב, שהיה בחי' ר"ה, ודו"ק).

זהו הטעם שהזוהרו אחר הטאם שלא להתגרות באדום

ובזה יש לפרש הטעם שהיו צריכים לבקש רשות מאדום שהוא עשיו לעבור בארצו, ובסוף היו צריכים לסבב את כל הר שעיר וכמבואר שם ברש"י שהוא היה משום החטא שלהם שה' אמר להם ושנמרתם מאוד ואל תתגרו בם וכו' דווקא בחדש הזה משום שניתן לו הרשות לשלוט, ואפשר שזה היה מדה כנגד מדה על כך שהם לא רצו ומאסו בארץ ישראל שהוא הר אדום, ולכן חזר לשליטת אדום.

ובזה יש לפרש גם שבתחילה לא היו צריכין כלי זיין כלל כי הם כלי עשיו ורק אחר שניתן לשליטתו שנאמר בו על חרבך תחיה, היו צריכים להלחם בדרכו, וזה היה אחר חטא המרגלים, עי' רש"י ריש פר' דברים.

ויש לפרש שזה גם היה חטאו של משה שהכה את הסלע משום שהיה צריך להשתמש בכח וזה נגרם מחטא המרגלים שהורידוהו למדרגה הזו.

איסור לימוד תורה בט' באב

היאך יתכן שאסרו את לימוד התורה אשר ביטולה החריבה את מקדשינו

איתא בשו"ע או"ח סי' תקנ"ד סעי' א', תשעה באב וכו' ואסור לקרות בתורה נביאים וכתובים, ולשנות במשנה ובמדרש ובגמ' בהלכות ובאגדות, משום שנאמר פקודי ה' ישרים משמחי לב, ותינוקות של בית רבן בטלים בו, אבל קורא הוא באיוב ובדברים הרעים שבירמיהו ואם יש ביניהם פסוקי נחמה צריך לדלגם, ע"כ.

הנה מבואר כאן באורך איסור לימוד תורה בתשעה באב, אכן לכאן צ"ב כל הך איסור של תלמוד תורה, דהנה עי' נדרים (פ"א), א"ר יהודה אמר רב מאי דכת' מי האיש החכם ויבן את זאת, דבר זה נשאל לחכמים ולנביאים (ולמלה"ש) ולא פירשוהו עד שפירשה הקב"ה בעצמו, דכת' ויאמר ה' על עזבם את תורתו וכו', שאין מברכין בתורה תחילה, ע"כ, ומבואר שאין מי שידע הטעם אמאי אבדה הארץ, עד שהקב"ה גילה טעם הדבר, משום שלא ברכו בתורה תחילה, והיינו שלא היתה לימוד התורה חשובה בעיניהם, עי' ר"ן שם בשם רבינו יונה, (ועי' מש"כ הב"ח או"ח סי' מ"ז).

ומבואר שחורבן הבית נגרם משום שבטלו תלמוד תורה, ואפי' שהביטול לא היה רק באיכות ולא בכמות, וכן שהיה בדקות, והא ראי' שאף אחד לא הרגיש מזה, ואעפ"כ גרם לחורבן הבית המקדש, וא"כ מכיון שביטול תורה הינו הדבר שגרם לחורבן, א"כ אם רוצה לתקן ולהחזיר הביהמ"ק, לכאורה היה צריך להיות שירבו בתורה כל היום וכל הלילה, דרק על ידי שמראה שיש לו חשיבות לתורה, כך יבנה בית המקדש, וא"כ תימה שדווקא בט' באב גזרו שלא יעסקו בתורה, שזה נראה ההיפך ממה שהיה צריך לעשות, וצ"ב.

מחלוקת הראשונים אי פליגי ר"מ ור"י בטעם איסור הלימוד בת"ב

שנינו בתענית (ב), ת"ר כל מצות הנוהגות באבל נוהגות בט' באב, אסור באכילה ובשתיה וכו' ואסור לקרות בתורה ובנביאים ובכתובים, ולשנות במשנה בתלמוד ובמדרש ובהלכות ובאגדות, אבל קורא הוא במקום שאינו רגיל לקרות, ושונה במקום שאינו רגיל לשנות, ופי' רש"י דכיון דלא ידע אית ליה צערא, ע"כ, וקורא בקינות באיוב ובדברים הרעים שבירמיהו, ותינוקות של בית רבן בטלין משום שנאמר פקודי ה' ישרים משמחי לב, ר' יהודה אומר אף אינו קורא במקום שאינו רגיל לקרות ואינו שונה במקום שאינו רגיל לשנות, אבל קורא הוא באיוב ובקינות ובדברים הרעים שבירמיהו, ותינוקות של בית רבן בטלים בו משום שנאמר פקודי ה' ישרים משמחי לב, ע"כ.

ועי' בהג' הגר"א כאן (וכן בגליון) שיש כאן גירסא אחרת, והיינו גיר' הרי"ף והרא"ש, ת"ר וכו' ותינוקות של ב"ר אינן בטלים בו דברי ר"מ ור"י אומר וכו', ע"כ.

והיינו דלגיר' שלפנינו (ומשמע שכ"ה גיר' רש"י), ת"ק (סתם), חולק על ר"י רק לגבי הדין של קורא ושונה במקום שאינו רגיל, דלת"ק שרי ולר' יהודה אסור.

אבל לגיר' הרי"ף והרא"ש פליגי על עצם הילפותא מהיכן ילפינן איסור לימוד התורה בת"ב, דלר"מ אינו מבואר להדיא מהיכא יליף, ורק לר' יהודה יליף לה מהא דכתיב פקודי ה' ישרים משמחי לב.

וכן פליגי האם תשב"ר בטלים בו, דלר"מ אינם בטלים, ולר"י תשב"ר בטלים בו, (בנוסף למה דפליגי האם מותר ללמוד במקום שאינו רגיל), עיי"ש.

והנה צ"ב מה הנפק"מ בין ב' הגיר', אי ילפינן איסור ת"ת מהא דכתיב משמחי לב, וכן הא דפליגי לגבי דין תשב"ר, ועוד צ"ב בפלוגתא ת"ק (ר"מ) ור"י במה פליגי, לגבי מי שאינו רגיל בדבר, (כל גיר' לפי גרסתו).

טעם הרמ"א דאוסר ללמוד מחצות בערב ת"ב

והנה עי' ד"מ או"ח סי' תקנ"ד, שכת' די ש איסור ללמוד תורה כבר מערב ת"ב, וז"ל כתבו המנהגים ומהרי"ל דאסור ללמוד ערב תשעה באב אחר חצות וכו', ואפי' חל ערב ת"ב בשבת,

אפ"ה אין ללמוד אחר חצות, ע"כ, וכן פסק הג"ה בשו"ע סי' תקנ"ג סעי' ב', ונהגו שלא ללמוד בערב ת"ב מחצות ואילך כ"א בדברים המותרים בת"ב, ולכן אם חל בשבת אין אומרים פרקי אבות (מהרי"ל ומנהגים), ע"כ.

ולכאוו' צ"ב אמאי אסור ללמוד תורה בערב ת"ב, הרי כל איסור לימוד התורה אינו אלא מפני שדברי תורה משמחים, והרי איסור זה אינו שייך רק בת"ב, ואמאי נאסר בערב ת"ב, אכן עי' חת"ס בהגהותיו על השו"ע (וכן בתשובה או"ח סי' קנ"ו), שטעם המנהג שלא ללמוד בערב ת"ב אחר חצות, הוא משום דכל מה שלומד מחצות ואילך עדיין מחשבתו עליו והירהורא גביה בלילה, ונכנס לאבל כשהוא שמח, וא"כ גם בשבת אחר חצות אסור שאינו משום אבילות בעצמו אלא משום לילה שאחריו, ומש"ה נוהג גם בשבת, עכ"ל, ולכאוו' דבריו טעונין בירור.

בהכרח אין זה מטעם איסור האבילות שמתחילה מסעודה המפסקת

והנה בעצם מצינו עוד דברים שנאסרו כבר מערב ת"ב, עי' רמב"ן (עי' ברא"ש) לגבי רחיצה שכבר מערב ת"ב אסור לרחוץ (מדינא דגמ').

והנה עי' בחי' הגרי"ז על הרמב"ם (הל' תענית), שביאר שבת"ב יש שני דינים, דיני אבילות, ודיני תענית, ועיי"ש מש"כ לבאר לפי"ז שאיסור רחיצה בת"ב יותר חמור מאיסור רחיצה בשאר תעניות, מכיון אף שמצד דין של אבילות אינו אסור לרחוץ אלא כל גופו וכו', אך מצד דין תענית אסור אף להושיט אצבעו במים וכו', ועיי"ש עוד מש"כ לבאר ענין רחיצה שזה מצד דין אבילות, ודין זה מתחיל כבר מערב ת"ב, עיי"ש.

ומבואר, דיש לומר שאע"ג שדין תענית של ת"ב אינו אלא בת"ב עצמו, מ"מ דין אבילות של ת"ב, יכול להתחיל מערב ת"ב, ובאמת כך מבואר ברמב"ן שהתחלת דין אבילות של ערב ת"ב, הוא מסעודה המפסקת שלאחר שש שעות ואילך.

והנה הא דאבילות מתחיל מלפני ת"ב, אע"ג דבעצם אבילות צריך להיות רק בת"ב עצמו, גם בזה מצינו שלא כל דיני אבילות של ת"ב מתחיל מערב ת"ב, כמבואר בטור (סי' תקנ"ג) וז"ל, כתב הרמב"ן משהתחיל לאכול סעודה המפסקת משש שעות ולמעלה, אסור לרחוץ ולסוך כמו בתשעה באב עצמו, וטעמא כיון דהתחיל האבילות אסור לרחוץ וכו', דהנאה דסיכה ורחיצה הנאה שלאחר שעה הוא, ונראה כרוחץ לצורך תשעה באב, אבל נעילת הסנדל ושאר אבילות אין נוהגים עד שתחשך, עכ"ל, הרי מצינו שאף בדיני אבילות גופא יש נפק"מ מתי הם מתחילים, שיש דיני אבילות שאינם חלים עד ת"ב עצמו, אבל יש דינים מסוימים באבילות, שחלים כבר מערב ת"ב, ובפשטות משמע שרק דבר אבילות שישפיע על ת"ב, זהו הנאסר כבר מערב ת"ב, וצ"ב בהגדרת שם אבילות שמשפיע על ת"ב.

והנה מבואר דהך דין אבילות שמתחיל מערב ת"ב, תלוי בסעודה המפסקת, דמשהתחיל לאכול סה"מ אחר חצות, אז חל עליו דיני אבילות, ולכאוו' לגבי איסור ת"ב לא מצינו כן, אלא

שאסור מחצות ואילך, ולכאו' אם ת"ת אסור משום אבילות, אמאי אסור מחצות ולא מסה"מ ואילך כשאר דיני אבילות שחלים בערב ת"ב.

ועוד צ"ב לגבי ערב ת"ב שחל בשבת, שאז אין דין סה"מ כלל, וא"כ אין דיני אבילות בערב ת"ב שחל בשבת, ומ"מ הביא הרמ"א מהמהרי"ל ומנהגים שת"ת אסור בערב ת"ב שחל בשבת, ולכאו' מאי שנא מסה"מ, (ועיי' בט"ז שכבר עמד בזה).

איסור לימוד תורה אינו רק מדין אבילות אלא מדין האנק דום

ונראה לבאר, בהקדם ביאור הגמרא בתענית (ב). שהבאנו לעיל לגבי דין איסור ת"ת בת"ב, דפליגי בזה ב' תנאים, (ויש בזה ב' גיר' בגמ' כנ"ל).

דלגיר' דידן (וכן משמע שזה גיר' רש"י), לת"ק אסור ללמוד משום דכתיב משמחי לב, אבל בדבר שאינו רגיל, מותר לו לקרות ולשנות, ופירש רש"י דכיון דלא ידע אית ליה צערא, אכן לר' יהודה אסור לקרות ולשנות אף בדבר שאינו רגיל, וג"כ יליף לה מהא דכת' פקודי ה' ישרים משמחי לב.

והנה, לפי גיר' הרי"ף והרא"ש, פליגי ר"מ (ת"ק) ור' יהודה בעוד פרט, שלר"מ אין מבטלין תשב"ר, ולר"י מבטלים תשב"ר, וכן ר"מ לא הזכיר שילפינן דין זה מדכת' משמחי לב, משא"כ לר"י דיליף לה מהא דכת' משמחי לב, עיי"ש, ובפשטות היה משמע, דהא דתשב"ר בטלים בו או לא, תלוי אם ילפינן מדכת' פקודי ה' ישרים משמחי לב, דאי ילפינן מדכת' משמחי לב, א"כ תשב"ר בטלים בו, ואי לא ילפינן מדכת' פקודי ה' ישרים משמחי לב, אלא ממקום אחר אז אין תשב"ר בטלים בו, וצ"ב, ובעצם משמע, (גם מגיר' דילן), דאי ילפינן מפקודי ה' ישרים משמחי לב, לכו"ע תשב"ר בטלין בו, דהא ת"ק ור"י לא פליגי בזה להך גיר', ורק להגירסא שר' מאיר לא יליף איסור ד"ת מדכת' משמחי לב, אז ס"ל שאין תשב"ר בטלין בו.

ובביאור הדבר נראה, דהנה אי לא ילפינן איסור ת"ת מדכת' משמחי לב, צ"ב מהיכא ילפינן לה, ולכאו' צ"ל שזה מדין אבילות, וכדתניא בברייתא כל מצות הנוהגות באבל נוהגות בת"ב, וא"כ י"ל שאיסור ת"ת גם הוא מדין אבילות.

והנה באבילות, חוץ מן האיסור להיות בשמחה, בנוסף לזה יש עוד איסור של ת"ת בפנ"ע, וכמו שדרשו חז"ל, דעי' מו"ק (כ"א), ת"ר, אלו דברים שאבל אסור בהם וכו', ואסור לקרות בתורה וכו' לשנות וכו', עיי"ש, הרי שאבל אסור בת"ת, ועיי' רש"י שם שכת' הטעם שאסור בת"ת, כדאמרינן (שם ט"ו). מדאמר הקב"ה ליחזקאל האנק דום וכו', ועוד כתב ששאני ת"ת משאר מצות, משום דת"ת אית בהו שמחה, עיי"ש, ועיי' בתוס' שם שדן בזה האם אבל אסור בכל דברי תורה, או רק מדבר שהם משמחי לב וכו', עיי"ש.

והנה אם נאמר שהאנק דום הינו ילפותא אחרינא ואינו תלוי בשמחה, א"כ שפיר יש להבין במאי פליגי ר"מ ור"י כאן אי תשב"ר בטלין בו, דתלוי מהיכא ילפינן איסור תלמוד תורה, דאם

האיסור משום שמחה גם תשב"ר אסורים, אבל אם האיסור הוא משום האנק דום אז תשב"ר יהיו מותרים ואינם בטלים, דאין האיסור משום שמחה.

רש"י לשיטתו סובר דהאיסור רק משום שהתורה היא משמחי לב

אכן לפי דעת רש"י זה אינו, דהא רש"י נקט שגם הלימוד מהאנק דום הוא משום שמחה, ומכיון שרש"י פירש שד"ת הם משמחי לב אף אם ילפינן מהאנק דום, אם כן אין חילוק אם ילפינן מהאנק דום או מדכת' פקודי ה' ישרים משמחי לב מכל מקום תשב"ר בטלים בו. אכן י"ל דרש"י יש לו הגיר' דילן, (כדמשמע כאן), דגם לת"ק ילפינן מדכת' משמחי לב, וא"כ אליביה גם תשב"ר בטלים בו, ודו"ק.

אכן לפי תוס' דס"ל דשאני איסור ת"ת של אבל, מאיסור ת"ת של ת"ב, י"ל דהאנק דום זה ילפותא בפנ"ע, ולא משום שד"ת הם משמחי לב, ואם כן שפיר יש לחלק בין איסור ת"ת שהוא משום לתא דכת' האנק דום, דאז תשב"ר אין בטלים בו, ובין איסור ת"ת שהוא משום לתא דכת' פקודי ה' ישרים משמחי לב, דאז תשב"ר בטלים בו.

האנק דם - הוא דווקא מהתורה הנקראת שירה

והנה בהא דילפינן מדכת' האנק דום, עיי' מו"ק (ט"ו), שאבל אסור בדברי תורה מדקאמר רחמנא ליחזקאל דום, פי' שבדבר זה ינהג אבילות.

ובביאור ענין "דום" נראה, דהנה מצינו לשון דום בעוד מקום, וזה כשנלחם יהושע עם מלכי כנען כשעצר השמש והירח מללכת, וכת' שם "שמש בגבעון דום וירח בעמק איילון", ועיי' רש"י ביהושע שם, שפי' שדום היינו שלא אמרו השמש והירח שירה, עיי"ש, והיינו דמהלך השמש והירח במסילתם הוא אמירת שירה לפני המקום, וא"כ מתי שעומדים הם מללכת, ממילא אינן אומרים שירה, עיי"ש.

והנה יש לפרש, הא דכת' האנק דום לגבי אבל, כעין זה, דהיינו שהאבל לא יאמר דברי תורה שהם "שירה", ומש"ה אבל אסור בד"ת.

ובביאור מה הם ד"ת דאינקו "שירה" נראה, ע"פ מה דמטו משמיה דהרב מפונביז' זצ"ל, לבאר הא דאיתא במגילה (ג), דרשי שם הא דכת' אצל יהושע, ויהי בהיות יהושע ביריחו וישא עיניו וירא והנה איש עומד לנגדו וגו' וישתחו וכו' כי אני שר צבא ה' וכו', ופי' רש"י בגמ', אמר לו אמש בטלתם תמיד של בין הערבים ועכשיו בטלתם תלמוד תורה, ועיי' ברש"י שם שהמלאך (שר צבא ה') האשימם (לישראל) בשני דברים, אמש כלומר כשהעריב היום היה לכם להקריב תמיד של בין הערבים, ובטלתם אותו, ושהייתם במארב העיר חנם, שאין זמן מלחמה בלילה משתחשך, (ועוד) שעכשיו, שהוא לילה, היה לכם לעסוק בתורה שהרי אינם

נלחמים בלילה, ע"כ, והיינו דכל יום היו מקריבין תמיד של שחר בגלגל, ואח"כ הולכים לעסוק במלחמה כל היום, וחוזרים לגלגל בין הערבים ומקריבין תמיד של ערב, ואח"כ בלילה היו עוסקים בתורה, ולמחרת חוזרים למלחמה כנ"ל, והנה אז, כשצרו על יריחו, נשארו יהושע וכל ישראל שם במלחמה ביריחו ולא חזרו לגלגל, ונמצא שבטלו שני דברים, תמיד של בין הערבים, ות"ת של לילה, ועכשיו שנראה שר צבא ה' וחרבו שלופה בידו, ידע יהושע שהמלאך בא להוכיח אותו, וע"ז שאלו על איזה מהם בא, ועי' תוס', ד"ה אמש וכו', שביאר היכי משמע בלישנא דקרא דבטלו התמיד ות"ת, וכתב מדכת' שיהושע אמר למלאך הלנו אתה אם לצרינו, פי' האם בשביל ת"ת באת, דכתיב תורה צוה לנו משה, או לצרינו, או בשביל קרבנות המגינים עלינו מצרינו, אמר לו המלאך עתה באתי, פי' התוס' על ת"ת באתי דכת' ביה ועתה כתבו לכם את השירה הזאת, ע"כ, והק' הרב מפונביז' דמאי קאמר עתה באתי, שעל ביטול תורה בא, הלוא שאלו אותו הלנו אתה, אם בשביל תורה שזה תורה צוה לנו, והיה צריך לענות לנו, (ובפרט דכת' שהמלאך ענה ליהושע לא עם א', ואמאי קאמר לא).

וביאר, דישנם שני אופנים של לימוד תורה, או שלומד באופן הרגיל, ובחי' זו נקראת לנו, בבחי' תורה צוה לנו, אך יש עוד בחי' אחרת בלימוד תורה, וסוג וסגנון אחר לגמרי, והיינו שהלימוד אצלו הוא כשירה, וכמו שירה שתופס את כל האדם כולו ברמ"ח אבריו ושס"ה גידיו, כך הלימוד תופס אותו מכל וכל, וזהו הבחי' של ועתה כתבו לכם את "השירה" הזאת, וזה מה שהמלאך אמר לו ליהושע, לא די שבטלת לימוד התורה של בחינת לנו, אלא התביעה היינו שביטל בחינת לימוד תורה של "שירה", ואף שזה זמן מלחמה, מ"מ אין שום היתר שיהא שום רפיון בלימוד התורה, וצריך ללמוד תמיד באופן של שירה, ובאמת יהושע קיבל דבריו מיד, וכדאיתא בגמ' מיד וילן יהושע בלילה ההוא בעמק, א"ר יוחנן מלמד שלן בעומקה של הלכה, ע"כ.

ומתבאר שיש בחי' של לימוד שהתורה היא כשירה, וזהו לימוד לעומקה של הלכה, ולפי"ז י"ל שמה שנאסר לאבל ללמוד תורה, היינו מבחי' זו של שירה, והיינו האנק דום דקאמר, ופי' דום משירה, ואבל אסור בלימוד התורה שהיא של שירה.

וזהו הטעם שהותר לתשב"ר ללמוד, וכן בדברים המצערין

ולפי"ז יוצא שלימוד תורה בבחינת תורה צוה לנו, מותר לאבל ללמוד, שהרי מ"מ הוא דום משירה, והנה י"ל שלימוד בדבר שאינו רגיל בו, דלימוד כזו שיש בו צערא, אין כאן שירה ומותר בה מפני שהוא דום, וכן י"ל בהגדרת לימוד תשב"ר, שלימוד שלהם אין זה מבחי' שירה, אלא מבחי' תורה צוה לנו, ונחשב דום, ולימוד באופן זה לא נאסר לאבל כמבואר, ודו"ק.

ונראה להביא ראיה שלימוד של תשב"ר היינו מבחינת לנו, מגמ' ערוכה במס' סוכה (מ"ב), דאיתא התם, קטן היודע לדבר אביו לומדו תורה, ומק' הגמ' תורה מאי היא, וא"ר המנונא תורה צוה לנו משה מורשה קהלת יעקב, עיי"ש, ומבואר שלימוד תורה של תשב"ר הוא תורה

צוה לנו דייקא, וא"כ אין זה מבחינת ועתה כתבו לכם את השירה הזאת, ולא משום פקודי ה' ישרים משמחי לב, אלא מבחינת לנו, ולימוד של לנו מותר לאבל, וממילא אליבא דר"מ אין מבטלים תשב"ר מלימודם, וכן מותר לקרות ולשנות בדבר שאינו רגיל בו, אך לר"י, שלומד איסור ת"ת מדכתיב פקודי ה' ישרים משמחי לב, תשב"ר בטלים בו, וכן גם דבר שאינו רגיל בו אסור.

ולפי"ז מבואר פלוגתת ר"מ ור"י לפי גיר' הרי"ף והרא"ש, דפליגי בלפוטא דאיסור ת"ת בת"ב, מהיכן ילפינן לה, דלר"מ ילפינן מדכת' אצל יחזקאל האנק דום, ולר"י ילפינן מדכת' פקודי ה' ישרים משמחי לב.

לג' דידן צ"ל דפליגי אי כיון שסופו לבוא לשמחה נאסר מדין משמחי לב

אכן אכתי צ"ב לפי גיר' דילן בגמ', שגם ת"ק אית ליה דכל איסור ת"ת הוא משום שד"ת הם משמחי לב, א"כ קשה אמאי לת"ק מותר לקרות בדבר שאינו רגיל בו.

ולכאו' צ"ל שמשמע דפליגי בהגדרת משמחי לב, האם זה שייך אף בלימוד תורה שיש בו צערא, דת"ק ס"ל אם יש בלימוד עצמו צערא, חסר כאן במשמחי לב, משא"כ לר"י שאסור לקרות אף בדבר שאין דרכו לקרות, צ"ל דמ"מ יש בהם משום משמחי לב, וצ"ב.

ונראה בזה, דהגדרת משמחי לב לפי ת"ק הוא, שד"ת הם משמחי לב כל זמן שאין בה דבר אחר הסותר לשמחה, אבל אם הד"ת עצמם בשעת הלימוד סותרים לשמחה, וכמו דבר שאינו רגיל בו, שבשעת לימודו אית ליה צערא, אין ד"ת כאלו משמחי לב.

משא"כ לר"י צ"ל, שאף שבעת לימודו אית ליה צערא, מ"מ הנידון הוא על עצם ד"ת, והם בעצם ישרים ומשמחי לב, והיינו דאף אם בתחילה אינו משמחו, מ"מ כשיתיישב בדבר ישמח ליבו, והנה גם דבר שאינו רגיל בו, מ"מ בסוף נעשה רגיל בו, ומשמחים אותו, וא"כ לפי ר' יהודה כיון שסוף סוף הד"ת נותנים לו הרגשה של שמחה, אף אם אין זה ממש בעת לימודו, מ"מ יש לו מהם שמחה הרי הם משמחי לב, וא"כ אסור ללמוד גם דברים אלו בת"ב, ודו"ק.

לפי"ז איסור לימוד בערב ת"ב תלוי במחלוקת ר"מ ור"י

ולפי הנ"ל נראה דיש לבאר טעם האוסרים לימוד תורה בערב ת"ב, די"ל שגורסים בגמ' כגיר' דילן, ואליבא דר' יהודה שאיסור ת"ת הוא שד"ת משמחי לב בעצם, והיינו שאף לאחר זמן שייך השמחה, ואין דין שצריך שיהא משמחי לב רק בעת לימודו, אלא די במהות הד"ת שהם משמחים, ולפי"ז יוצא מכיון שתמיד הדבר האחרון שלמד הוא הדבר האחרון שלמד וטעם לימוד זה הוא שנשאר אצלו, א"כ כשלומד ד"ת שהם משמחים, הרי הוא בשמחה מחמת הדברי תורה, וזהו בעצם הגדרת משמחי לב של תורה, שנשאר לו טעם המתקנות של הדברי תורה, (ואף אם ילמד אח"כ דברים הרעים, מ"מ אין להם המתקנות הנ"ל, וממילא המתקנות שישאר אצלו

הוא מן הדברי תורה המשמחים שלומד לפניו^(ז), ומשו"ה י"ל שיהא אסור ללמוד תורה ערב ת"ב, ומשום שיהיה ממנו שמחה בת"ב.

ואכן כל זה אינו אלא אליבא דר' יהודה (לגיר' דילן), אבל לפי ת"ק אף שג"כ יליף מדכת' משמחי לב, מ"מ השמחה של ד"ת נידון רק על עת לימודו, ובזמן של ערב ת"ב לכו"ע אין שום איסור מצד עצמו ללמוד, וא"כ כיון שדנים רק על שעת הלימוד עצמו, לדידיה יהא מותר אז ללמוד.

וכן י"ל לפי גיר' הרי"ף והרא"ש, שלפי ר"מ איסור לימוד הוא משום דום, והיינו תורה שיש בו שירה, ובבחינה זו של ת"ת וודאי אינו שייך רק בעת לימודו, ואף לפי ר' יהודה, שהגדרת לימוד היינו שהם משמחי לב, וד"ת שהם משמחי לב בעצם אסורים, מ"מ אינו מבואר מדבריו להדיא שבחינה זו של משמחי לב הוא מה שנשאר אצלו, שיתכן דס"ל שמשמחי לב אינו רק בעת לימודו, (וכת"ק בגיר' דילן), וא"כ אין מדבריו ראייה שיהא אסור בת"ת בערב ת"ב, דאם אינו תלוי אלא על עת הלימוד עצמו, הרי בזמן של ערב ת"ב אין שום איסור מצד עצמו, ודו"ק.

מוכיח דיש איסור אבילות מערב ת"ב כשהוא נוגע לת"ב

והנה, אף שנתבאר שדברים שיש מהם שמחה, והם דברים שמבטלים אבילות, יהיו אסורים אף בערב ת"ב, מ"מ עדיין צ"ב מאי שנא אכילה ושתייה שמותרים בערב ת"ב שחל בשבת, מת"ת שהיא אסורה אף בערב ת"ב שחל בשבת.

וצ"ל דגדר של הנאה של אכילה שאני מהגדרת הנאה של ת"ת, ובביאור הדבר נראה דלכאוו' עוד קשה, דאיסור רחיצה בערב ת"ב מתחיל מזמן אכילת סה"מ, שמאז חל דיני אבילות, ולכאוו' איסור אכילה אינו כלל מדין אבילות, אלא מדין תענית, שהרי אף אחר סה"מ מותר לו לאכול ולשתות (אם לא קיבל ע"ע התענית, ואז אסור מדין תענית, ולא מדין אבילות).

והנה עיין תענית (ל), דמובא שם דיני סה"מ, שאסור לאכול בשר ולשתות יין, וא"ר יהודה אמר רב כך היה מנהגו של ר' יהודה בר אילעאי ערב ת"ב, מביאים לו פת חריבה במלח ויושב בין תנור לכיריים (מקום מנוול שבבית) ואוכל, ושותה עליו קיתון של מים, ודומה כמי שמתו מוטל לפניו, ותו דנה הגמ' שם (ל): לגבי איסור מלאכה בת"ב שזה כבר תלוי במנהג, אכן בכל מקום ת"ח בטלים בו, ורשב"ג אומר לעולם יעשה אדם עצמו ת"ח כדי שיתענה, ואח"כ תניא רשב"ג אומר כל האוכל ושותה בת"ב כאילו אוכל ושותה ביוה"כ, ור"ע אומר כל העושה מלאכה בת"ב אינו רואה סימן ברכה לעולם, וחכ"א כל העושה מלאכה בת"ב ואינו מתאבל על ירושלם אינו רואה בשמחתה שנאמר שמחו את ירושלם וגילו בה כל אוהביה שישו איתה משוש כל המתאבלים עליה, מכאן אמרו כל המתאבל על ירושלם זוכה ורואה בשמחתה ושאינו מתאבל על ירושלם אינו רואה בשמחתה, תנ"ה כל האוכל בשר ושותה יין בת"ב, (ופי' רש"י בת"ב כלומר בסעודה המפסיק בה), עליו הכתוב אומר ותהי עונותם על עצמותם, ע"כ.

והנה מבואר כאן בסוגיא ענין סה"מ, ומבואר, ממה שהביא עובדא דר' יהודה בר אילעאי, שתכלית בחינתו הוא שצריך שיהא ההרגשה כמי שמתו מוטל לפניו, וכן מזה שהגמ' דימתה סעודה זו לעשיית מלאכה בת"ב, דאף דאין מלאכת ת"ב אסורה מצד עצמה, מ"מ ראוי הוא שאדם יאסור עצמו במלאכה, ומשום שיהא מתענה, ולכא' היינו שירגיש העיני של ת"ב, וכן מהא דקאמר שהאוכל ושותה בת"ב כאוכל ביוה"כ, לכא' היינו שרוצה להגדיל ההרגשה מה שצריך להיות כשמונע עצמו מאכילה ושתיה, וזה צריך להיות כמו ביוה"כ, וכן מה שמדמה הגמ' איסור מלאכה למתאבל על ירושלם וכו', והרי כל הנהגות אלו הם מדיני אבילות בת"ב, והכל כדי שירגיש כאבל בת"ב, וע"ז מסיים שכל האוכל בשר ושותה יין בת"ב עליו הכתוב אומר ותהי עונותם על עצמותם, והיינו שאכילה ושתיה עושה רושם בגוף האדם עצמו, (ועי' מהרש"א), והנה הגמ' איירי על ערב ת"ב, דהרי סוגיית הגמ' מדברת על סה"מ, ואעפ"כ מתייחס אליו כמי שאוכל בשר וכו' בת"ב, וקשה דאין זה ת"ב, ומוכח שצ"ל שכאן מבואר, שסה"מ, אף שאוכלים אותה בערב ת"ב, מ"מ שייכת לת"ב, ונקראת סעודת ת"ב, ומש"ה קורא לזה אוכל ושותה בת"ב, ודו"ק.

ובביאור הדבר נראה, דעצם תקנת סה"מ הוא משום אבילות של ת"ב, ור' יהודה בר אילעאי היה מחמיר בה שיהיה ממש כאבילות חדשה (עי' מהרש"א), ועי' תרומת הדשן שדן בטעמא של סה"מ, אי משום דהוה כמתו מוטל לפניו, וכאנינות, או אפשר שזה סעודה שפלה, ועי' ביהגר"א בשו"ע סי' תקנ"ה, אהא דכת' בהג"ה שם שימעט אדם מכבודו ובהנאותיו, שציין להא דא"ר יהודה כיצד משנה בסה"מ (ל), שאם היה רגיל לאכול ב' תבשילין וכו', עיי"ש, הרי שעצם סה"מ נתקן כדי שירגיש את האבילות של ת"ב, ועד כדי כך שילפינן מינה שימעט אדם מהנאותיו וכו'.

ובעצם, דין זה שכשמתחיל סה"מ, אז מתחלת האבילות של ת"ב, מבואר בגמ' (ל), דתנן ערב ת"ב לא יאכל אדם ב' תבשילין וכו', ואיירי בסעודה שמפסיק בה אחר ו' שעות וכו', כמבואר שם, ומובא בגמ' שם, תניא אידך, כל שהוא משום ת"ב אסור לאכול בשר ואסור לשתות יין וכו', ועי' רש"י שזה סעודה שמפסיק בה, ע"כ, הרי שבסעודה זו מתחיל ת"ב, ודו"ק.

רמב"ן לפי"ז מבואר דשייך רק על רחיצה ואכילה

ובביאור הדבר נראה ע"פ מש"כ הרמב"ן בתורת האדם, הובא בב"י ריש סי' תקנ"ג בתו"ד, וז"ל, כל שהוא מחמת ת"ב, זהו סעודה המפסיק בה, שאסור לאכול בשר ולשתות יין, ומכיון שקיבל עליו מקצת אבילות אסור לרחוץ, ואע"ג דאכתי לא עייל ת"ב, דרחיצה הנאה דלאחר שעה היא, ונראה כרוחץ לת"ב, ומש"ה אסור, הא בנעילת הסנדל ובשאר דיני אבילות אינו נוהג אלא משתחשך וכו', עיי"ש.

וביאור דבריו נראה, דכל אכילה שאדם אוכל (וכן ברחיצה, מה שהוא רוחץ) יש לדון אמאי ולמתי אוכל, האם בשביל שהוא רעב עכשיו, ועכשיו הוא רוצה לאכול, או דיתכן שמעשה האכילה (או הרחיצה) הוא בשביל לאחר זמן, דאע"ג שעכשיו אינו צריך לזה כ"כ, מ"מ כיון שיודע שאח"כ לא יהיה לו מה לאכול ממילא עכשיו אוכל יותר, וכן י"ל לגבי רחיצה שיודע שאח"כ לא יהיה לו יכולת לרוחץ ממילא רוחץ עכשיו, (וכעין מה שאדם רוחץ לכבוד שבת וכדומה, שהוא עבור לאחר זמן, אע"ג דעכשיו אינו צריך בעצם לרחיצה זו), אכן יש דברים שפשיטא שאינו עושה בשביל אח"כ ורק לעכשיו, כמו נעילת הסנדל שנועל עכשיו מפני שרוצה עכשיו, ואינו נועל עכשיו (ומורידם) מפני שאח"כ לא יהיה לו.

וא"כ י"ל לגבי אכילת ערב ת"ב, שכל אכילה שהיא בשביל אכילה שרוצה לאכול עכשיו, אין בה שום דינים של סה"מ של ת"ב, מפני שאוכל עכשיו אכילת ערב ת"ב ואינו שייך לת"ב כלל, אבל אכילה שאוכל בשביל ת"ב, ולמשל כדי שיהיה לו כח להתענות, ושלא יהיה רעב אח"כ וכדומה, סעודה זו נקראת אכילה של ת"ב, ומפני שהיא לצורך ת"ב, שאוכל בשביל אח"כ, וזהו סעודה שמפסיק בה, וזהו הסעודה האחרונה שאוכל אחר חצות לפני ת"ב, ויותר מזה, אע"ג שאינו מכיין באכילה זו לת"ב, ואין זה דעתו, מ"מ המציאות היא שאכילה זו היא בשביל ת"ב, ודו"ק.

והנה מכיין שסעודה זו היא עבור ת"ב, ממילא כבר מתחיל בה עכשיו דינים מסוימים של ת"ב, אכן סעודה זו הוא רק משום דיני אבילות, ולא משום דיני תענית, דתענית אינו מתחיל אלא ביום ת"ב עצמו, אבל דיני אבילות, שדינם משום הרגשה שירגיש שיש חסרון של ביהמ"ק כמבואר לעיל, דינים אלו שייכים כבר מערב ת"ב, אכן כל זה הוא דווקא אחר חצות, ומשום שרק אז משתייך לת"ב.⁷

מיושב דבשבת אין שייך לאסור אכילה אלא רק תורה

והשתא מובן שפיר החילוק שיש בין אכילת סה"מ בערב ת"ב שחל בשבת, ללימוד תורה בערב ת"ב שחל בשבת, דהרי כל דין סה"מ היינו משום שזה אכילה עבור ת"ב, ואכילת ת"ב הוא הגורם שיהא דיני אבילות חלים מסעודה זו ואילך, אכן בשבת, שיש בה דין עונג שבת, וכל מה שאוכל בשבת הרי זה עונג שבת,⁸ ובשבת כל מה שיאכל תהא אכילתו תמיד בשביל שבת,

7. וכע"ז יש לבאר הך דין שצריך להתוודות לפני סה"מ של ערב יוה"כ, משום שאמרו שמא ישל בסעודה וכו', (עי' יומא פ"ז:), ולכאו' אי הטעם הוא משום תקלה, א"כ בכל מצוה נמי יעשה המצוה, לפני הזמן שמא ישל וכו', (שיאכל מצה ער"פ, וישב בסוכה ויטול לולב לפני סוכות, ויתקע בשופר לפני ר"ה), אלא וודאי אין כזה דין שיקדים עשיית המצוה לפני זמנה, אלא צ"ל שזה דין מסוים רק בסה"מ, ולכאו' הסברא כנ"ל, מכיין שזו אכילה של יוה"כ שאוכל לצורך יוה"כ, ומש"ה דווקא סעודה כזו נחשב כסעודת יוה"כ, ומשו"ה צריך לחשוש שמא ישל בה, ומשו"ה צריך להתוודות לפני אכילה זו, ודו"ק.

8. ועי' מש"כ בזה הבית הלוי, ועי' בהגר"א ריש ישע'.

א"כ אין לומר על אכילתו שזה לצורך ת"ב, ואף הסעודה האחרונה שאוכל בו היינו ג"כ לצורך שבת, דבשבת אינו שייך כלל אכילה לצורך מחר, שכל אכילה צורך שבת היא כנ"ל, וממילא מש"ה לא שייכא בשבת דינים של סה"מ.

אכן לגבי איסור ת"ת של ערב ת"ב, הרי אין איסורו משום שלומד עכשיו בשביל ת"ב, ואין כאן חלות דין שיהא נחשב שזה לימוד של ת"ב, אלא כל האיסור הוא שד"ת הם משמחי לב, וכיון שהדבר האחרון שלומד תמיד ישאר אצלו אותו מתיקות ושמחה שלה, יוצא שבת"ב הוא בשמחה, ויש כאן סתירה לדיני אבילות של ת"ב, ומש"ה אסור לו ללמוד בערב ת"ב, ואף אם ערב ת"ב הוא בשבת, מ"מ יהיה לו שמחה וטוב לב בת"ב מחמת לימוד זה, א"כ יהא אסור ללמוד אז, ואין שום חילוק והבדל אם ערב ת"ב הוא בשבת או בחול, ודו"ק.

הטעם דדווקא אוכלין לחם ומים בסעודה המפסקת למרות שבטלו מהמזבח

איתא בב"ב (ס:) ת"ר, כשחרב הבית בשניה רבו פרושים בישראל שלא לאכול בשר ושלא לשתות יין, נטפל בהם ר' יהושע, אמר להם בני מפני מה אי אתם אוכלים בשר ואין אתם שותים יין, אמרו לו נאכל בשר שממנו מקריבין ע"ג המזבח ועכשיו בטל, נשתה יין שמנסכים ע"ג המזבח ועכשיו בטל, אמר להם א"כ לחם לא נאכל שכבר בטלו מנחות וכו' פירות לא נאכל וכו' מים לא נשתה וכו' שתקו, אמר להם, בני, בואו ואומר לכם, שלא להתאבל כל עיקר אי אפשר, שכבר נגזרה גזרה, ולהתאבל יותר מדאי, אי אפשר וכו' אלא כך אמרו חכמים סד אדם וכו', עיי"ש, ועיי' תוס' שם שהק' על מה שאמר להם ר' יהושע מים לא נשתה, אמאי לא אהדרו ליה דאפשר במי בורות וכו', ואומר ר"י, דדבר דהוה ממין שעושין בו ניסוך חשיב כמו דבר עצמו וכו', עיי"ש.

ולכאוף מבואר כאן, דאם גוזרים איסור על אכילת בשר ושתיית יין, ראוי לגזור גם על לחם, פירות, ומים, וכן מכל מין שעושים בהם, וא"כ קשה לגבי סעודת ערב ת"ב, במה שגזרו בסה"מ איסור רק על אכילת בשר ושתיית יין, ולא גזרו איסור גם על שאר דברים, אדרבה אמרו שיאכל פת וישתה מים, ובאופן זה הוה המעולה שבסעודות, (כמנהגו דר' יהודה בר אילעאי), ויותר מזה אף בשר ויין עצמם אם אינם ראויים למזבח מותר מדינא דגמ' בסעודה זו, ולכאוף לפי טענת ר' יהושע אם הגזירה היא משום אבילות, היה ראוי לגזור גם על פת ופירות ומים, וכן כל מין של בשר ויין.

ובהכרח צ"ל דשאני גזירת אבילות של סעודת ערב ת"ב, מגזירת סתם אבילות על החורבן, ומש"ה באבילות כזו של סעודת ערב ת"ב גזרו רק על בשר ויין שהיו מקריבין ממש ע"ג המזבח, משא"כ סתם גזירת אבילות על החורבן, אכן צ"ב מאי שנא תקנת אבילות זו מסתם אבילות.

ונראה, דאף שיש ב' דינים בת"ב, דין תענית ודין אבילות כמבואר בחי' הגרי"ז, מ"מ נראה שאין זה ב' דינים נפרדים, דין תענית בפנ"ע ודין אבילות בפנ"ע, אלא חדא מגו חברתה, והיינו

שדין אבילות שיש בת"ב נובע מכח יום זה של ת"ב, והיינו שיש יום צום תשעה באב, ויום צום זה של ת"ב יש בו ב' חלקים, יש דין תענית שבו, ויש דין אבילות שבו, ואבילות זו נובעת מחמת עצם היום של ת"ב.

והנה היום צום של ת"ב הוא משום שביום זה נחרב ביהמ"ק, ויום שנחרב בו ביהמ"ק, בין בראשון ובין בשני (כדתנן בפ"ד דתענית), ביום כזו גוזרים גזירות על מה שנחרב הבית, והיינו דעד אז היה ביהמ"ק, מקום השראת השכינה שבו היו עובדים להקב"ה, ועכשיו נחרב ואיננו, וא"כ עיקר הגזירה היא על מה שנפסק העבודה שהיה בביהמ"ק תמידים כסדרם, ומש"ה שפיר גזרינן רק על מה שבטל בו ביום העבודה מע"ג המזבח, משום שזה גזירה על מה שנחרב, מש"ה לא גזרו אלא על בשר ויין שנתבטל אז בשעת החורבן מעל המזבח, משא"כ כשבאו הפרושים ונהגו אבילות על ביהמ"ק, אין זה אבילות על עת החורבן, אלא על שהיום אין לנו ביהמ"ק ובטל המזבח וכו', א"כ ע"ז שפיר קא"ל ר' יהושע שאם אתם נוהגים אבילות על מה שאין היום ביהמ"ק, היה ראוי לכם לנהוג גם איסור בלחם פירות ומים, דהרי כ"ז ליתא כעת כשאין ביהמ"ק, אלא כך אמרו חכמים וכו', ודו"ק.

אבילות ת"ב מיוחדת שכאילו עתה נלקח מאיתנו התורה וביהמ"ק

ולפי המבואר יש להבין ענין איסור לימוד תורה בת"ב, שאין זה סתם דין מדיני אבילות על מה שהיה פעם ביהמ"ק, אלא שזה גזירה של אבילות על מה שנחרב היום ביהמ"ק, וזה ביום ת"ב, דביום זה של ת"ב שנחרב בו ביהמ"ק, יש בו דין תענית ודין אבילות, ויש כאן אבילות על מה שנחרב, דהיינו שאבילים על דבר שהיה בביהמ"ק ועכשיו נלקח מאיתנו.

לפי זה יש להבין הא דשאני דין איסור ת"ת בת"ב מאיסור ת"ת של שאר אבילות, דאיסור זה של ת"ת בת"ב הוא משום שהיה סוג שמחה בביהמ"ק שנתבטל היום, ושמחה זו מצויה אף היום בעת שלומד תורה, שהם פקודי ה' ישרים משמחי לב, וזה הטעם שאסרו ללמוד תורה בת"ב, משא"כ איסור ת"ת של אבילות הוא כדי שהאבל לא יהיה בשמחה, ודו"ק.

ולפי"ז, לר' יהודה (לגיר' דילן), דס"ל שמה שפקודי ה' ישרים משמחי לב, זה אפי' שמחה שבא לאחר זמן כמבואר, שפיר י"ל שאסור ת"ת כבר מערב ת"ב, דהרי איסור ת"ת בת"ב בא מכח עצם היום של ת"ב, שביום זה צריך שירגיש החסרון מה שנחסר כשנחרב ביהמ"ק, שהשראת השכינה שהיה בזמן שביהמ"ק היה קיים, היום נתבטל ואיננו, והיינו שבחינת אבילות זו, אין זה רק הנהגה מסוימת, בשביל שחסר מה שהיה, אלא צריך שיהא בו הרגשה שמרגיש שהיום בת"ב נחסר ממנו דבר זה.

ולפי"ז מובן שפיר הא דתיקנו יום צום בתשעה ולא בעשרה באב (עיין תענית כ"ט.), אע"ג שעיקר החורבן היה בעשרה בו, מ"מ היום צום הוא מפני שנחרב מה שהיה, וזה הולך לפי זמן התחלת החורבן.

חסרנו מהחורבן דווקא את התורה של השראת השכינה שמשרה שמחה

והנה צריך להבין על איזה חסרון של ביהמ"ק בא איסור ת"ת, דמה צריך להרגיש שחסר ע"י זה שאין לנו לומדים תורה, ועכשיו ישנו חסרון זה.

והנה בביהמ"ק מצינו שהיה השראת השכינה, וכדכת' ושכנתי בתוכם, ועכשיו כשחרב הבית חסר לנו השראת השכינה, אכן אמרו חז"ל "שאיין לנו שיור רק התורה הזאת" וביאור "אין לנו שיור רק", היינו שהיה דבר מסוים, ועכשיו אין לנו אלא שיריים ממה שהיה, והיינו מה שאמרו שאין לנו שום שיריים אחרים, פי' - מהשראת השכינה שהיה בביהמ"ק, - "רק התורה הזאת", שרק בלימוד התורה נשאר לנו השראת השכינה מעין ממה שהיה כשביהמ"ק היה קיים, והיינו מאותו השראת השכינה שהיה אז אין לנו עכשיו רק את התורה, (ועי' נפשה"ח ש"ד ריש פל"ד), והיינו שבלימוד התורה אפשר שירגיש מאותו השראת השכינה שהיה בביהמ"ק.

והנה בחי' זו בלימוד תורה שהיה בזמן ביהמ"ק, היא בחינת פקודי ה' ישרים משמחי לב, ודווקא תורה של משמחי לב, הוא כעין מה שהיה בביהמ"ק, א"כ כדי להרגיש חסרון השראת השכינה צריך שלא יהא אותו השראת השכינה עכשיו, ורק כשחסר עכשיו יכול להרגיש שנתבטל היום השראת השכינה, ויתאבל ע"ז, וי"ל שזהו יסוד איסור ת"ת בת"ב, והכל כדי שירגיש החסרון שעכשיו נתבטל השראת השכינה מבינינו, וע"ז הוא מתאבל.

והשתא מובן שפיר איסור ת"ת בת"ב, שאע"ג שכל החורבן נגרמה משום שלא עסקו בתורה כהוגן, זה גופא גרם סילוק השכינה, וממילא לא היה השראת השכינה.

אכן בדבר זה גופא שמתבטל מד"ת יבוא להרגשת החסרון, וזה גופא יביא שיחזור השכינה, והיינו דייקא באופן זה.

וכמבואר בברכות ה. משחרב ביהמ"ק אין לו להקב"ה אלא ד' אמות של הלכה בלבד (ולכאוי כשכתוב כך הוא כמו שכתוב 'כל העולם כולו' שאין יוצא מהכלל ומעיקש דברי הט"ז שכ"כ), וכמבואר בפ"ג דאבות דהשכינה כנגדו כשלומד תורה וא"כ כשיש השראת השכינה אין כאן אבילות והשראת השכינה תלוי בזה שלומד בשמחה דווקא שהתורה היא משמחי לב.

אבילות כזו מחזירה את השראת השכינה שהיה בביהמ"ק

ובביאור הדבר נראה, דהנה דרשו חז"ל (תענית שם), על הא דכת' שמחו את ירושלם וגילו בה כל אוהביה שישו איתה משוש כל המתאבלים עליה, כל המתאבל על ירושלם זוכה ורואה בשמחתה, ע"כ, והיינו מידה כנגד מידה מכיון שהוא מרגיש חסרונו של ביהמ"ק, יזכה לראות בשמחתה כשיתמלא חורבנה, ויחזור להיות כפי מה שהיה, וזהו שדייקא מתוך אבילות כזו שאינו לומד תורה, יגיע להשראת השכינה, ודו"ק.

והנה ענין זה שדייקא מתוך האבילות יזכה לראות ולשמוח בבנינה, ועי' במפרשים שדייקן בגמ' שלא אמרו חז"ל יזכה ויראה וכו', אלא אמרו "זוכה ורואה" והיינו שכבר השתא הוא זוכה ורואה⁹.

ובביאור הענין י"ל, ע"פ מש"כ האריז"ל, שלהתאבל על ביהמ"ק וכו' בבין המצרים הוא תיקון גדול לנפש האדם, עיי"ש, ואפשר די"ל דהרי ידוע שעל דבר שנשכח מלב, ואינו מרגיש בחסרונו, על דבר כזה אינו שייך שיתאבל עליו כלל, דהרי אינו נוגע לו, ורק דבר שמרגיש עכשיו שחסר לו, רק על דבר כזה שייך שיתאבל, וכמו בגוף האדם שרק בשר חי מרגיש, משא"כ בשר מת אינו מרגיש כלל, והיינו שקודם כל צריך יהיה חי אצלו, ורק כך באופן זה שהדבר חי אצלו, רק אז אפשר לו להתאבל עליו כשמרגיש בחסרונו, ונמצא שדווקא מה שמתאבל מביא אותו שירגיש שיש חסרון, ודייקא ע"י זה שעכשיו מרגיש הוה תיקון גדול לנפש האדם, ודו"ק.

ומבואר מה שאמרו "זוכה ורואה" פי' רואה עכשיו ממש, מכיון דאצלו זה דבר מורגש, א"כ אצלו יש זיקה ושייכות לבית המקדש והשראת השכינה שהיה שורה בה, וע"י זה נזכה לראות בבנינה במהרה בימינו אמן.

ספיקות הלכתיות כשהל' יז' בתמוז ות"ב בשבת

והנה בשנה שחל יז' בשבת ונדחה ליום א' הרי שכל כא' הימים של המיתוק מתחילים מיום א' דייקא עד ליום א' של י' באב, ובשבת אין מכוונים המיתוק בלאו הכי, כפי שנבאר לקמן, אך יל"ע האם מכוונים המיתוק ביום י' באב דהא במוצאי הצום כל שנה בי' באב מצד הדין מותר לאכול בשר ולשתות יין. (ויל"ע אמאי מקילים בדיני ת"ב נדחה לפי דברי המנ"ח וסייעתו דסברו דכל חודש החמישי נכלל בדין התענית).

וזה יהיה נ"מ גם לגבי יז' בתמוז האם יהיה אפשר לברך שהחיינו, ועיין במג"א בריש סימן תקנא', ולכאו' למהרח"ו שאוסר לברך שהחיינו גם בשבת וכמבואר בפע"ח.

ועוד יהיה נ"מ לקידוש לבנה במוצאי הצום דמבואר בשער הכוונות דהוא חלק מהנחמה שאנו אומרים שעתידיים להתחדש כמותה וכו' ויל"ע כנ"ל אי הזמן קגרים (אכן עיין מה שביארנו בפרשת פנחס דלא כתוב חג בשבועות משום יום טבוח משום שיש לו תשלומין), ויש לומר כנ"ל דחג הוא לעולם מלשון שחוזר ההארה של כל שנה ושנה וכמובא בתוס חגיגה ח. וזה יש רק אם זה ממש באותו היום ולא אם זה נדחה.

9. וכבר אמרו שהניגון של "אלי ציון", הוא דומה לאותו ניגון של "בנה ביתך כבתחילה".

וא"כ מה שנדחה אין ההארה נדחית שם שאני דעיקר יו"ט יש עדיין בשבת משא"כ הכא, ועיין מש"כ לגבי פורים משולש לגבי כוונות הסעודה, שגם נראה דלכאוי יש ענין לקדש.

ועיין במה שכתבו התוס' בפרשת דברים אהא דאין אומרים תחנון בט"ב נדחה דהרי אינו מועד וכו' וכתב שאין היום גורם אלא הצום גורם ולכשיבנה ביהמ"ק בב"א ויחול ט"ב בשבת הרי שיעשו אותו בזמנו לששון ולשמחה, וגם ביום א' שלאחריו יעשו כן, ועיין במנ"ח ובאו"ש, ועיין במועדים וזמנים (חלק ז' סימן רנג').

להכין בגדים בשבת הזון

וכגון להלביש כמה חולצות וכדומה יש לעיין האם יש כאן איסור של הכנה משבת לחול (ועיין במשנ"ב סימן תקנ"א ד' ובסימן ר"צ הביא המשנה ברורה את דברי הספר חסידים שלא יאמר אשן בשביל הלילה משום דהוי הכנה ועיין בשש"כ בפכ"ח ס"ק פד' ובמילואים, ועיין בשו"ת בצל החכמה ובבאר משה ובהליכות שלמה, ובארחות רבינו חלק ב' עמוד' קל' התיר.

ולכאוי נראה דיש כאן ב' חלקים דעיין במשנה בשבת קיט. ובקיה. שם שהובא איסור הכנה ועי"ש ברש"י דביאר דאיסור הכנה וכגון הדחת כלים הוא משום טרחא ועיין מש"כ בזה הארחות שבת בחלק ב' ולכאוי לפי זה אין איסור הכנה אלא באופן שיש טרחא ממש ולכאוי כאן עדיף דאין עושה כלום אלא לובש בגדים וכ"כ הגרשז"א להתיר כשעושה כן מהלילה או כשקם משנתו דאין זה מוגדר טרחא.

ויש לעיין במי שהולך בבגדים אחרים בשבת מבחול (וכגון חולצה צבעונית וכדומה) דניכר דהוא הכנה לצורך השבת ועיין ערוך השולחן דכל ההיתר ללבוש אינו אלא משום דשאני מבגדי החול.

ויש עוד איסור כמובן של ודבר דבר כתוס' קיג: ודלא כרש"י שם ולכאוי היינו רק כשאומר להדיא שלובשו לצורך חול, אך בסתמא לית לן בה, ויל"ע כנ"ל באופן שהוא ניכר מתוך מעשיו מהו עושה דסוף סוף נהנה בזה עכשיו.

וכל זה על הצד שבשבת מותר באמת ללבוש בגדים נקיים אך אם לא הותר אלא לצורך שבת בלבד בגדר של דוחיה א"כ הרי יש לו כבר לבוש ויש לאסור ועיין בלשון הגר"א במעשה רב דהוא חומרא בעלמא ומשמע שאין איסור כלל (והוא בגדר הותרה לשיטתו ואפילו כסעודת שלמה בשעתו), אך כידוע הרמ"א חלק דאין לובשים בגדי שבת אלא התיר רק להחליף את הכתונת ועיין ברדב"ז ח"ב תרצג', ובחכם צבי, ובמהרי"ל.

אך מ"מ כנראה (אף לפי הגר"א) דאין להתיר אלא כשמכוין לשם הנשמה יתירה דווקא דרק על זה היה כל התקנה להתיר להחליף הבגדים לגר"א.

מצוות ישוב, וירושת ארץ ישראל

הנה בפרשת מסעי (פל"ג) נאמר והורשתם את כל יושבי הארץ וישבתם בה כי לכם נתתי את הארץ לרשת אותה ונחלקו שם הראשונים בביאור פס' זה שרש"י ז"ל פירש שהמצוה היא והורשתם אבל וישבתם הוא הבטחה שאם תורישו תזכו לישב בה גם כן, אך הרמב"ן ז"ל פירש שהמצוה היא וישבתם ומכאן סמכו לומר (כתובות קי א) הכל מעלין לארץ ישראל וכו' והיא מצוות ישוב אר"י.

ועיין באוה"ח שם שדקדק מהפס' כשיטת רש"י מסיום הפס' שכתוב לרשת אותה ולא כתב לישבת בה ורואים שאין זה עיקר המצוה אלא עיקר המצוה רק הירושה עצמה.

אך לכאן יש ליישב קושיא זו דלעולם מצוות הישוב תלוי בכיבוש דווקא והוא חובה תמידית ועליו נאמר שהכל מעלין לירושלים ולא ר"י אפילו בע"כ, משא"כ קיום מצוות הישוב שהוא רק משום מקצת המצוות המיוחדות בה זה אינו חיוב אלא רק אחר שירש אותה.

ובספר המצוות השמיט מצוה זו מאחד המצוות עשה וכבר השיג עליו הרמב"ן שם בדבר הזה (בשכחת העשין עשה ד'), ועיי"ש במגילת אסתר דלדברי הרמב"ם מה שחז"ל הפליגו כ"כ במעלותיה הוא רק משום המצוות שיכול לקיים היושב בה אך לא שהישיבה עצמה היא מצוה, ובשלה"ק שער האותיות 'קדושת הארץ' ועיין בתרוה"ד פסקים סימן פח'.

ועיין שו"ת אגרות משה (אבן העזר א, קב) שהוכיח שהיא רק מצוה קיומית.

והנה יש מצוות ישוב ארץ ישראל ויש מצוה של ירושת הארץ ועיין בספר בית הלוי ח"ב סו"ס נ' שהובא שם דרוש קצר על העניין הזה, ובריב"ש קא'.

ישוב הירושלמי דבזה"ז רק הוא יכול לכוף לאשתו ולא להיפך

והנה בעיקר הדין דאיש יכול לכוף את אשתו לעלות לארץ ישראל ולירושלים, עיין ברמב"ם מלכים פ"ה, ובטור אבה"ע סימן ע"ה ד' ושם קושיית הטור שהביא את הירושלמי שחילק בין זמן הזה לזמן הבית דבזמן הזה אין היא יכולה לכוף אלא רק הוא יכול לכוף, ומה שכתב הגר"א בליקוט, ועיין במרדכי סימן שיא' וברשב"א ובאו"ח סימן רמ"ד ד' וחת"ס או"ח רל"ג.

ובפשטות י"ל דהא דכופין הוא משום דיש שם יותר קדושה וממילא אין הבדל בין הזמן הזה לזמן המקדש, אך אי הוא משום המצוות שנוספות שם י"ל דהיום הוא רק דרבנן ויכול לכוף כיון שיכול לקיים שם יותר מצוות אל זה רק במצוות הנוגעות לעצמו.

ובזה שפיר יש לחלק בין זמן הזה לזמן המקדש ובין איש לאשה בדבר הזה, כמבואר שם בבית הלוי דהא בזה"ז אדרבה יותר קשה לקיים המצות התלויות בה וכמובא שם בתוס' בשם ר' חיים שלכן היום אין את הדין הזה, ונשים לא נטלו חלק בארץ וממילא אינן מצוות במצות הירושה והישיבה.

אך עיי"ש שנשאר בצ"ע לגבי ירושלים היאך שייך לחלק כן.

ונראה לבאר לפי מה ששמעתי אאמו"ר זצלה"ה לבאר דברי החת"ס בפסחים, דהנה עיין פסחים מ"ז. לגבי לחם הפנים שאין מביאין אותו יותר משנים עשר וזה כשחל שני ימים טובים של ר"ה לפני השבת ופי' רש"י דווקא שני ימים טובים של ר"ה דבזמן לחם הפנים לא היו שני ימים טובים של גליות ע"כ, והק' בצל"ח דגם בזמן הזה שאין לחם הפנים ג"כ אין ב' ימים טובים של גליות ונשאר בצ"ע, וע' בחת"ס שכתב שבצעירתו פגש את הצל"ח "וילדות היתה בי והעזתי פני" ואמר ליישב קו' הצל"ח שבזמן הזה אפשר לעבר שנים ולקדש חדשים בחו"ל וכא דר' עקיבא עי' סוף ברכות ובאופן זה שייך שבירושלם עדיין לא ידעו מתי קדשו החודש ויצטרכו שני ימים טובים, "ונענע לי בראשו" ע"כ.

ואאמו"ר זצלה"ה העיר דמ"מ צ"ב מה הנפק"מ בין זמן הבית שהיה לחם הפנים לזמן הזה אם אפשר לעבר שנים בחו"ל אמאי לא היו יכולים לעבר גם בזמן שלחם הפנים היה נוהג, וביאר אאמו"ר דעי' סנהדרין י"א: דאיתא שם דאין מעברין השנה אלא ביהודה דכ' לשכנו תדרשו ובאת שמה כל דרישה שאתה דורש לא יהיו אלא בשכנו של מקום ובתוס' שם הק' א"כ איך עיבר ר' עקיבא שנים בחו"ל ות' התוס' שלא הניח כמותו בא"י, ועוד כתבו בתוס' וקצת קשה דבברכות (ס"ג:) נפקא לן מדכ' כי מציון תצא תורה וגו' והכא מיייתי מלשכנו תדרשו ע"כ, ותוס' לא תירץ הך תמיה.

ואמר אאמו"ר ללה"ה די'ש ב' זמנים זמן שבית המקדש היה קיים דאז השכינה שורה בישראל ואז שייך לשכנו תדרשו שצריך לדרוש בשכנו של מקום אכן יש גם זמן הזה שהבית המקדש אינו קיים ואין כאן שכינה וא"כ לא שייך לשכנו תדרשו ומעלת ירושלים אינו אלא משום כי מציון תצא תורה, והנה הא דמותר לעבר בחו"ל כשלא הניח כמותו אינו שייך אלא בזמן הזה שהמעלה הוא משום תצא תורה ואם אין שם תורה לא שייך כי מציון תצא משא"כ כשבית המקדש קיים שמעלת ירושלים הוא משום לשכנו א"כ אין שום נפק"מ אם הניח כמותו או לא דסו"ס צריך שיהא בשכנו של מקום.

ולפי זה מדיוקים דברי רש"י להפליא שדווקא בזמן לחם הפנים לא שייך ב' יו"ט של גליות חוץ משל ר"ה דאז צריך לעבר ולקדש דוקא בירושלם משום לשכנו תדרשו משא"כ בזמן הזה אם לא הניח כמותו שפיר שייך ב' יו"ט של גליות גם בירושלם, ע"כ.

ולפי דברי אאמו"ר זצלה"ה יוצא שגם בזמן הזה יש מ"מ מעלה בירושלים שלמרות שמצות לשכנו תדרשו אינו שייך רק בזמן הבית כנ"ל אך כי מציון תצא תורה שייך גם בזמן

הזה כמבואר (אף שאינו שייך רק היכן ששויים הם הת"ח שבחו"ל ושבאר"י ולא היכן שעדיפי אלו שבחו"ל), מכל מקום יש לומר שפיר שבזה"ז יש מעלה בירושלם אכן אין זה מעלה זו שייך אלא באנשים ולא בנשים שרק באנשים שייך כי מציון תצא תורה ודו"ק, ובזה מיושב הירושלמי שפיר שרק הוא יכול לכופה ולא ההיפך.

מאמר ח'

הערות על סדר הקינות, ואיכה

קינות

ג' אפשרויות בביאור קינת אלי ציון ועריה

הנה יש לפרש אלי ציון בכמה אופנים:

(1) שהוא אומר לציון להתאבל וכמו שאומרים ותאמן ציון עזבני ה' ה"ה הכא מדבר אל ציון.
 (2) שזה קינה על ציון שאנו קוראים ליושבי ציון ועריה שיקוננו ויתפללו אל הקב"ה וכו' וזהו דקאמר בסוף הפייט עלי שמך אשר חולל וכו' כי מתפללים ומבקשים על חילול שמו הגדול.

(3) שהוא הקול הנשמע מציון וכדברי הפתיחתא שהובא לעיל (על הפס' של הפטרה) כי קול נהי נשמע מציון - וכי יש עצים בוכים וכי יש אבנים בוכים אלא קול מי שמשרה שכירתו בציון ובזה גם יתפרש היטב עלי שמך אשר חולל.

וכן המשך הקינה על ציון ששם או שהוא שמים על שהקב"ה לא נמצא שם או שירושלים עצמה שממה.

ציון - בביאור תיבת ציון מצינו ב' פירושים עיין שבת קל"ט ציון במשפט תפדה - אין ירושלם נפדית אלא בצדקה, ועיין בגליון שיש שגרסו אין ישראל נגאלין, (ועיין מש"כ בזה לקמן בסוף הקונטרס), והרי דכאן שאומרים אלי ציון - יכול להתפרש או על ירושלים או על ישראל שהם ישאו את ה'אלי'.

ועיין מה שבארנו לעיל כי יש שני בחינות בצער ובאבילות וכמו שאנו אומרים אלי ציון וכו' כמו אשה בציריה, שהוא בחינה של צער חיצוני של הגוף, ומוסיפים כבתולה חגורת שק על בעל נעוריה שהוא צער פנימי של הלב שזה בא מתוך התבוננות ביום הזה. (וכן בתפילה אנו פותחים תחילה 'אדני' שפתי תפתח - והוא כנגד החצון שהפה מדבר, ופי יגיד תהלתך כנגד הכוונה הפנימית, ועיין מש"כ הגר"א באיוב ה', ועיין בתרגום בפרשת כי תבוא על צר וצוקה ולכא' זהו כוונת החילוק שביניהם).

על פדיון בכוריה - זה תמוה שלכאן' שייכות קינה זו לחורבן דהא עדיין נוהג פדיון הבן, ובפשטות י"ל שזה הולך על הלויים שהם פדו את בכורי ישראל.

ועוד יש לומר דקאי על פדיון הבן והכהן וכעובדא דר' חנינא בן דוסה שרצה להעלות אבן לירושלים לבית המקדש¹⁰, וראה חמשה אנשים וכו' עיין בהערה, וביאר בזה העוללות אפרים במאמר על פדיון הבן שגילו לו בזה את סוד הה' סלעים של פדיון הבן וכי הם הסיבה לשלוח פדות לעמו אך רק בצירוף פדות התורה שנמשלה בה' כס, או סלעים, עיי"ש באריכות ותורף דבריו כי ראה את בני דורו שמתפללין על בנין הבית וזה הכוונה שראה אותם מעלין נדרים ונדברות לירושלים וכו', ואני איני מעלה אלא אבן אחת רומז לכנסת ישראל שנקראו אבני נזר וכו', והה' מלאכים שנזדווגו לו שם רמזו לו כי התורה רמוזה באצבע וכו' עיי"ש דברים נפלאים.

קינה ז

פצו מעשי עריה לנידיה - עיין במפרשים כמה ביאורים, ועוד נראה לפרש:

(1) כרש"י באיכה א' טו' גת דרך שרמסו הנשים להוציא דמם

(2) כהא דאיתא במסכתא שבת סב: שנענשו בנות ירושלים שהיו שופעות דמן ברחובות וכו' כמובא שם.

קינה ח

כל עניין הקינה הוא על הפס' זכור ה' מ"ה היה לנ"ו ועיין לעיל שהארכנו לבאר כי הכוונה בפס' הזה הוא היאך מידת הרחמים נהפך לדין ומ"ה גמטריא הוי"ה ואילו לנ"ו גמטריא אלוה"ם"ם וזהו שממשיך ואומר דילוג דרך וכו', וכן חיתון חוקי חורב וכו' (וכן זכ"ר הוא גמטריא ע"ב קס"א ונתבאר לעיל).

חיתון חוקי חורב - עיין לעיל במאמרים שביארנו כי יום ת"ב היה צריך להיות יום חתונתו יום מסירת הלוחות ונתבטל ועל זה אנו מקוננים כאן.

10. שיר השירים רבה פרשה א אמרו פעם אחת ראה אנשי עירו מעלים עולות ושלמים אמר כולם מעלים שלמים לירושלים ואני איני מעלה כלום מה אעשה, מיד יצא למדברה של עירו בחורבה של עירו ומצא שם אבן אחת יצא וסירקה וסתתה וכרכמה אמר הרי עלי להעלותה לירושלים בקש לשכור לו פועלים אמר להם מעלים לי אתם את האבן הזאת לירושלים א"ל תן לנו שכרנו מאה זהובים ואנו מעלים לך את אבןך לירושלים אמר להם וכי מנין לי מאה זהובים או חמשים לתת לכם ולא מצא לשעה, מיד הלכו להם מיד זימן לו הקדוש ברוך הוא חמשה מלאכים בדמות בני אדם אמרו לו רבי תן לנו חמשה סלעים ואנו מעלים אבןך לירושלים ובלבד שתתן ידך עמנו ונתן ידו עמהם ונמצאו עומדין בירושלים בקש ליתן להם שכרם ולא מצאן, בא המעשה ללשכת הגזית אמרו לו דומה רבינו שמה"ש העלו לך את האבן לירושלים מיד נתן לחכמים אותו השכר שהשכיר עם המלאכים.

לסגר ביד סעפים סהדך - נראה דבדקדוק נקט לשון זה של סעפים שהם משחיתים דכתוב עליהם בתהלים סעפים שנאתי אבל אעפ"כ ה' מסרנו בידם.

קינה י

וכברזל עפל שמי ארץ, פרצני שלוש עשרה פרץ - יש להעיר שהחלק הראשון היה רק בבית הראשון שהקללה ששמים יהיו כברזל אינו אלא בתוכחות פר' בחקותי (עי' רש"י שם), וע' ברמב"ן (וכ"ה במהרש"א סנהדרין) שתוכחת בחוקותי היה בחרבן בית ראשון, ואילו החלק השני שפרצו י"ג סרצות שהיה בזמן היונים שהיו בבית השני, ומ"מ נקט אותם יחד.

ובכל שנה ושנה הוסיף יגון על און - נראה דבא לומר בזה דהא כשעובר עוד שנה רואים כמה חמור החורבן שהיה צריך עוד שנה בשביל לתקן דבר זה ה' ירחם, ועיין מש"כ לקמן בעניין עשרה הרוגי מלכות, ונראה שכאן יתבונן ויחשוב חשבון השנים שעברו מאז החרבן, אוי לנו שהשתא תשפ"א כבר עברו 1953 לשיטת רש"י 1951 לפי הרמב"ם ועדיין לא נושענו, ה' ירחם עלינו.

קינה יא

ובארבעת שפטים השפטה - ביארנו לעיל מהם היו אלו הד' שפטים ועיין ביחזקאל יד' כ' חרב ורעב וחיה רעה ודבר, ועיין ירמיהו טו' אשר למות ואשר לחרב לרעב ולשבי ועיין ב"ב שכל המאוחר מחבירו קשה הימנו ועיין במהרש"א בב"ק ג': דיש ארבעה אבות נזיקין והם כנגד ד' מיני פורעניות חרב רעב, דבר ואש, וכאן יל"ע מהו הרביעי האם חיה רעה או שבי או אש ועיין אבות פ"ה יא' ב' מיני פורעניות וכו' עי"ש, דיש ג' מיני רעה דבר חרב וחיה רעה, וגלות ומשמע דגלות הוא כנגד שבי ואולי גם חיה רעה כנגדו וצ"ע.

ועיין מש"כ לעיל בעניין באש הצתה ובא"ש אתה עתיד לבנותה.

זכרה זמן אשר נעשה ונשמע השיבו ועתה ענות אמן לא אבו - רואים שעניית אמן היא היפך נעשה ונשמע שזהו חוסר האמונה, ועיין במהר"ל דעניין האמונה הוא היפך הגלות וכו', ובמהרש"א בסוף תענית מה שביאר היאך דברי משה אשר ענה לישראל כי אינכם מאמינים הם התשובה לטענתם כי בשנאת ה' אותנו וגו'. (וע' משכ' לעיל במאמרים).

סלה אבירי מורי הוריה ולא נזכר לי עקדת מריה - נראה דבא להדגיש כאן אפילו שעפרו לעולם צבור ע"ג המזבח ולא צריך אצלו אפילו זכירה אעפ"כ כאן זה לא הועיל לי.

ההושבתה ברית מלח - עיין בברכות מ. ובתוס' שם שהביאו מהמדרש בדברים שמלח על השולחן גורם שהשטן לא יקטרג ועיין בפרע"ח שצריך לדקדק בזה תמיד שיהיה מלח על השולחן, וכאן משמע שהושבתה, ועיין.

קינה יג

למה לנצח עורער ביד ערלים ונהיית כשונא וצר ואיה אווי מושב פה - נראה שיש כאן דקדוק לשון דנקט לשון אייוי מלשון תאב דהוא תלוי בברית המילה וכמובא בבעל הטורים בריש פרשת וירא שכתב כי וירא אליו ה' ס"ת או"ה ועכשיו שיש ערלים ממילא בטל האו"ה הזה.

קינה טז

השביעני במרורים - עיין בפתחתא לאיכה השביעני במרורים בליל פסח, הרוני לענה בלילי ט' באב ועיין בהקדמת הש"ש באות ש' מה שכתב בזה בעניין איסורין מבטלין זה את זה.

על הלחי מכים בני - אולי יש לפרש שזה הולך על המנהג שהיה בעיר טולוז בצרפת לפני יותר מאלף שנה שהיה נקרא מנהג הקולדינציה שראשי הקהילה היו הולכים אם היהודים לתת מס לע"ז מנחת שעוה לחגא, ובעת הנתינה נציג הקהילה שהביא היה מקבל ברחבת הקתדרלה סטירת לחי איומה, עד שבשנת ד"א תשע"ח מנהיג הקהילה קיבל סטירת לחי אשר גרמה למותו ורבני העיר פנו באיגרת אל ר' חסדאי אבן שפרוט שינסה לבטל את הגזירה ועיין בזה במסמכי הכומרים.

קינה כ

לנו בושת הפנים ביום הקרבנו לפניו סלת ושמן ודבש - וכן מובא ברש"י ביחזקאל שביום שעשו את העגל ירד להם מן, והביאו ממנו לפני העגל להקריב לפניו, ואפשר דהוא מרומז במאי דכתיב התם בפס' ויגשו.

לך ה' הצדקה בפעל אשר פעלת בארבעה עשר מושיעים - הנה יל"ע מיהם אלו יד' המושיעים והמפרשים ביארו דהיינו השופטים אך לכאן זה קשה שהרי היו טז' שופטים (הושע, עתניאל, אהוד, שמגר, ברק (דבורה עיין רש"י בסוטה מז.), גדעון, אבימלך, , תולע, יאיר, יפתח, אבצן, אילון, עבדון, שמשון, עלי, שמואל, ואף דרש"י שם קחשיב רק יד' הא גם שמואל נחשב וכן אבימלך בן גדעון).

ואפשר דרק יד' מתוכן היו מושיעין שהרי בימי עלי נשבה ארון ה', וכן לאפוקי מאבימלך בן גדעון, ועיין בבעה"ט בפרשת וישלח שכתב יא' שופטים כנגד יא' אלופי עשיו ועיין אדרת אליהו פרשת בלק מהדורא חמישאה.

קינה לב

ונבוכדנצר ואדריאנוס קיסר בצאתי מירושלים - לכאן זה פלא דהרי עיין בגיטין נו. דאספסינוס היה הקיסר בזמן החורבן, ולכאן אדריאנוס היה קיסר בזמן חורבן ביתר שהיה נ"ב שנה אחר

חורבן הבית ועיין ירושלמי בתענית פ"ד ה"ב וברש"י בסנהדרין ז. ואפשר דביאורו על תקופת החרבנות שהתחיל בבית ראשון עם נבוכדנצר ונגמר אחר בית שני בחורבן ביתר, או ד"ל דקאי על זמן החרבן שנמשך נ"ב שנה גם בבית ראשון כמנין בהמ"ה (עי' שבת) וגם בבית שני עד חרבן ביתר ועי'.

קינה לו

ינעם לנפשי הלוך ערם ויחף, עלי חרבות שממה אשר היו דבירך - לכאו' ברור שאין הכוונה למקום קה"ק שזהו הנקרא דבירך (ומה שמצינו שדבירך זה המחיצה עיין מלכים שם ויומא נ"ב. וברש"י שם, זה משום שהוא המחיצה של קה"ק ונקרא על שמו), עי' מלכים א' ז', שהרי אסור לילך שם בזה"ז וכמבואר ברמב"ם דהא קדושה שניה קדשה לעת"ל, ואף לשיטת הראב"ד שאין כרת מ"מ יש איסור דאורייתא, אלא צ"ל דבירך היינו ביהמ"ק וגם נקרא כך משום הדיבור"ר שיוצא משם (עי' רש"י עה"ת סוף פר' נשא), ועוד י"ל דהכוונה לחרבות המקום שהוא ירושלים ששם היה את דבירך, ולפי"ז יתפרש ההמשך במקום ארוןך אשר נגנז וכו' דהוא דבר חדש.

ובמקום כרוביך אשר שכנו בית חדרך - משמע שהארון נגנז ולא הכרובים ולכאו' זה הולך על הכרובים דצורתא דהא הכרובים של שלמה נגנזו יחד עם הארון, עיין יומא נד.

וכן עיין לעיל בקינה כה' אשר ביאר שם המפרש במה דאומר 'לויות המורד מעת הורדו' דהוא הולך על ציורי הכיור, ולא פירש על צורות הכרובים שעשה שלמה, וכנראה דסבר שהוא נגנז ונחלקו בזה ביומא נג: , ועי"ש ברש"י נד. דהכרובים שהוציאו העכו"ם לשוק קילפום מהכתלים, ובזה אפשר לדקדק הלשון 'הורדו' או מלשון רידוד.

מגילת איכה

שבעת הא' ב' דאיכה כנגד שבעת ספרי התורה, ומיני אר"י

איכה בנוי מד' פרקים ופרק ה' (ואפשר שהוא דומה לחמשה חומשי תורה) בד' הפרקים יש אריכות בפירוט הצרות שארעו לעם ישראל, אכן פרק ה' נראה שזה תשובה עם ישראל מה נותנים זכור גמטריה ע"ב קס"א ה' מ"ה היה לנ"ו והם כנגד ה' הצרות של עם ישראל, וכן סיום הפרק כי אם מאוס מאסנו הוא תשובת עם ישראל שצועקים ומבקשים השיבנו ה' אליך ונשובה וכו' וערבה לה' וגו'.

ויש עוד לראות כי מגילת איכה שנתקנה כהספד על עזבם את תורתך, נתחברה כדוגמת התורה בחמשה פרקים כנגד חמשה חומשי תורה, ועוד ב' אלפא ביתות (סה"כ ז) כנגד שבעת

ספרי התורה כמבואר בשבת קטז. על הפס' חצבה עמודיה שבעה (כי ויהי בנסוע הארון חולק ספר לעצמו).

וכן מצינו לגבי ארץ ישראל עי' ב"ב ע"ה: א"י מוקפת בז' ימים וד' נהרות.

ודוגמת דבר זה מצינו גם בשבח ארץ ישראל אשר נשתבחה בז' מינים, וקודם התורה כותבת ה' מינים בפנ"ע ארץ חיטה ושעורה גפן תאנה, ורימון. ואח"כ עוד ב' מינים ארץ זית שמן ודבש, ועיין בנצוצי שמשון בפרשת עקב שכתב בקרא דכתיב ארץ נחלי מים, עינות ותהומות דהם ג' כנגד מקרא משנה וגמרא, או כנגד תורה נביאים וכתובים, חטאה ושעורה בגמטריא תרי"ג.

חטה ושעורה גפן ותאנה ורימון כנגד חמשה חומשי תורה זית שמן ודבש שנים הרי שבעה, חצבה עמודיה שבעה שהם שבעת ספרי התורה.

ויש להוסיף כי חיט"ה הוא גמטריא ל"ב כנגד ל"ב נתיבות חכמה ועיין סנהדרין דמזמן שהתנוק יודע לקרוא אבא, וטעם טעם דגן, מרחיקין מצואתו, כי נכנס בו דעת ויוסיף דעת יוסיף מכאוב.

וכן עיין בתענית דבימי שמעון בן שטח החיטים היו ככליות וכן בכתובות קיא: דלעת"ל יהיו כשתי כליות של שור הגדול, וזה לכאוו' רומז להא דהכליות יועצות.

ביאורים ברש"י על איכה

רש"י איכה ישבה בדד - כתב שירמיה כתב בג' הפרקים הראשונים ג' איכה שאותם כבר שרף יהויקים, והוסיף עליהם כהנה וכהנה שלוש פעמים שהוא הפרק הרביעי שיש שם ג' אלפא ביתות שאמר ירמיהו 'אני הגבר' - ולכאוו' היינו דאין מוקדם ומאוחר שהרי הא' ב' השלישי נאמר בפ"ה אחרי הפרק של נאום הגבר, אך כבר כתב רש"י בתהלים פרק ע"ב גבי כלו תפילות בן ישי, דבהכרח אין מוקדם ומאוחר בספר הנביאים וכן לגבי הט"ו שיר המעלות שבתהלים שרק השני מתחיל שיר למעלות עי' רש"י שם שזה הראשון.

ולפי"ז יש לפרש דבאמת איכה מסתיים בסוף פ"ד ושם נאמר תם עונך בת ציון, וכוונת הדברים דעד כאן הכל היה מאיתו יתברך, ומכאן ואילך הכל תלוי רק בנו ובמעשינו.

רש"י בכה תבכה בלילה הביא ג' ביאורים בלילה - שהמקדש נשרף בלילה דאמר מר לעת ערב הציטו בו את האור, דבר אחר בלילה לילה של בכיית מרגלים בתשעה באב גרמה להם, דבר אחר בלילה שכל הבוכה בלילה השומע קולו בוכה עמו:

ובפשטות היה קשה לרש"י כפילות לשון בכה תבכה, ובזה יישב בביאור השלישי שלו שהוא בוכה וכולם בוכים כנגדו, ולשני הביאורים הראשונים ברש"י צריך לומר שהכוונה בפס'

הוא בכה עכשיו משום תבכה בלילה משום הבכי שהיה קודם בלילה או במרגלים או בבית הראשון, אך צריך להבין מהו התוספת בזה שבוכה כנגדו.

ונראה לבאר שהכוונה להמשך הפסוקים שנאמר ודמעתה על לחיה, פרשה ציון בידיה וגו' שהכוונה שהוא בכי מתמיד שלא מפסיק כי בכייתה ביום גורמת גם לבכיה בלילה וזה כגלגל שהפורעניות מתגלגלות זו מזו, וכמבואר לקמן בפס' ט"ז על המקרא עיני יורדה מים וכתב שם רש"י - כלומר תמיד עיני יורדה מים כפל הלשון מלמד שאין הפוגות:

העיר רבתי עם וכתב רש"י - יו"ד יתירה כמו רבת עם שהיתה עמה רב יש מדרשי אגדה הרבה ואני באתי לפרש לשון המקרא כמשמעו:

והנה עיין ביומא כ"ו. ובמהרש"א שם על הפס' יהודה מחוקקי שביאר כי תמיד כשיש י' יתרה זה מורה על השראת השכינה (ועיין מה שכתבתי לגבי הצירוף של חודש אדר).

וע"ע משכ' בפר' יתרו שכל אלו שבתורה שמצינו שניתוסף להם אות בשמם, כגון אברהם שרה יתרו יהושע, כולם הם אותיות משם הוי"ה להורות שזכו לגלות כבוד ה' בעולם, ועי"ש.

פס' ו' - לפני רודף - עיין רש"י ועיין מה שהארכנו בעניין המלחמה המדוברת כאן על פי דברי הגר"א בריש פרשת כי תצא לעיל במאמר.

פס' ז' שחקו על משבתיה - שמחו על שביתת משושה חגה חדשה ושביתה ומ"א דורשו בלשון אחר שהיו שובתין בגולה בשבתות וימים טובים ושומטים בשביעיות והיו האומות משחקים עליהם ואומרים שוטים בארצכם לא שמרתם ועכשיו בגולה תשמרון:

ולכאור' צריך להבין שהרי שמירת השבתות והימים טובים הם חובת הגוף ולא חובת הקרקע ואינם שייכים דווקא לארץ ישראל ומדוע שלא ישמרוה, ואפשר לבאר על פי דברי הרמב"ן בשבת פח. שביאר דבאמת עד זמן אחשוורוש שהיה מודעה רבא לאורייתא היו באמת פטורים משמירת המצוות אלא רק באופן של רשות, אך בארץ ישראל היו חייבין משום שהיו לפני המלך (ועיין מה שכתבנו בזה בפרשת עקב), ובזה מבואר שחוק האומות דכאן היה עדיין לפני שהדר קבלוה בימי אחשוורוש וא"כ מעיקר הדין הם פטורים בחו"ל מלקיים המצוות ושחקו עליהם שעכשיו הם מקיימים את המצוות.

(י) **ידו פרש צר** - עמוז ומואב - על כל מחמדיה - ספרי תורות שנאמר בהם (תהלים יט) הנחמדים מזהב הכל נפנו לבוז כסף וזהב והם נפנים על ספרי תורות כדי לשורפם לפי שכתוב בהם (דברים נג) **לא יבא עמוני וגו'!**

כן מבואר בספ"ק דיבמות, והנה בענין איזה ס"ת היה שעמוזן שרף עיין בתוס' במגילה ב:, וברשב"א שם מתי נגזז הספר תורה שהיה בתוך הארון, ועיין בסנהדרין קג:, ורשי מלכים ב כב. מתי היה כל זה, ועיין גרי"ז סוכה מד. וטורי אבן וצפנת פענח ריש הל' תרומות הדר זקנים פרשת וילך, וע"ע.

(כא) **כי אתה עשית** - פרש"י אתה גרמת לי שהם שונאים אותי שהבדלתי ממאכלם וממשתיהם ומהתחתן בם אם נתחתנתי בהם היו מרחמים עלי ועל בני בנותיהם:

ויש לפרש לפי זה את המשך הפס' **יום קראת ויהיו כמוני** - שהכוונה שהייתי יכולה לא להצטער אם היו כמוני והיינו ממשפחתי.

פסוק כב - ועולל למו כאשר עוללת לי - עיין בירושלמי בפאה בפ"א ח. דהוא כמו כרמך לא תעולל שלא תדקדק אלא צריך שישאר פאה והביאו ראייה מהאי קרא שהכוונה עולל למו שתדקדק עליהם, ועיין שם פ"ז ה"ג (לב): מה שכתבנו לפרש מחלוקת הרמב"ם והראב"ד בפירוש עולל שרש"י בתהלים ח' כתב שהם המלוכלכים שנוגעים בקרקע, אך הרמב"ם כתב שהם הענבים הקטנים שאין להם כתף ונטף וכו' כמבואר שם במשנה.

(ב) **נאות יעקב - בתי יעקב לשון נוה**: - ואפשר לפרש המשך הפסוק לפי זה חילל ממלכה ושריה, שממלכה זה בתי כנסיות שבהם ממליכים את שמו יתברך, ושריה היינו בתי המדרשות שחילל אותם שבהם ישנם את התלמידי חכמים ונקרא בי רבנן (עי' מגילה), והם מבצרי בית יהודה שנאמר כאן.

וכן יש לפרש מה שכתוב אחר כך, כל מחמדי עין באהל בת ציון - שהם בתי כנסיות, בלע כל-ארמונותיה שחת מבצרי שהמבצרים הם הבתי מדרשות והארמונות הם הבתי כנסיות.

(ה) **חשב ה' להשחית חומת בת-ציון** נראה שזה קאי על הבית המקדש ונקרא וחומה שמגין עליהם וכמו שתורה שנקרא חומה, כי מציון תצא תורה.

(ט) **טבעו בארץ שעריה אבד ושבר בריחיה מלכה ושריה בגוים** נראה שזה המשך המקראות דקאי על שערי בתי כנסיות ובתי מדרשות והיושבים בה שהם מלכה ושריה, וכנ"ל

(יז) **בצע אמרתו - כלה גזרתו כמו (איוב) יתר ידו ויבצעני, אשר צוה מימי קדם - שכתוב בתורה (ויקרא כו) ויספתי ליסרה אתכם שבע:**

ולכאו' זה פסוקי הקללות של פרשת בחוקותי, ושל ירמיהו קאי על בית ראשון, ואילו בפרשת כי תבוא קאי על בית השני, עי' משכ' הרמב"ן שם, ועי' מהרש"א סנהדרין.

(ט) **אשמורות - שתי חלקי הלילה שהלילה נחלקה לשלשה חלקים כמו שאמרו רבותינו במסכת ברכות:**

והנה יל"ע בכוונת ציונו של רש"י לגמ' במסכת ברכות דבפשטות היינו הך שאמרו שם שהלילה נחלק לג' חלקים, אכן יש לפרש כוונת רש"י להביא ממסכת ברכות ששם מבואר שזהו זמן תפילה וראש אשמורות הוא סוף האשמורה השניה שהוא הסוף לשני אשמורות, ותחילת השלישית וזהו הזמן לשפכי כמים ליבך להתפלל לפני ה'.

קומי רוני - עיין מה שדרשו במסכת תמיד לד: כל הלומד תורה בלילה שכונה כנגדו מהאי קרא, והרי שהתורה של הלילה נקראת 'רוני' וכן דרשו בברכות שהתפילה צריכה להיות במקום התורה כי במקום רינה שם תהא תפילה (ועי' רש"י יומא ד:), ועיין ברד"ק בתהלים ס"ג שביאר שהלשון אשמורות הוא כשבני אדם מקיצים משנתם, ואולי זהו לשון אשמורות, ולכן היה מתפלל ככתוב שם אם זכרתך על יצועי, באשמורות אהגה בך.

פרק ד אבני קדש - בניים המאירים כאבנים טובות ומ"א כל רביעית דם שיצא מיאשיהו בכל חץ וחץ שנעצו בו היה ירמיהו קוברו במקומה ועליה הוא קורא תשפכנה אבני קדש:

ובזה מובן המשך הפס' שנאמר שם בני ציון היקרים המסולאים בפז, ועי' משכ' על זה באגדתא דחרבן.

צר ואויב ברחובות ירושלים - עיין בתורת אליהו מה שהובא מהגר"א בנחום ב' ב' החילוק שבין צר שזה הולך על המיצר לשני בגופו, לאויב שהוא מבקש את זולתו ואינו פועל בידיו ממש אלא מבקש את רעתו.

פרק ה' כנגד תוכחת חומש דברים

עיין במסכת סנהדרין קד. שיש במגילה זו את הא' ב' מפני שעברו בו כל התורה כולה והנה יש בה ה' פרקים וגם פרק ה' אף שאין בו את סדר הא' ב' מקום מקום יש בה כ"ב פסוקים, שזה כנגד הכ"ב אותיות שזה כנגד כל התורה כידוע - ורק הצבור חוזרים על הפס' האחרון (וזה תלוי בפירוש רש"י וכן בירושלמי בברכות ועיין בתו"י ברכות שם).

והנה אפשר דבפרק זה הוא כנגד ספר דברים ויש לומר שכל הך פרק ענינו הוא תוכחה לכלל ישראל ומעין תחילת חומש דברים אשר פותח בענייני תוכחה כמבואר ברש"י בריש חומש דברים מה היו יכולים לעשות ולהיכן היו יכולים להגיע ומה קיבלו תמורת זה מה התוצאות על מעשיהם.

וזהו שמסיים שם כי אם מאוס מאסתנו וכו' שזהו התוכחה אכן אנו אומרים ועונים אחריו שקבלנו את התוכחה הזו ומבקשים מה' השיבנו אליך ונשובה, שהרי בתורת תפילה זה כבר לא יעזור כי הרי הרמב"ם כותב שמי שמרוחק מה' ומתועב אצלו אין תפילתו נשמעת ומתקבלת.

ועיין מה שכתבנו לגבי תיקון חצות את המבואר באריז"ל כי פרק זה כנגד מסירת התורה לחיצונים כמבואר בשער הכוונות כי פרק על נהרות בבל כנגד החורבן עצמו, ופרק מזמור לאסף וגו' הוא כנגד מיתת הצדיקים וזכור ה' מה היה לנו כנגד מסירת התורה, שהיא שכחת התורה, (ולכן אנו מתפללים שיבנה ביהמ"ק במהרה בימינו ותן חלקינו בתורתך כי הא בהא תליא).

וע"ע בפתיחתא לאיכא פתיחה כז' ר' פנחס פתח וכו' דיש ז' פעמים אלפא ביתא והם כנגד ז' עבירות וכו'.

זכור ה' מ"ה היה לנו

מ"ה היה לנו - כבר כתב על זה האריז"ל שמ"ה הוא רומז לשם הוי"ה במילוי אלפי"ן שעולה בגמטריא מ"ה שכידוע הוא השם המורה יותר על מידת הרחמים והתיקון, (ולכאו' גמטריא אד"ם וזה שהמילוי שלו הוא גמטריא י"ט גמטריא חו"ה, ולכאו' הוא שם המורה על זיווג, וכשמו של מהיטבא"ל מלך השמיני שהוא התיקון מ"ה י"ט ומשמע שכל זמן שביהמ"ק קיים היה הזיווג מבחי' ג"ר דג"ר, אכמ"ל).

היה לנו גמטריא אלוהי"ם שזהו מידת הדין דהיינו על ידי עוונותינו היפוך מידת הרחמים. לכן הביטה וראה את חרפתנו - שהוא הולך על ברית המילה כי ראשי תיבות 'ה' מ'ה ה'יה ל'נו' הוא מיל"ה ונכנס הערלה תחת המילה כמבואר בשער הכוונות שם.

ולכאו' כוונת הדברים הוא כי המילה היא החיבור לקב"ה וכמבואר בבעל הטורים כי ראשי תיבות 'מי יעלה לנו השמימה' הוא מיל"ה, והסופי תיבות הם שם הוי"ה כי על ידי המילה זוכה האדם לעלות השמימה שזהו המראה שיש הבדלה בינינו לעכו"ם, ועי' תוס' ע"ז ט': שמי שאינו מהול אינו יכול ליכנס לג"ע ועי' עירובין י:.

במזמור זה רמוזים ה' החורבנות הנ"ל

ולכאו' בפסוקים הבאים מבואר כאן העונשין שקבלו ולכאו' המה מדה כנגד מדה כנגד העבירות שעשו, ישנם כ' פסוקים כנגד דברים גשמיים שחסר לנו, וכדכתיב 'נחלתנו נהפכה לזרים בתינו לנכרים יתומים היינו ואין אב אמותינו כאלמנות מימנו בכסף שתינו עצינו במחיר יבואו וגו'.

על צוארינו נרדפנו יגענו ולא הונח לנו - ולכאו' עיין בזה"ק בפרשת ויגש בדף ס: שדרש על מאי דכתיב 'ויפול על צוארי בנימין אחיו ויברך וביאר דקאי על בית המקדש שנקרא צואר ועל זה בכה יוסף, ונראה שרמוז כאן עניין השנאה שהחריבה אותו שהיא מחמת הפירוד בין ישראל לקב"ה וכנ"ל שעל זה יוסף גלה משום השנאה והלשון הרע שדיברו עליו, ועיין במדרש בעניין הפסוק שלא נתן להם להתפלל שנבוכדנצר אמר לנבוזראדן שלא יתן לנו להכנס להתפלל, וכן היום אין ביהמ"ק ואין יכולת להתפלל, וזהו גם איך נשיר את שיר ה'.

מצרים נתנו יד אשור לשבוע לחם וכו' מפני זלעפות רעב - ולכאו' כנגד עבירות מסויימות באים חסרונות כאלו צער ואח"כ מבאר והולך עניני בקשת העזרה על מה שחסר לנו ולכאו' מכיון שלא עזרנו אחד לחברנו (ועיין מה שכתבנו לגבי חסרון של בין אדם לחבירו במאמרים לעיל באריכות), ולכן זה שייך לבין אדם לחבירו.

נשים בציון עינו, בתולדות בערי יהודה - ואח"כ קאמר חסרונות שאיננו יכולים לקנות מצות
ואדרבה מכשילין אותנו בעבירות בעריות וכו' ואיך מושלים בנו הגוים (וכדוגמת המעשה בגיטין נו:
בד' מאות תנוקות שנשבו בספינה וכו')

בערי יהודה - ויש לפרש שכתב דווקא בערי יהודה ששם היה הגזרה של תבעל להגמון
תחילה עיין תוס' בגיטין ועיין ירושלמי בכתובות.

בחורים טחון נשאו - ולכאו' הכוונה שזה שלא כדרכם, ועניין 'טחון' עיין בסוטה י'. שדרשו
על הנאמר אצל שמשון שהיה טחון בבית הריחיים דאין טחון אלא עריות שהיה בועל וכנראה
שזהו הכוונה גם כאן.

זקנים משער שבתו, בחורים מנגינתם - הולך ומבאר ענין אחר של תלמוד תורה ומיתת
הצדיקים והיינו מנגינת התורה שזה עניין שירה (ובעניין מיתת הצדיקים עיין ספ"ג בני ציון היקרים וכו'
ועיין בזה"ק שמוות ב: אמר ר' יצחק מאי דכתיב על ההרים אשר בכי ונהי דהאריך שם בביאור הקינה על בני ציון
היקרים שה' לא משגיח עליהם כביכול בגלות ובעבורם מוריד ה' את כל צבא מעלה יחד איתם בגלות וכו' עיי"ש).

שבת משוש ליבנו - זהו לימוד התורה.

נפלה עטרת ראשינו - היינו ריחוק השכינה, (ועי' גיטין ז. ועי' מהרש"אשם ומשכ').

ומסיים אוי נא לנו כי חטאנו - כל זה קרה לנו משום חטאינו, ומכאן ואילך אין כאן מידה
כנגד מדה אלא זה המציאות שנגרם המצב שבו הכנסנו את עצמינו (עיין בביאורו של המהר"י קרא).

על ז"ה היה דוה ליבנו - נראה דהמילה ז"ה בא לרמוז על השכינה וכדכתיב ז"ה אלי ואנוהו,
וזה ה' קיונו לו והיינו מפני דבר ז"ה הוא שיש לנו צער גדול יותר מהכל, וכפי שהבאנו לעיל
מדברי הגר"א בשהש"ר ועיי"ש מש"כ בטעם דבמצוות דווקא מתייחס הגילוי של ז"ה.

ולכאו' כנ"ל דשאר הדברים באו באופן של מדה כנגד מדה, אבל ז"ה אינו אצלינו אלא צער
לשכינה שנגרם בעווננו.

דו"ה - הוא חושך, שזה ההיפך מהאור שבא ממעטה הוד לבושו וכמובא ברש"י בפסחים ב.
אור מה שברא הקב"ה בעולמו ממעטה הוד לבושו, נהפך עלי הו"ד מהו"ד נעשה דו"ה.

על אל"ה אני בוכיה, על אלה חשכו עינינו - ואפשר דעל זה היינו מה שמתלוננים בני ארץ
ישראל, ועל אלה היינו ההספד של בני בבל כמבואר בזה"ק בפרשת ויצא במדרש הנעלם
והובא לעיל.

על הר ציון ששמים - ציון המצוינת שמשם תצא תורה ושם מקור השכינה ועכשיו זה שמים,
ועיין בזה"ק הנ"ל מה ששומעין משם ונתבאר לעיל.

שועלים הלכו בו - היינו לא רק שחרב ואין שם בנין וכו', אלא יותר מזה ששועלים הלכו בו
וכל מיני שועלים לצערינו ולדאבון ליבנו גם היום הזה.

ונראה לפרש שנחלקו ר"ע וחכמים בביאור מקרא זה דנאמר 'על זה היה דוה ליבנו וגו' האם זה כולל את השועלים הלכו בו, או דקאי רק על הר ציון ששמים דר"ע צחק כשראה שועלים יוצאים מבית קה"ק שהבין שהדוה ליבנו הולך על החלק הראשון של שממון המקדש דווקא ואילו חכמים סברו שהוא הולך על שניהם.

אתה ה' לעולם תשב כסאך לדור ודור ואנחנו מבקשים למה לנצח תשכחנו תעזבנו לאורך ימים, השיבנו ה' אליך ונשובה חדש ימינו כקדם, כי אם מאוס מאסתנו קצפת עלינו עד מאוד.

ובעצם כאן נגמור הספר וכמבואר ברש"י שזהו סיום התוכחה (אלא שלא לסיים בדברי תוכחה הולך וכופל שוב הפס' השיבנו ה' אליך).

והיינו דהתוכחה הוא שהכנסנו את עצמינו למצב של מיאוס, ועיין ברמב"ם בפ"ז מהלכות תשובה די ש מצב שהאדם נקרא אהוב ונחמד, קרוב וידיד ולכאו' כך היה המצב בזמן שביהמ"ק היה קיים, ולהיפך מזה שנקרא משוקץ, ומרוחק, ותועבה וכו' ולכאו' כשנסתלק השכינה זה מה שקרה לעם ישראל וזהו כי אם מאוס מאסתנו.

ואנו מבקשים שאנו חפצים בחיים עם קרבנו יתברך וכמבואר ברמב"ם שמי שדבוק בקב"ה תפלתו מתקבלת ויש לקב"ה נחת ושמחה ממצוותיו ולא עוד אלא שהוא מתאוה להם וכו' שנאמר וערבה לה' מנחת יהודה וירושלים כימי קדם וכשנים קדמוניות, (ועיין בכתב סופר) ולכאו' לפי הנ"ל מבואר שפיר שאין אנו רוצים לראות במצב של מאוס מאסתנו שלא כקדם אלא במצב של וערבה לה'.

וביהמ"ק נקרא ידידיה כמבואר במנחות נג. יבוא ידיד בן ידיד ויבנה ידיד לידיד בחלקו של ידיד ויתכפרו בו עוונותם של ידידים.

וסדר הפסוקים שאנו מבקשים:

השיבנו ה' אליך ונשובה: פירוש שאנו רוצים לשוב אל ה'

אבל שהשכינה דחה אותנו -

"כי אם מאוס מאסתנו קצפת עלינו עד מאד":

וכשאנו מרגישים שאבד כל תקוה מפני המיאוס - אז כל הציבור יחד בוכין ומבקשים (שלא

מן הכתב)

"השיבנו ה' אליך ונשובה חדש ימינו כקדם"

ועל ידי זה ההתעוררות יתקבל בקשתינו ונזכה לגאולה במהרה - **אמן.**

מאמר ט'

הערות בסוגיות אגדתא דחורבן

עקיבא ניחמתנו עקיבא ניחמתנו

סיום מסכת מכות מובא שני מעשים שבהם היו התנאים ר"ג ורבי אלעזר בן עזריה ורבי יהושע ורבי עקיבא מהלכין בדרך, ושמעו קול המונה של רומי מפלטה [ברחוק] מאה ועשרים מיל, והתחילו בוכין, ורבי עקיבא משחק. אמרו לו: מפני מה אתה משחק? אמר להם: ואתם מפני מה אתם בוכים? אמרו לו: הללו כושיים שמשתחוים לעצבים ומקטרים לעבודת כוכבים יושבין בטח והשקט, ואנו בית הדום רגלי אלהינו שרוף באש ולא נבכה? אמר להן: לכך אני מצחק, ומה לעוברי רצונו כך, לעושי רצונו על אחת כמה וכמה. (ועי' במדרש פר' תולדות ראה ריח בני וכו' בעובדא דיקים איש צרורות בן אחותו דר' יוסף בן יועזר עיי"ש).

שוב פעם אחת היו עולין לירושלים, כיון שהגיעו להר הצופים קרעו בגדיהם. כיון שהגיעו להר הבית, ראו שועל שיצא מבית קדשי הקדשים, התחילו הן בוכין ור"ע מצחק. אמרו לו: מפני מה אתה מצחק? אמר להם: מפני מה אתם בוכים? אמרו לו, מקום שכתוב בו: והזר הקרב יומת ועכשיו שועלים הלכו בו ולא נבכה? אמר להן: לכך אני מצחק, דכתיב: ואעידה לי עדים נאמנים את אוריה הכהן ואת זכריה בן יברכיהו, וכי מה ענין אוריה אצל זכריה? אוריה במקדש ראשון וזכריה במקדש שני! אלא, תלה הכתוב נבואתו של זכריה בנבואתו של אוריה, באוריה כתיב: לכן בגללכם ציון שדה תחרש [וגו'], בזכריה כתיב: עוד ישבו זקנים וזקנות ברחובות ירושלים, עד שלא נתקיימה נבואתו של אוריה - הייתי מתיירא שלא תתקיים נבואתו של זכריה, עכשיו שנתקיימה נבואתו של אוריה - בידוע שנבואתו של זכריה מתקיימת. בלשון הזה אמרו לו: עקיבא, ניחמתנו! עקיבא, ניחמתנו.

הגמרא מביאה שני מעשים עם ר' עקיבא במה שניחם החכמים

ויש להתבונן כי במעשה הראשון לא ענו החכמים לר' עקיבא שום דבר, ואילו רק במעשה השני ענו לו פעמיים עקיבא ניחמתנו עקיבא ניחמתנו, ואפשר שזה גופא מה שאמרו לו בפעם

השניה פעמיים להורות לו שהודו לו גם על מה שאמר פעם ראשונה שאם לעוברי רצונו כן לעושי רצונו אל אחת כמה וכמה, וזה מפני שהם סברו לכתחילה, שאין שייכות בין אחד לשני ועכשיו אנחנו בגלות, ואין בית המקדש, ולגויים יש כל טוב ובגלל זה הם בכו, ומה שייך לזה שגם לנו יהיה שכר, הרי סוף סוף המצב עכשיו הוא גרוע ולא טוב לנו ואם כן זה מקום לבכות ולא לשחוק, אבל ר' עקיבא סבר שזה גופא שאנחנו רואים שיש להם טובה, זה גופא ראייה שאנחנו נדע שיהיה לנו טוב, ואם לא היינו רואים שיש טובה אצל הגויים לא היינו יודעים בכלל אם אנחנו נקבל שכר, אבל עכשיו שאנו רואים ממילא אנו יכולים ללמוד קל וחומר שגם לנו יהיה טוב.

ובסיפור השני שאמר להם ר' עקיבא שאחד תלוי בשני, שאם אנחנו רואים שנתקיים הנבואה של אוריה אנחנו בטוחים שיתקיים גם כן הנבואה של זכריה, הם הבינו שגם בסיפור הראשון כן, שאם אנחנו רואים שטוב לגויים בטוחים אנו שיהיה גם כן טוב לנו, ועל זה אמרו לו פעמיים עקיבא ניחמתנו.

וה' יתברך יעזור שנזכה גם אנו במהרה בימינו לנחמה בבית גואל צדק במהרה בימינו אמן.

ויש להעיר כמה הערות בזה:

אסור למלאות פיו שחוק בעוה"ז

לכאן הרי אסור לאדם שימלא את פיו שחוק בעולם הזה כמובא בברכות ל"א. ובהכרח שזה היה כאן בחינה של עולם הבא מה שגילה להם ר"ע וזה היה גודל נחמתם שהבינו גם את המעשה הראשון ועיין מה שכתב באדרת אליהו בפרשת ואתחנן ומה שכתב אהא דברכות ט. לגבי פורים יש סתירה האם מותר לשחוק ועיין בט"ז ובפוס' בסימן תק"ס אך יש מצב שהאדם הוא כמו עוה"ב, וכנראה שזהו המדרגה שאחז בו ר"ע באותו הזמן של ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד שמברכים גם על הרעה הטוב והמטיב ולכן נתן רשות לעצמו לשחוק. (ובבחינת בן עוה"ב עיי' משכ' בענין רשב"י שהיה תלמידו של ר"ע).

עניין הבכי

והענין של בכי מצינו בתורה אצל משה רבינו שכתוב והמה בוכים בסוף פרשת בלק, ועיין בחגיגה ד. שר"ע בכה (ועיין מסיל"י פ"ה) והבכי הוא שמרגיש חסרון והוא כדי לקרב את הדבר אליו, אך ר"ע סבר שאין הבכי אלא ג' ימים וצריך גם לדעת להתנחם כפי שעל מת אסור לבכות יותר מג' ימים ולכן אמר להם להתנחם.

ישנו מעשה נוסף שבו נאמר על ר"ע שהיה משחק כנגד שאר החכמים שהיו בוכין והוא בסנהדרין דף קא. שמסופר שם בזמן שחלה ר' אליעזר נכנסו תלמידיו לבקרו והתחילו לבכות

על ספר תורה השרוי בצער, אך ר"ע ענה כנגדם ואמר להם שעתה שרואה הוא צערו יודע הוא שלא קיבל עולמו בחייו.

ועוד מסופר שם על התלמידים אשר ניסו לנחם את ר' אליעזר עד שנענה אליהם ר"ע ואמר לו חביבין יסורין ורק את דבריו קיבל ר' אליעזר ונראה שזהו הביאור על מה ששחק מקודם.

ויש לבאר העניין על פי המסופר על ר' האי גאון שביאר מה שנאמר בתוכחה (בפרשת כי תבוא) שכשישראל למעלה העכו"ם יורדין למטה, ואילו כשהעכו"ם למעלה למעלה הרי שישראל יורדין למטה מטה, ולכאור' היה צריך לומר להיפך ולהזכיר את ישראל כשהם למעלה למעלה ולא את העכו"ם בגובה כזה, אלא הביא מעשה באחד שהיה חולה מאוד ונתנו לו תרופה אחת אשר היא תקותו האחרונה שינצל ממחלתו, ולפני ששם את התרופה הזו לתוך פיו, היא נפלה ונשפכה על הרצפה ונתקלקל ושמח מאוד ושאלוהו על מה גודל שמחתו וענה משל למי שירד מנכסיו ולא נשאר לו כלום, רק בגדיו שעליו וירד לטבול בנהר ובאו שודדים ולקחו את בגדיו והשחיתום, וכשעלה מהנהר שמח מאוד ושאלוהו על מה שמחתו וענה להם משום שעכשיו לו שום דבר לפול ולרדת יותר, ומכאן יכול רק לעלות, וה"ה עכשיו שגם את התרופה הפסיד הרי שמכאן רק יעלה מעלה מעלה.

וכך ישראל אחר שנופלים מטה מטה שאין להם יותר מקום ליפול מגיע זמנם רק לעלות מעלה מעלה ולכן בברכה שהם למעלה לא אמר פעמיים מעלה מעלה שעדיין יכול להיות להם נפילה, ורק בקללות שנפלו למטה מטה לשפל המדריגה של הגלות ואין יותר למטה משם אפשר לשמוח דמכאן יהיה רק טוב.

הנחמה דווקא במעשה החרישה של טורנסרופוס שהיה המתנגד לר"ע

עיין תענית שטורנסרופוס הוא זה שחרש את העיר שבדבר הזה עצמו ראה ר"ע את הנחמה שכיון שהיא שדה תחרש בהכרח יבוא מזה הנחמה, וע"ע ב"ב י'. מה שנתווכח עמו שמדוע נותנים צדקה, ועיין מדרש ריש תזריע, ובחזקוני פרשת יתרו, וע"ע בנדרים ובר"ן ועיין בסמוך מה שהבאנו בזה.

דוקא בציון שדה תחרש ראה את הנחמה

ראה שועל וקאמר קרא דציון שדה תחרש, ואפשר דהר הולך על בית המקדש הראשון שחרב שעליו אמר ירמיהו באיכה על הר ציון ששמים שועלים הלכו בו, ושדה שהוא בית שני שנקרא שדה עכשיו תחרש, ור"ע שהיה אחר החורבן השני הביא הפס' של שדה דווקא.

כמבואר במהרש"א בפסחים פז: שהביא שם את דברי המדרש כי אברהם קראו הר שהשכינה היתה שומרת בו כמו בראש ההר, מיהו בשמירת ארעי ולא קבע, ועליו נאמר על הר

ציון ששם, ויצחק אמר זכור הייתי שדה היה שהיה בבית שני שמירה פחותה בחותר שחסרו בו כמה דברים שהיו בבית ראשון ועליו נאמר ציון שדה תחרש, וכו', ויבואר לקמן

עדים נאמנים - ביאור הגר"א

מה שנאמר שם במשנה בביאור המקרא בישיעהו ואעידה לי שני עדים נאמנים אוריה וזכריה וכו', צריך לבאר דקדוק כוונת הלשון נאמנים, מהם נאמנותן.

ואפשר שהוא דומה לנאמר במסכת ע"ז נה. שדרשו על מאי דכתיב וחלים רעים ונאמנים - רעים בשליחותן ונאמנים בשבועתן והיינו שמקיימין את דבריהן ועיין בגר"א ביהל אור בפרשת פקודי אשר הביא על זה את דברי הזוה"ק שם דלעולם חביבות הייסורין שעושין שליחותן נאמנה להפרע מהאדם מעט מעט בעוה"ז.

ובגר"א בישיעהו ביאר דעדים היינו שנים, ונאמנים היינו ג' כמו שכתוב על פי שנים עדים או על פי שלושה יקום דבר ונאמן הוא קיום, כי בשני עדים אם יוכחש אחד בטלה עדותן אבל שלשה אם יוכחש אחד עדותן קיימת על פי שני העדים האחרים (ובסמוך נבאר מי הם השלושה בס"ד),

הטעם שהזכיר את אוריה ולא את מיכה וירמיהו

והא דהזכיר דווקא את אוריה יותר מאת שאר הנביאים כגון ירמיהו, או מיכה, ועוד יש להקשות כמה דקדוקים בדברי הגמ' דהא מדוע צריך עדות ונאמנות על קיום הנבואה ומה עדיף הנבואה הזו מהנבואה הזו, ועיין במהרש"א שם שהקשה דהרי היו הרבה נבואות על הפרועניות של ישראל, וכבר עמדו התוס' על כך שבמיכה פרק ג' נאמרה נבואה זו ולא נאמרה כלל אצל אוריה החיתי¹¹.

והתוס' כתבו דסמך על הנאמר בירמיהו פרק לח' דמבואר שם דדיברו מיכה ואוריה את אותו הפרוענות, אך עדיין לא מיושב אמאי נקט דווקא לאוריה ולא למיכה.

¹¹ ויש לראות כי נבואתו של אוריה (ירמיה פכ"ו) היתה כדכתיב שם בראשית ממלכות יהויקים וכו' ועיין סנהדרין קג. בראשית כשביקש הקב"ה להחזיר את העולם כולו לתהו ובהו, בשביל יהויקים (ועיין ברש"י על התורה שביאר המילה בראשית שהיא רומזת שהעולם נברא בשביל התורה שנקרא ראשית, ונראה שלכך הוא רומז כאן), ושם ירמיהו ניבא ונתתי את הבית הזה כשילה ואת העיר הזאת אתן לקללה לכל גויי הארץ.

וכנראה שמשום הפס' הזה הביאו הפס' בירמיהו דווקא ועיין שם כל המקראות עד שבא לאוריה שהוא גם ניבה באופן הזה שאמר ציון שדה תחרש וירושלים עיים תהיה והר הבית לבמות יער, וכתוב שם שגם הנביא אוריה ניבא באופן הזה וכדכתיב שם וינבא על העיר הזאת ועל הארץ הזאת ככל דברי ירמיהו, ואח"כ המלך יהויקים הרג אותו, ולכן יש להרוג גם ירמיהו ובסוף אחיקם בן שפן הציל את ירמיהו לבלתי תת אותו ביד העם להמיתו. ותמוה דהרי ירמיהו לא ניבא כלל ציון שדה תחרש, והיאך כתוב שהוא ניבא אותו הדבר.

והנה מיכה המורשתי ניבא בימי חזקיהו ונבה כה אמר ה' וכו' ציון שדה תחרש וכו' בספר מיכה ושם פרט גם את סיבת העונשים האלו כמובא שם שהם בגלל ראשיה בשוחד ישפוטו וגו'.

ועיין רש"י בשבת קלט. על ג' הפורעניות המצויינים בפס' דהם באים כנגד ג' העבירות המצויינים שם.

א. ראשיה בשוחד ישפוטו - וכנגדו ציון שדה תחרש - והוא כנגד חורבן התורה וכנ"ל דהוא מתייחס לציון דווקא וכדכתיב דלעתיד כי מציון תצא תורה

ב. כהניה במחיר יבואו - וכנגדו ירושלים עיים תהיה, ודבר ה' זו הלכה מירושלים

ג. נביאיה בכסף יקסומו - כנגד הבית לבמות יער.

ועיין"ש בשבת שתלו בטחונם בקב"ה ואפשר דמשום זה גופא בעונש זה כתוב הגאווה שנתגאו במעלות האלו ודו"ק, וממילא גם דווקא בעונש הזה נרמז הגאולה כשיתקנו את החטאים האלו.

וכן הוא פרט יותר את הפורעניות יותר מירמיהו, וכן ירמיהו אמר להם שישובו איש מדרכו הרעה ובזה ה' ירחם עליהם וכו'.

ונראה דהטעם דהגמ' לא הביאה את הפס' של הר הבית יהיה לבמות יער, אלא משום שהוא מדבר על הבית השני וכאן אנו מדברים על הנבואה של זכריה שתהיה לעת"ל, ולכן גם לא הביאו את דברי מיכה שדיבר על הבית הראשון שהיו בו את ג' העבירות, וכן כשראה שועל יוצא מבית קה"ק זה קיום מאי דכתיב יהיה לבמות יער.

ונראה דמשום הכי באיכה הנביא מקונן דווקא על האי קרא דאומר על זה היה דוה ליבנו וכו' שועלים הלכו בו דשם נאמר הר ציון וכו' ושם סיים ככל דברי ירמיהו.

(והנה יש כאן ג' נבואות הראשון שקורא כאן מיכה שבנבואתו היה רק לא על ימי חזקיהו אלא על ביהמ"ק וא"כ החורבן עצמו כבר נרמז בנבואת מיכה, ואוריה אמרו בכללות ולא בפרטות כמו מיכה).

ומה שתלה באוריה יותר ממייכה מפני שהיה סוף הנבואה שהיה האחרון ועיין איכה אם יהרג במקדש ה' כהן ונביא שאוריה היה כהן ונביא, אך הגמ' בסנהדרין אך שם קאי על זכריה עיין גיטין נז. עיין סנהדרין ז. וברש"י שם דאהרן פחד שיעשו בו כמו שעשו בזכריה ויחרב ביהמ"ק על ידי כך, וכן אהרן היה כהן ונביא;

אכן לא מצינו שנהרג במקדש ה' בגמ' בסנהדרין ועכ"פ יש לומר שע"י הריגת כהן ונביא נגרם החורבן ולכן נקט אוריה, וגם מה שרצו להרוג את אהרן כמובא שם בסנהדרין שזה היה חשבונו.

סדר קדימות נבואתם

ועיין בגר"א בישעיה ח' שביאר שהעדים נאמנים שאומר ישעיה, הם עדים - שנים שהם אוריה וירמיהו, ויחד עמהם היה את השלישי שעשה להם קיום וזהו נאמנים וזה היה זכריהו שהיו עמו גם חגי ומלאכי.

ומשמע שיש שלושה נאמנים על החורבן ועל הגאולה, ועיי"ש בגר"א שמשמע עדים על החורבן ונאמנים על הגאולה.

ועיין בפסחים פז: שמיכה היה בזמן ישעיהו ורש"י שם קחשיב אותו לאחריו ומ"מ שייך שפיר שישעיהו נסמך על נבואתו כי היו באותו הזמן רק שהיה אח"כ

וניבא שיש על זה עדים נאמנים פירוש שבתוך הנבואה של החורבן עצמו יש נבואה גם על הגאולה ומיכה היה תלמידו של ישעיהו כמבואר בהקדמת הרמב"ם לספר היד אך עיין בפסחים פז. שניבאו כולם מזמן אחד, ויכול להיות שחלק מהנבואה שלו היתה מקודם לכמה נבואות של ישעיהו.

ועמוס היה רבו של ישעיהו ובכל זאת יתכן שהיו עדיין קודמים בנבואתו, ועיין שם ע"א בסדר של חזרו והעמידום, שמיכה היה קודם ישעיהו, ועמוס הוא האחרון אפילו שהיה לפני כולם ורואים כנ"ל שאין זה סתירה הסדר היאך הם עומדים.

התנגדות ר"ע לעמלק וטורנוסרופוס ולאותו האיש יש"ז

ויכוחו על התנגדותו למילה

טורנוסרופוס רואים בכמה מקומות בחז"ל שהוא זה שעמד כנגד ר"ע דווקא בכמה עניינים שהם נתווכחו ביניהם וכנ"ל וכגון לגבי הברית מילה כמבואר במדרש בריש פרשת תזריע ששאל את ר"ע איזה מעשים נאים של הקדוש ברוך הוא או של בשר ודם, א"ל של בשר ודם נאים, א"ל טורנוסרופוס הואיל הוא חפץ במילה, למה אינו יוצא מהול ממעי אמו, א"ל ר' עקיבא ולמה שוררו יוצא בו, לא תחתוך אמו שוררו, ולמה אינו יוצא מהול, לפי שלא נתן הקדוש ברוך הוא לישראל את המצות אלא כדי לצרף בהן.

ונראה לפרש את קושייתו דווקא על המילה שהרי המילה מכחישה את כח האדם וכמבואר בעוללות אפרים בפרשת משפטים שלכן ה'שם את שמו אל שד"י בברית שכמובא מר"ח שה' הוא הנותן לאדם את הכח.

ונראה שזה היה בכל הדורות שעמלק באו להלחם בדווקא נגד המילה וכן אצל המן וכדכתיב ליהודים היתה אורה ... וששון זו מילה, עד הצורך בדור האחרון ימ"ש אשר כתב בספרו ב' טעמים אשר שונא הוא את ישראל ואחד מהם בגלל המילה.

ובאמת יש לפרש את כל המקומות שראינו שעמלק התנגד, שעמלק בחינת זכר וכשהוא שולט על ישראל וכן זה שעמלק חותך מילתן של ישראל לפי שעמלק הוא מתגנה מישראל בפרט יותר מן שאר אומות, וישראל צורתן במה שהם נימולין לפיכך חותך מילתן שהוא הדבר המתגנה לישראל בפרט יותר מכל האומות כי עמלק מתנגד לצורת ישראל, ומפני כי הוא יעלה שונא את הערלה וחפץ שיהיו ישראל נמולים ולפיכך בדבר הזה היה מטיח כלפי מעלה והוא זורק את הערלה כלפי מעלה כלומד ראה מה שבחרת.

מלידת ר"ע מתחילה הספירה הנוצרית

ר"ע נראה בדרך אפשר שהוא נולד בתחילת הספירה הנוצרית, ולמרות שברור שהם אינן יודעים דבר זה ולא כיוונו לכך, אך ר"ע הוא בצד של הקדושה לעומת אותו האיש שעומד בצד הטומאה, וגם במניינם יש טעות של כמה שנים כידוע שהם הרי התחילו את מניינם רק בשנת תקכ"ה (525) למספרם שאז קבעו הלוח שלהם והתחילו למנות למפרע, ולכאן הרי ר"ע היה בחורבן ביתר שהיה נ"ב שנה אחר חורבן הבית והחרבן היה בשנת ס"ח (68) למניינם, ואח"כ נהרג, ויוצא שהיה אז בן מאה ועשרים שנה (ס"ח 68 - ועוד נ"ב 52 - הוא שנת ק"כ - 120 - שזה שנת פטירת ר"ע), ועולה מזה שר"ע נולד בשנה שייחסו בה את ספירתם הטומאה, והקדושה מבטלו.

ובאמת יש להתבונן בזה שביום שמת ר"ע נולד רבי כדאיתא בשלהי מסכת קידושין ועולה שמיתת רבי היה בשנה שנסתיימה הד' אלפים של תורה, וכן רשב"י תלמידו של ר"ע דאיתא בגר"א בהקדמת האידרא שרשב"י תיקן לדורו את עמוד התורה ודקדק לכתוב לדורו משמע דוקא ועפ"י החשבון הנ"ל שלמד אצל ר"ע עולה שגם הוא היה בסיום הד' אלפים תורה ועיין בנצוצי אורות שם את החשבון שר"ע היה כנגד הה' גבורות ורשב"י כנגד הה' חסדים ועיין בנצוצי אורות החורבן היה תתכ"ח ג' אלפים וזה קע"ב שנה לפני ד' אלפים גמטריא עקב ורשב"י נסתיים אצלו הד' אלפים ודו"ק.

אלוהיהם של אלו אינו נפרע אלא במים

כך מבואר בגמ' בגיטין נו: ובאמת צריך להתבונן בטעמא דמלתא ועיין במהרש"א בריש ע"ז מה שביאר בזה כי המים שייכים לבריאה עוד בהיותה תוהו ובוהו וכשחוזר לתהו ובהו חוזר למצב של מים.

אך שמעתי לבאר ממו"ר הגאון ר' משה שפירא זצ"ל ועיין בגר"א דישנם ד' כנפות הארץ, ונאמר במדרש שהארץ חייבת בציצית משום כן, ולכאור' זה קשה שהרי הארץ עגולה והיאך יש לה ד' כנפות, אלא בהכרח שיש יבשה, וישוב הוא מרובע, ואילו הים הוא העגול והיבשה בחינת יושר, וים בחינם עגולים, (ועי' משכ' ר"א בהגר"א ריש הקדמת תיקו"ז בענין מובע עיגול ומרובע).

ובזה ביאר פשט בצפנת פענח בפרשת נח שעלה זית טרף בפיה והצ"פ שולח לדברי הר"ן בנדירים שאם ראיתי נחש כקורת בית הבד שכתב שם הר"ן כי טרף זה כמו טרוף שזה מרובע, והרי אין מרובע בבריות עיי"ש, אלא שעגול בחי' לפני התיקון ואחר הת' בחינת מרובע דווקא, וכיון שהביאה עלה זית טר"ף (מרובע) בפיה זה סימן שכבר נתקן ונגמר המבול בעולם שהיה בחינת דין.

מעשה דקמצא ובר קמצא

עיין גיטין נ"ו. דנאמר שם בגמ' דלא מיחו חכמים ולכאור' הוא פלא מאי טעמא באמת שתקו החכמים.

ונראה לבאר הסוגיא דהא פשיטא דהא דהיה שונא אותו הוא עפ"י המבואר בפסחים ק"ג. דמותר לשונא את מי שראה אותו עובר עבירה בסתר.

ועיין בסנהדרין דיקרי ירושלים היו מקפידין שלא היו יושבין בסעודה עם כל אחד, וכנראה דמשום כן לא הזמינו לסעודה משום החכמים שישבו שם, שהיו מנקיי הדעת שבירושלים.

ולכן לא רצה אפילו בכסף גדול לתת לו לשבת איתם, ואם כן מה שזרקוהו משם היה בצדק.

והא פשיטא שהיה אדם רע מעללים ומעשיו מוכיחים עליו דמשום קצת כבוד המדומה גרם לחורבן בית המקדש ולהרג של עשרות רבבות אנשים נשים וטף חוץ מכל הצרות רבות ורעות שעבר על עם ישראל ועדיין עובר עלינו עד עצם היום הזה ה' ירחם.

אך אם כן היאך יתכן שזה מה שגרם לחורבן, ונראה דהוא דומה למבואר לקמן בגמ' דענוותנותו של זכריה החריבה את בית מקדשינו, וגם שם צריך להבין האם באמת היה צריך לנהוג כמו שהוא הורה או לא דהא חזינן דקיבלו שם חכמים את דבריו.

וכנראה דמה שנאמר שזהו שגרם את החורבן הכוונה שעל פי דין החורבן בהכרח היה צריך להיות שהרי נהגו על פי הדין ובכל זאת נגרם החורבן מהם.

ובזה יש לפרש הרמז דנעשה על ידי זה שעשה בו מום שהרי כנראה דהטעם שיקרי ירושלים היו מקפידין אם מי שישב עמהם בסעודה הוא משום שהסעודה נחשב לקרבן ולשבת עם בעל עבירה נחשב למעין קרבן בעל מום וכמבואר ביומא ע"א.

אך פשיטא דאסור להרגו, והמספר לשון הרע הוא כאילו הורגו ורק מותר לשנאותו ולכן זרקוהו בלא לומר כלום, והמבין יבין.

ועיין כריתות ה. בעניין החלבנה שבתענית צריך לצרף גם מפושעי ישראל אבל לא בסעודה ועיין יבמות סג:.

והא דלא רצו באמת להרגו דהא הורגין ועונשין שלא על פי דין בשעה שיש סכנה וכדומה וכמבואר בסנהדרין, ועיין בטושו"ע וב"י בחושן משפט סימן ב', ואפשר דכאן היה גזירה שלא יאמרו וכו', ובלי חשש זה באמת היו הורגין אותו ורק מפני הגזירה שלא יאמרו מטיל מום בקדשים חייב מיתה לא הרגוהו.

ויל"ע על מי הולך מה שדרשו שם אשרי אדם מפחד תמיד - האם על בעל הסעודה או על בר קמצא או על החכמים ועי'.

קריאת התורה של תשעה באב

כי תוליד בנים ובני בנים ונושנתם בארץ וכו' ועבדתם שם אלוהים וגו'.

הנה פרשה זו נקראת בתשעה באב (הנך ט"ז פסוקים מני תוליד בנים עד למען תאריךון ימים על האדמה אשר ה' אלקיך נותן לך כל הימים)¹², והטעם שקוראים דווקא פרשה זו בתשעה באב הוא משום שפרשה זו מדבר על המצב הנוצר מחורבן הבית שהיה בתשעה באב. אך באמת נראה שמלבד דברי הנבואה יש בפסוקים האלו גם הוראה לדורות.

והנה פרשה זו היא חלק מהתוכחה של משה רבינו אל עם ישראל, וגם יש בו נבואה על העתיד, וכמו שכתב רש"י וזה לשונו, דדרשו חז"ל **ונושנת"ם** עולה בגימטריא שמונה מאות וחמשים ושתיים, ע"כ, והיינו שאם לא יקיימו תורה ומצוות ילכו לגלות, (רק שהקב"ה עשה צדקה עם בני ישראל והקדים הגלות ב' שנים לפני זמנה, כדי שלא יתקיים בהם **כי אבד תאבדון**), וכן ביאר הרמב"ן, דדייקא משום טעם זה כתיב **כי תוליד בנים** ולא כתיב אם תוליד, ואף שפרשה זו אינו בהכרח שיתקיים ואין זה רק אפשרות, מכל מקום הוא גם נבואה, לכך דיבר בשני פנים, שיכול להתפרש בלשון אזהרה, פירוש כ"י בלשון אם, שאם יגיע למצב של **ונושנתם** שתהיו ישנים בארץ שתשבו לבטח, ואז יגיעו לידי חטא, אז **והעידותי בכם וגו' כי אבד תאבדון**, וכן יכול להתפרש בנבואה ובלשון כאשר, פירוש כ"י כאשר יקרה מצב של **ונושנתם** וכו', עיין שם.

12. עיין מגילה (ל"א:) וטושו"ע או"ח סי' תקנ"ט.

עוד יש כאן משמעות שגם העבירה וגם העונש מרומזים בתיבת **ונושנתם**, שאם יהיה **ונושנתם** אז יגיע העונש, והעונש יגיע אחר **ונושנתם** שנים, שאם אז יהיה הגלות, לא יחזרו לעולם, שהיה מתקיים בהם **כי אבד תאבדון מהר וגו'**, אבל הקב"ה ברוב רחמיו עשה צדקה והקדים הגלות בב' שנים כדי שלא יתקיים¹³.

הנה נראה שהטעם שקוראים פרשה זו בתשעה באב, אין זה רק משום שכתוב פה הנבואה מה שיקרה אם יהיה **ונושנתם**, אלא יותר מזה כתוב כאן בפרשה זו יש גם ההוראה איך להתנהג בגלות, והאיך גם יזכו לגאולה במהרה.

ונראה שזה הפירוש מה שכתוב **ובקשתם משם את ה' אלקיך ומצאת כי תדרשנו בכל לבבך ובכל נפשך** שמורה לנו בזה איך צריך להיות ההתנהגות בגלות.

ועוד יש להתבונן בלשון הפסוק של **ובקשתם משם את ה' אלקיך ומצאת כי תדרשנו וכו'**, שפתח בלשון רבים **ובקשתם** ומסיים בלשון יחיד **ומצאת כי תדרשנו וגו'**¹⁴.

ונראה לבאר על פי מה שהובא בקול אליהו בשם אדוננו הגר"א, בביאור מה דכתיב בפרשה זו והפיץ ה' אתכם בעמים וגו' **ועבדתם שם אלהים מעשה ידי אדם, עץ ואבן, אשר לא יראון ולא ישמעון ולא יאכלון ולא יריחון, ובקשתם משם את ה' אלקיך ומצאת וגו'**.

וכתב שם בשם אדוננו הגר"א "ויש לדקדק דהנה חושב כאן ג' חושים ראיה שמיעה ריח ולמה לא חשב גם כן החוש הד' הוא חוש הדיבור, והוי ליה למימר ולא ידברון, שעיקר הדבר תלוי בכח הדיבור, (והנה לכאורה הפסוק הזכיר גם אכילה, ולכאורה אין זה אחד מהחושים, אכן נראה דיש לבאר הך קושיא קצת באופן אחד ועל פי מה שביאר הרמב"ן כאן הא דנקט הנך חושים ראיה ושמיעה ואכילה וריח, ותמצית דבריו הוא, שמוכרח שאין המעשה ידי אדם אלהות, ומפני שאין להם תכונות שאלוהים צריך שיהיה לו, פירוש שרואה עבדיו וששומע אותם כשמתפללים לפניו, וכן אוכל קרבנות שמקריבים לו (שירד אש מן השמים), וכן מריח בריח הניחוח של הקרבנות ההם, עיין שם, אכן כל פעולות אלו מצינו ביחס של הקב"ה לבני ישראל, עיין שם, ומכל מקום עדיין קשה מהא דלא הוזכר כאן שהמעשה ידי אדם שלא ידברון, שהרי מצינו מידה זו של דיבור אצל הקב"ה, וכדכתיב **וידבר ה' וגו'**¹⁵).

אמנם יבואר על פי מה דאיתא במדרש רבה שיר השירים, (על הפסוק אמרתי אעלה בתמר, וגם בזוהר הקדוש פרשת תרומה), שרבנן אמרי כמה הוה נבוכדנצר מפתהו לדניאל (אחר שהעמיד הצלם, ורצה שדניאל יעבוד לצלם) ואמר לו אמאי אינך עובד לצלם שהממשלה שלו, ואמר ליה (נבוכדנצר

¹³. ועי' מש"כ החת"ס שמכאן מוכח שהכולל הוא חלק מן הגימטריא. ונראה לבאר דמש"ה היה נ"ב שלא עבר כלום בארץ ישראל מעוף עד בהמה, (עי' שבת קמ"ה:;) כדי שיהא חמישים שנה ריק בלי שום דבר, ועי'.

¹⁴. ועי' מש"כ אדוננו הגר"א.

¹⁵. ויתכן מאד שכעין זה הוא קושיית אדוננו הגר"א, וכידוע שהלשון של ספר קול אליהו לאו מר בר רב אשי חתים עליו, ועי'.

לדניאל) תא חמי מהו עביד (בא וראה מה הוא עושה) ואת מן גרמך את סגיד ליה (אתה מעצמך תשתחוה לו), מה עשה אותו רשע, נטל ציץ של כהן גדול שהיה שם המפורש חקוק עליו, ונתנו לתוך פיו של הצלם, וכינס כל מיני זמרא והווי מקלסין קדמוהי, (שהיו משבחים לפניו), והוא אמר (הצלם דיבר), אנכי ה' אלקיך, ומלל רברבן, כיון דחמי דניאל כן, אמר לו (דניאל לנבוכדנצר) לית את יהיב לי רשותא למיסק ולמנשק צלמא דידך על פומיה, (שביקש רשות לנשקו על פיו), אמר לו ולמה על פומיה (ולמה תשאל לנשקהו על פיו דווקא) אמר לו דהוא טעים משתעי¹⁶ (שהפה מיטיב להטעים דבריו) מיד נתן לו רשות וסלק (דניאל עלה), והשביע להציץ, ואמר לו בשר ודם אני ושלוחו של הקב"ה אני, הזהר שלא יתחלל בך שם שמים, וגוזר אני עליך שתבא אחרי (תצא מפי הצלם אחרי), בא לנשקו והוציא בלעו מתוך פיו (שהכניס הציץ לתוך פיו של דניאל), מן דנחית (אחרי שנסתלק השם המפורש מפי הצלם) מתכנשין כל מיני זמרא והווי מקלסין קדמוהי (שהיו שרים ומשבחים לפניו), ולא עביד כלום, באותה שעה הפיל הרוח את הצלם וכו', לקיים מה שנאמר **כרע בל קורס נבו וגו'**, ע"כ לשון המדרש הנפלא.

הרי מצינו בהצלם של נבוכדנצר שהיה מדבר וקורא בגרון אני ה' אלקיך, אך לא שיש בצלמו של נבוכדנצר ממש חס ושלום, רק שם המפורש שבציץ שהיה בתוך פיו היה מדבר בו, וזאת רמזה לנו כאן התורה הקדושה, כי יבא עת אשר והפיץ ה' אתכם בעמים בגלות בבל, ועבדתם שם אלהים מעשה ידי אדם היינו הצלם של נבוכדנצר, ואמרה התורה הקדושה **אשר לא יראון ולא ישמעון (ולא יאכלון) ולא יריחון** אך לא אמר ולא ידברון, כי הצלם ההוא כן דיבר בקול גדול וחזק וממלל רברבן.

ואף שתראו שידברון, בל תדמו חס ושלום הואיל כי כן יש בו ממש, ותטעו חס ושלום לעבוד אותו, בראותכם הפלא הזה, הממשיך אחריו אלפי אלפים איש לראות איך הצלם מדבר, לא כן חלילה וחלילה לחשוב כן, רק **ובקשתם משם את ה' אלקיך** רצה לומר מתוך הצלם ההוא תבקשו ותחפשו את השם המפורש הקדושה שהוא אלקיך, ואז **ומצאת אותו** בפיו של הצלם, ותדע שאין הדיבור להצלם מצד עצמו, אך גנוב הוא אתו מהקדושה הבלועה בו **כי תדרשנו בכל לבבך ובכל נפשך** כמו שבאמת עשה כן דניאל, שחקר ודרש בכל ליבו ובמסירות נפשו ע"כ דברי אדוננו הגר"א זצ"ל.

ועל פי זה נראה לבאר פרשה זו דכאן הרי כתיב הנבואה מה יהיה כשיגיעו למצב של **ונושנתם**, שיהיה חורבן וכו', וכן **והפיץ ה' אתכם בעמים וגו'**, שילכו בגלות, וכן מה יהיה בגלות **שועבדתם שם וגו'** שיהיה נסיון של עבודה זרה, וכמו שביאר הגר"א, ועכשיו מורה משה רבינו מה צריך לעשות, ואיך צריך שיתנהג במצב כזה, והיינו **ובקשתם משם את ה' אלקיך** פירוש שבחוץ לארץ בגלות יהיה מצב חדש שלא היה לפני זה, והוא משום שאף שבארץ ישראל גם

16. ואפשר כדכתיב **ישקני מנשיקות פיהו**.

כן עברו עבירות, ואפילו עבירות חמורות ביותר, מכל מקום היה ברור לכל מה הוא עבירה ומהו מצוה, והכירו בבירור הגבולות בין עבודה זרה ובין עבודת השם.

אבל בגלות נהיה מצב חדש שלא היו רגילים לזה, שיש אלילים שמדברים, ונראה כקדושה, והיינו שאין כאן דבר ברור וחלוקה ברורה בין הטוב והרע, ומשמישים בעירבוביא, ובמצב כזה לא יהיו יודעים מה לעשות, ועל זה אמר משה רבינו **ובקשתם משם את ה' אלקיך** שיחפשו את הקדושה, והעצה היעוצה היא על ידי **ומצאת**, ואיך מוצאים את ה' אלקיך, הוא על ידי **כי תדרשנו בכל לבבך ובכל נפשך**, והיינו שיהיה האמונה ברור אצלו ובלי שום פיקפוק כלל, אז כשהאמונה תתחזק אצלו ידע לחשוב ולחפש האמת, ולא להגרר אחר מה שנראה כאילו זה אמת, והעיקר הוא לא להתבלבל כלל, ולהחזיק חזק באמונה שלא יגרר אחר השטחיות, ובעצם מצינו כן אצל דניאל שאף שראה שהצלם מדבר ואמר כל מיני פסוקים, מכל מקום לא נגרר אחר ראות עיניו, אלא חשב איך יכול להיות דבר כזה, שהרי לא יתכן כלל שצלם ידבר, ומוכח שנבוכדנצר עשה כאן איזה תחבולה, והעמיק בענין עד שעלה בידו להבין שזה הציץ וכו' וממילא עשה מה שעשה, אך הכל התחיל מכיון שהיה ברור אצלו שלא שייך דבר כזה שצלם ידבר.

ונראה שהוראה זו מבואר בהמשך הפרשה, שמשה אמר **בצר לך ומצאוך וגו'**, והיינו שיקרה דברים כאלו שנראה כאילו העבודה זרה והדומה להם מדבר דברי קדושה (ואפילו מביא ראיות מן הפסוקים), **ושבת עד ה' אלקיך** מכל אותם עבירות, אם כן באמת יודעים שדבר כזה לא יתכן כלל, אך אינכם מבינים אם כן מה נעשה כאן, והעצה היא שתעשו תשובה ותתוודו אל ה' (עיין רמב"ן), ואז יהיה לכם סייעתא דשמיא להבין, וכל זה מפני **כי א'ל רחום ה' אלקיך** ומתוך שהוא רחום **לא ירפך** מלעשות מצות עשה, **ולא ישחיתך** שתעבור על לא תעשה, אלא יהיה לכם לעזר להבין האמת.

וממשיך משה רבינו בדבריו ומבאר איך יזכו לזה, רק על ידי **כי שאל נא לימים הראשונים** וגו' שתזכרו מעמד הר סיני ויציאת מצרים, וכשתתחזקו באמונה אז תתקיים אצלכם **אתה הראת לדעת כי ה' הוא האלוקים אין עוד מלבדו**, וכמבואר בנפש החיים שער ג' פרק י"ב "כשהאדם קובע בליבו לאמר הלא ה' הוא האלוקים ואין עוד מלבדו יתברך שום כח בעולם וכו'", ואם כן **וידעת היום והשבת אל לבבך וגו'**, ועל ידי זה יכול להתגבר על כל המכשולים והנסיונות חדשים לבקרים שמבלבלים את האדם, וכל זה אפשר שיתקיים בך אם יהיה **בכל לבבך ובכל נפשך**.

ועל פי זה נראה לבאר מה שפתח בלשום רבים **ובקשתם** ומסיים בלשון יחיד **ומצאת**, והיינו משום שרבים הם אשר יבקשו, אבל רק יחידים יזכו למצוא ומפני שצריך שיהיה **בכל לבבך** ו**בכל נפשך** וכמבואר.

והנה אם נזכור לקיים הוראה זו הכתובה בפרשה, ונזכה לקיים **ושמרת את חקיו ואת מצותיו** וכו', ונזכה לגאולה השלימה, שאז נזכה כולנו שיתקיים בנו מה שכתוב בסוף הפרשה **אשר ייטב לך ולבניך אחריו ולמען תאריך ימים על האדמה אשר ה' אלוקיך נותן לך כל הימים**.

ועבדתם שם עין ואבן

ועוד יש לפרש שמה שנאמר עין ואבן, הכוונה לבתי כנסיות שהם נקראים עין ובתי מדרשות שהם נקראים אבן, וכמו שנאמר על היצה"ר משכהו לבית המדרש אם אבן הוא מתפוצץ והוא כנגד היצר של ע"ז ושל עריות שהם כנגד עשיו וישמעאל, ועין ואבן זה הע"ז שלהם, עין (הצלוב) של עשיו ואבן (זריקתם במכה) של ישמעאל, ועי' משכ' הגר"א באדרת אליהו פר' נצבים.

וכנגדם צריך שני דברים מעמד הר סיני שהוא כנגד זכור וכנגד המצוות עשה, לעמוד כנגד כוחו של ישמעאל, וכנגד כוחו של עשיו צריך להשמר בלא תעשה וכנגד שמור, וכנגדם אמרנו נעשה ונשמע.

הפטרת תשעה באב

אין ענבים בגפן ואין תאנים בתאנה

צריך לבאר כפילות הלשון שאמר ירמיהו אסף אסיפם נאם־ה' אין ענבים בגפן ואין תאנים בתאנה והעלה נבל ואתן להם יעברום, ומהו המיוחד בענבים שאין בתאנים, ובתאנים שאין בענבים.

ויש לפרש שמה שנאמר אין ענבים בכרם, הכוונה שאפילו עוללות לא יהיו, ואין תאנים בתאנה הכוונה שאפילו שתאנים תמיד יש בעץ כל השנה (עי' ריש מס' פאה), וזה רומז לכך שעם ישראל בכל מצב יהיו בשפל המדרגה.

ויש לצרף לזה מה שנאמר תהלים פרק פ': גפן ממצרים תסיע תגרש גוים ותטעה. תשלח קצירה עד ים ואל נהר יונקותיה. למה פרצת גדריה וארוה כל עברי דרך.

ולכאור' קשה שהיה צריך לכתוב בצרוה, והרי אורה הוא בתאנים, ובענבים מתאים דווקא לשון בצירה, והיאך התחיל במה שמדמה ישראל לגפן, גפן ממצרים תסיע וכאן נוקט הנביא לשון אורה ששייך על תאנים בענבים.

וצ"ל שהפשט הוא לא שהמעשה קצירה של ענבים נקרא בצירה אלא שהצורה איך קוצרים ענבים זה הנקרא בצירה וכן הצורה של קצירת תאנים נעשה באופן שנקרא אורה והנה מה שמייוחד בתאנים שמלקטים אותם מעט מעט וא"כ אורה הוא כשקוצרים ומלקטים אותם מעט מעט ואף אם נעשה קצירת מין אחר באופן של מעט מעט, וכגון ענבים יקרא אורה בענבים, וא"כ י"ל שזה הפי' כאן בפסוק זה שמצבם של עם ישראל בגלות הוא שמלקטים אותם כל הזמן ואין להם שום מנוחה שהעוברי דרך לוחצים אותם תמיד.

על מה אבדה הארץ - שלא ברכו בתורה תחילה (עפ"י סוד)

יש לפרש מה שאמרו חז"ל שלא ברכו בתורה תחילה היאך זה נכנס לפס' הזה. ואפשר לפרש על פי הא דאיתא הארות זו"ן פרק ג' שארץ ישראל היא בחינת נוק' רחל, והיינו שהיא ארץ נוק' של ישראל, שהוא הז"א.

ואם כן מובן שאלת על מה אבדה הארץ נוק שמדוע פסק הזיווג עם ז"א ולכן מיישב על עזבם את תורתי שהתורה היא בחינת ז"א (ואין התורה מתקיימת אלא במי שממית עצמו עליה וכמובא באריז"ל כי התורה היא ז"א ומ"י היא אמה עילאה, וממית (אי) עצמו עליה (על ז"א) וכנ"ל).

וזהו שלא ברכו בתורה תחילה שלא היה הורדת השפע (כידוע מלשון בריכה העליונה).

ועיין בתנחומא בסוף פרשת וזאת הברכה דהטעם שהרשעים נקראים מתים בחייהם הוא משום שרואים את החמה זורחת ואינן מברכין את ה' יוצר אור, ורואים את החמה שוקעת ואינן מברכים מעריב ערבים, אוכלים ושותים ואינן מברכים ואילו הצדיקים מברכים על כל דבר ועליהם נאמר יעלזו חסידים בכבוד ירננו על משכבותם.

ורואים דחיים ומות תלויים בברכה, משום שהברכה מורידה את השפע והחיות לעולם (בחינת ל' מ' שממשיכים בשעת הברכה כמובא בכוונות).

ויש עוד נושא שאינן מתפעלין ומתרגשים מן הזריחה ומן השקיעה ואין רואים ההשגחה וכל מה שקורה הוא כמובן מאליו וזה מביא לשלב נוסף שממילא גם על אכילתם ושתייתם ממש אינן מברכין אפילו שזה נחשב לגזילה ממש כמבואר בריש פרק כיצד מברכין.

ובאמת יש כאן סוד גדול ונורא מאוד, על הפגם שמגיע לשמי מרומים אשר אין הוא ניכר לא בחכמה ולא בבינה, וכדכתיב מי חכם ויבן את זאת, והוא הסוד שנתבאר בסוף הקדמת רחובות הנהר (בענין ההתכללות וההתפשטות) אשר הזהיר שם באזהרות נוראיות על הסוד הזה אשר עליו הזהיר רשב"י בריש האדרא בגין דיהוי ההיא נשמתא משתכחא בכלא ולמהוי כלא ביחודא חד ומאן דפסיק האי יחודא מן עלמא כמאן דפסיק נשמתא דא ומחזי דאית נשמתא אחרא בר מהאי ובגין כך ישתצי הוא ודוכרניה מן עלמא לדרי דרין וכו', וסיים שם ואם ירצה האדם להעמיק ולעיין ולעמוד על בירור דברים אלו אם יזכה אפשר שיוכל להבין קצת מענין זה אם יהיה אלוקים עמו' ויסוד הדבר נראה שהוא סוד ההתכללות וההתפשטות אשר ביאר שם היאך המקום הנמוך ביותר נקודת הארץ שרשה בנקודה הגבוה ביותר ואכמ"ל בביאור יסוד זה, אך הנוגע לעניינו שזהו היה הפגם שהגיע עד המקום הנמוך הזה שלא היה ניכר משום ששרשו היה גבוה ודו"ק.

וזה בחינת כתר כי שאלו לחכמים הוא בחינת חכמה ולנביאים הוא בחינת בינה ושם לא היה ניכר החטא כלל ורק מכח הכתר שם נודע ונוגע הפגם הזה ולכן לא היה אפשר להבחין בו גם כאן למטה, ואפשר דהרי ודאי כל הנמצא למטה למטה נמצא גם למעלה למעלה וכו' עיין נפה"ח ש"א פ"ו ובסופו וא"כ יש לומר שהפגם למטה בארץ היה בשרשו למעלה במקום הכתר והרצון וכאן נראה דבר שלא החשיבו התורה וכו' כנ"ל.

עשרת הרוגי מלכות

מתי היה ר' ישמעאל של העשרה הרוגי מלכות

העשרה הרוגי מלכות לא היו כולם בזמן אחד וכמובא בפרקי היכלות אמר ר' ישמעאל אותו יום חמישי בשבת היה כשבאת השמועה מכרך גדול שברומי וכו' ותפסדו ד' אנשים אלו מאבירי ישראל רשב"ג, ר"י בן בבא, ור"א בן דמא, ושמנה אלפים ת"ח מירושלים פדיון שלהם וכו' (עיין רבינו בחיי סוף פרשת מקץ שהם כנגד ה' פעמים שנכתב שם אנשים בפרשה ועליהם אמר דוד דלא שכח צעקת עניים וגו').

הזמן שבו היה ר' ישמעאל הנה בפשטות משמע שהיה אחר החורבן שהרי אותו התנוק שפדה ר' יהושע בגיטין נח. ואמר לו פסוק לי פסוקך וכו' היה ר' ישמעאל וכן הוכיחו התוס' במנחות סד: ד"ה ארור דהרי ר' יהושע היה בזמן החורבן שהיה תלמידו של ריב"ז ובאותו הזמן ר' ישמעאל היה תנוק וכן יש להוכיח משבת יב: שכתב על פנקסו כשיבנה ביהמ"ק יביא חטאת שמינה, אכן מה שאמר לר' ישמעאל ישמעאל בני ברכני היה בזמן ביהמ"ק והיינו ר' ישמעאל כהן גדול.

ועיין שבת טו. ונראה שריב"ז היה נשיא (וקוראים אותו רבן) אחר מעשה הריגת ר' ישמעאל ורבו שמעון בן גמליאל הנשיא, ותיקן הרבה תקנות אחר החורבן ואחריו היה נשיא ר' גמליאל דיבנה בנו של רשב"ג הנהרג ואחר רבן גמליאל דיבנה היה רבן שמעון בן גמליאל ואחריו בנו רבינו הקדוש ואחריו מלך גמליאל בנו (עי' כתובות ק"ג:), ואיך נכנס בתוך כל הנשיאים האלו ריב"ז שלא הי מצאצאי הלל אלא כנראה משום כשהרגו הרומיים את רשב"ג הורידו אותו מנשיאותו והמליכו ריב"ז ואח"כ חזר הנשיאות לצאצאי הלל).

וכן משמע דר' ישמעאל נהרג יחד עם ר' שמעון וכמובא המעשה בפיוט 'אלה אזכרה' שאומרים ביוכ"פ ובקינות המתחיל "ארזי הלבנון אדירי תורה".

כוונת הזכרתם - עד היום הם המעלים הנצו"ק

והנה עניין עשרת הרוגי מלכות שבאים לברר את הנצוצות שיש בעשיה מאז ועד היום כמובא בשעה"כ (י"ז ע"ד) עדיין מבררים את הנצוצות האלו והוא נורא גודל כוחם וכמבואר באריז"ל וכמו שמכוונים בהודו, וזה מראה כמה חמורה היתה הריגתם.

ועוד יש לרמוז מה שנאמר טובים היו חלל"י הר"ב שהוא עולה בגמטריא רפ"ח שהם תיקנו והעלו את הרפ"ח דינין מישראל.

ראב"ש יצאה נשמתו בברא אלוקים

נראה לפרש דדוקא בשם אלוקים יצאה נשמתו דהוא בחינת דין, ולכאוו' צ"ל שמה שקידש היה בתפילה דהא מניין היה לו יין לקידוש וזהו הזמן שבו נכנסת הנשמה יתרה דליל שבת בויכולו השמים וכמובא בכוונות וכנראה שלכן המתין עד לשעה זו, ועי'.

ציון במשפט תפדה ושביה בצדקה

ודרשו בשבת קלט. אין ירושלים נפדית אלא בצדקה, ובגליון שם הביא גירסא נוספת 'ישראל' ועיין במהרש"א בסנהדרין צח. דהקשה שבדקדוק הפס' משמע שדווקא ציון נפדית במשפט, ואילו רק ישראל שהם שביה בצדקה, וביאר דאין הכוונה בזכות המשפט שהרי יהיו שופטים רשעים ולא יהיה משפט, אלא קוראים את הפס' דבזכות הצדקה גם שביה וגם המשפט יחזרו דעל ידי הצדקה לא יצטרכו שופטים רעים וממילא ישובו שהרי גלו בגלל השופטים הרשעים וכמבואר שם.

והנה שמעתי מהגרמ"ש זצ"ל (ומטו בה משמיה דהגר"ח מבריסק) דהא דכתיב ציון במשפט תפדה ושביה בצדקה כפי מה שאמרו חז"ל שהקב"ה לקח את בית המקדש כמשכון על עונותיהם של ישראל עד שיחזרו בתשובה וא"כ כשישובו אליו ימחול הקב"ה עוונות בית ישראל, והנה מצד הדין מי שלקח משכון ואח"כ נמחל החוב מחיוב להחזיר המשכון וא"כ כאן נמי אחר שנמחלו העונות יתחייב הקב"ה להחזיר המשכון שזהו המקדש וזהו ציון שזה הבית המקדש במשפט יפדה וזה על ידי ושביה בצדקה שעם ישראל יעשו צדקה ויחזרו בתשובה.

ולפי זה יש ליישב הגי' אין ירושלים נפדית אלא בצדקה (ולא צריך לגרוס ישראל) דירושלם הוא המשכון שצריך ליפדות וזה יהיה על ידי הצדקה של ישראל שאז הקב"ה ימחול עונותיהם וממילא על פי הדין יוחזר המשכון וזה במשפט יפדה.

ביאור לפי"ז מחלוקת האם הותמים בונה - ברחמיו ירושלים

ונחלקו השו"ע והרמ"א האם אומרים בונה ירושלים אמן, או בונה ברחמיו ירושלים אמן, ולקמן איתא שכל המרחם על הבריות מרחמין עליו מהשמים, וא"כ ע"י שעושה צדקה ומרחם על הבריות גורם שיהיה רחמים ויבנה ירושלים. ועיין שם במהרש"א שזהו שאנו אומרים מהר יקדמונו רחמיך שתמהר רחמיך לפני שאנו מרחמים על הבריות ומשום כי דלוננו מאוד כי אין לנו כסף להקדים מעשי רחמים לרחמיך.

ולשו"ע יש לומר דהוא בדין ולכן לא צריך להזכיר ברחמיו בברכת בונה ברחמיו ירושלים.

ההוספה בברכת מעין שבע - בקדושה ובטהרה

יש לדקדק מה שאנו מזכירים בברכת מעין שבע ונברכך עליה בקדושה ובטהרה, מה שאין זכר לזה בבעיקר הברכה עצמה כלל ולכאוף הרי כל עניינו של מעין שלוש הוא קיצור נוסח הברכה.

וראיתי בסידור אוצרות ישראל שדקדק מעין זה לגבי ברכת מעין שבע שאנו אומרים בליל שבת ושם גם מוסיפים בנוסח הברכה ואומרים לפנינו נעבוד ביראה ופחד וכו' והרי בנוסח השמונ"ע איננו מזכירים כן.

וכתב יסוד גדול דלעולם ברכת ה'מעין' מברכים אותו כמו שהיו מברכים כשהיה ביהמ"ק קיים שאז פשיטא דלא היו מברכים ובנה ירושלים שהרי ירושלים היתה בנויה, אלא היו מזכירים את עניין היראה והפחד של ביהמ"ק וירושלים וזה כמו הברכה שאומרים כשיש סדר העבודה והיינו כשיש ברכת כהנים (כח"ל שכך נקבע סדר התפלה) וזה ברכת ותערב לפניך עתירתנו אנא רחום וכו' ושם נעבדך ביראה כימי עולם וכשנים קדמניות בא"י שאותך לבדך ביראה נעבוד, וכן במעין שבע לא היו מבקשים על רצה וכו' אלא סדר הברכה כתחילת תיקונו שהיה בזמן שבית המקדש היה קיים ואז אמרו שאותך לבדך ביראה נעבוד ע"כ.

ונראה דיש לומר הוא הדין לגבי ברכת מעין שלוש של ברכת המזון שאנחנו אומרים הנוסח כמו תחילת תיקונו שנתקן בזמן שבית המקדש היה קיים, והנה ברכה שלישית של ברכת המזון דוד ושלמה בנו תיקנו (עי' ברכות) ובודאי תיקנו אותו כמו שאמרו אותו בזמן הבית, (ולכאוף מש"ה הוזכר שלמה), ובזמן הבית לא אמרו ובנה ירושלים וכן בונה (ברחמיו) ירושלים שהרי ירושלים היה בנוי ועומד אלא ודאי שהיו מבקשים שנזכה לעמוד לפניו במקדשו באופן הראוי של בקדושה וטהרה וכלשון הפסוק, ונראה שזה הנוסח נשאר בברכת המעין של ברכת המזון וזה מה שאומרים ונאכל עליה בקדושה ובטהרה.

בענין גילוי שכינה שהיה בזמן בית שני

עיין ראש השנה יח: ופיה"מ שם לרמב"ם שגם בבית שני היו צמים וכנראה משום שחסרה השכינה, ועיין בט"ז בשו"ע או"ח.

אך לכאן עיין מגילה כט. ובמהרש"א שם, דלומדים מהפס' כי כתבור בהרים דלעת"ל הקב"ה עתיד להביא לארץ ישראל את כל הבתי כנסיות שבבל ושבחו"ל ובזה מקום המקדש יתרחב וכו' ועיי"ש במהרש"א מש"כ בזה, דעתיד השכינה לגאול לעת"ל את כל המקומות ששרתה שם, ולכאן לפי"ז אף בזמן בית שני היה גילוי שכינה, ולא חזרה עדיין בבית שני כי כבר גלו בבית ראשון ועדיין השכינה שם עד היום בגלות בבית כנסת דשף ויתיב והיכן שהיא יורדת היא נשאר שם לעולמים. (ועדיין בני בבל צריכין להספיד אך לא בני אר"י עיין זוה"ק איכה ודו"ק, כיון שהשכינה אצלהם עדיין בבתי כנסיות וכו"ל).

ולכאן ביהמ"ק נקרא 'נורא' כמו שאמר יעקב מה נורא המקום הזה ובבית הראשון היה מתגלה הנורא ממש שכל העולם היה ירא מהמקדש, אך בזמן בית שני הנורא היה מתגלה באופן אחר של הן הן נוראותיו (כמבואר ביומא ס"ט: שאנשי כנה"ג אמרו נכרים מקרקרין בהיכלו היכן נוראותיו).

ונורא היינו היכן שהשכינה נמצאת דווקא והן הן נוראותיו היינו בתוך העם, ויש לדקדק בכל מקום בחז"ל שכתוב לשון חביבות הוא מורה על גילוי שכינה ועל דרך המבואר במגילה כ"ט. כל מקום שגלו שכינה עמהם,

הדרך לעורר את אותה החביבות

וז"ל הזוה"ק בפרשת בלק קצ"ח. רבי חזקיה פתח כה אמר ה' שמרו משפט ועשו צדקה כי קרובה ישועתי (וצדקתי להגלות), כמה חביבין ישראל קמי קודשא בריך הוא דאף על גב דאינון חאבו קמיה וחביבין קמיה בכל זמנא וזמנא איהו עביד לון לישראל זדונות כשגגות והכי אמר רב המנונא סבא תלת בבי דינא תקינו בסדרי מתניתא חדא קדמיתא בארבע אבות נזיקין השור וכו' תניינא טלית דאשתכח, תליתאה שותפין ורזא דאבידה מ"ט אלא קודשא בריך הוא בכל זמנא עביד לון לישראל זדונות כשגגות ואינון דסדרו מתניתין דתלתא בבי.

והנה כאן מבואר סדר ג' בבות, בבא קמא בבא מציעא ובבא בתרא, ובזה מבואר גם הטעם שבבא מציעא פותח דווקא בשנים אוחזים ולא בפרק אלו מציאאות (ועיין מהר"ם בריש ב"מ בביאורו השני לדברי התוס' שם), ונדרש מדכתיב בפרשת משפטים על כל דבר פשע שזה הג' בבות - כך ביאר הגר"א בסוף התיקונים (והובא כאן בדברי המתוק מדבש), - על שור על חמור על שזה ב"ק,

על שלמה על כל אבידה - זה ב"מ, עד האלוהים יבוא דבר שניהם - זה ב"ב, ועל כן מובן מדוע ב"מ פותח בשנים אוחזין שהוא מדבר על השלמה, עיי"ש.

ובפשטות משמעות הזהר מכיון שעצת בלק לבלעם היה לעקור הכ"ה שזה השכינה, וכמו שכתוב 'לכ"ה ארה לי' ולא אמר ל"ך ומבואר שהאופן לישראל להנצל אינו אלא שיביא השכינה, על ידי שכ"ה אמר ה' שמרו משפט ועשו צדקה, שזה לימוד הג' בבות, מסדר נזיקין, ועל ידי זה מגלה השכינה 'כ"ה, וקרובה ישועת"י להגלות היינו שהישועה תבוא ובזה מתבאר מהו 'ציון במשפט תפדה' דהיינו בלימוד משפט שזה מסכת נזיקין ועיי"ז 'וצדקתי להגלות'.

והנה מה שמיחד בלימוד סדר נזיקין להביא הגאולה בו דווקא יש לבאר עפ"י המובא בסוף מסכת ב"ב דאמר ר' ישמעאל הרוצה להחכים יעסוק בדיני ממונות וכו', והיינו דאף שעל ידי כל לימוד תורה מביא את השכינה, כמובא בפ"ג דאבות שאפי"י יחיד העוסק בתורה השכינה כנגדו, בלימוד ובעסק התורה של דיני ממונות יש דבר יותר מיוחד, וכלשון הגמ' אין לך מקצוע בתורה יותר מהן (פירוש מדיני ממונות) והן כמעייין הנובע, והיינו שבלימוד דיני ממונות יש יותר עמילות משאר לימודים וממילא זה מחכים יותר, ועיין ברכות ס"ג. כי מיץ חלב יוציא חמאה וכו' עיי"ש.

ועל פי זה נראה לבאר גם מה שהוזכר בזוהר בבא מציעא בנפרד, דעי' סוף ב"ב בהמשך המשנה והרוצה שיעסוק בד"מ ישמש את שמעון בן נסס, ועיי"ש שבן נסס דן עם חכמים והיה עמל ביותר בתורה, עיי"ש, ועי' המשך הגמ' בברכות שם ומיץ אף יוציא דם ומיץ אפים יוציא ריב, שקאי על מי שרבו כועס עליו פעם ראשונה ושניה ושותק, שזוכה להבחין בין דיני ממונות לדיני נפשות, עיי"ש, והנה מצינו שבן נסס רבו כעס עליו ב' פעמים, עיי"ש, ומשו"ה קאמר שישמש את בן נסס שהוא זה שזכה להבחין בין דיני ממונות וכו'.

והנה בזה נראה לבאר הא דקאמר ריש ב"מ ב: לימא מתני' דלא כבן נסס, ולכאו' מאי איכפת לן אי לא הוי כבן נסס, אלא נראה דכיון דעסקינן בד"מ א"כ צריכים שישמשו את בן נסס, א"כ צריך שיהא מתני' כבן נסס.

והנה בב"א מציע"א גימ' רי"ו (ג"פ ע"ב), גימ' גבור"ה, שבו נמצא הגאולה, (וכמו בקיעת ים סוף ע"י רי"ו של שם ע"ב), וכן ב"ן ננ"ס עם ה' אותיות (בחי' גבורה) גימ' רי"ו, (ויש כאן ב' רמזים יחד - בחי' פעמיים), ודווקא על ידי כך יהיה הגאולה.

ועניין להחכים דקאמר, נראה כמו שביארנו לעיל בעניין הכוונות של בין המצרים דב' פעמים שי"ן בו נרמז ונמתקים הדינין שהם גמטריא תש"ך, שזה י' פעמים ע"ב - גמטריא חכמ"ה (עם הכלל), - וי' פעמים חכמ"ה הוא המביא את הגאולה.

ויש לפרש שזה דווקא ע"י דיני ממונות ומשום דאין הדין נמתק אלא בשרשו, וממילא צריכים דווקא התעסקות בדיני"ם למתק הדיני"ם על ידי שמחכי"ם ממתיק החכמ"ה וזה המביא את הגאולה וכו"ל.

ונראה שזה ג"כ עיקר הבריאה, וכדאיתא בסוף תיקו"ז ב'ראשית ב'רא א'לוקים, ר"ת בב"א, וזה מה שפי' רש"י בראשית ברא אלוקים בשביל ישראל ובשביל תורה שנקראו ראשית, וזהו בגין דישתמודעון ליה, והיינו עסק התורה של בב"א, ודו"ק.

והנה הגאולה בא על ידי גילוי שכניה שנקראת כ"ה, ונראה שזה מה דקאמר ר' חזקיה בזה"ק כמה חביבין ישראל, דייקא חביבין שהוא מורה על גילוי השכינה וכו"ל שזהו חביבותם שהשכינה שורה ביניהם.

והטעם שסדר נזיקין הוא נקרא חכמ"ה נראה כמו שהזכרנו לעיל שישנם ה' דרגות נרנח"י (נפש, רוח, נשמה, חיה, יחידה) ונראה דחמשה מהששה סדרים עד סדר טהרות, שזה בחינת זק"ן שקנה חכמ"ה, (עיין בבעל הטורים בפרשת וישב, בן זקני"ם ר"ת זרעים קדשים נשים ישועות מועד ודו"ק) והנה הרביעית הוא ספר נזיקין הנקרא ישועות.

והנה בחינת ישועות היינו דהחכמ"ה היא כנגד מדרגת ח"ה שהיא הדרגה הריבעית וכמו שכתוב 'החכמה תח"ה בעליה', ולכן גם ישועות הוא הדרגה הרביעית, וכמו שמצינו בתפילת שבת שיש ה' בקשות כנגד ה' דרגות הנרנח"י קדשינו במצוות - בחינת הנפש, ותן חלקינו בתורתך - בחינת הרוח, שבענו בטובך - בחינת הנשמה, שמחנו בישועתך - בחינת חיה, וטהר לבנו לעבדך באמת - בחינת יחידה, (ובאורו עפ"י המובא בהקדמת מר"ן הרש"ש לברכת מלביש ערומים עיי"ש).

והרי ישועות הוא סדר נזיקין בחינת חכמה וממילא הרוצה להחכים - להמשיך מוח החכמה, יעסוק דייקא בסדר ישועות.

ומצינו כשיש ישועה אז יש השראת השכינה כמו שמצינו אצל דוד המלך כשנסתלקה ממנו השכינה התפלל השיבה לי ששון ישע"ך, וכידוע אין זיווג אלא כשיש מוחין מבחינת ח"ה (עיין הגהות הרש"ש לע"ח שער טנת"א)

ונראה שזה מה שהנביא מיכה אומר זכר נא מה יעץ בלק וגו' ומסיים עשות משפ"ט ואהבת חסד וגו', והרי שלבטל מחשבת בלק שרצה לסלק מהם השכינה וכו"ל העצה היעוצה הוא להביא השכינה ע"י כ"ה אמר ה' שמרו משפ"ט ועשו צדקה וכו' כי קרובה ישועתי לבוא' על ידי העס"ק בדיני ממונות מחכי"ם וממתיק הדינין (הב' שי"ן שהם תש"ך) ועיי"ז חביבין ישראל, וחביבות זו היא שהשכינה שורה בינינו שנזכה לה במהרה בימינו אמן.